

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kırâat Bilim Dalı

Yüksek Lisans

KİRÂAT İLMİNDE SÛRE GEÇİŞLERİ

Mehmet Reşit BAYAR

21949019

Danışman

Doç. Dr. Rıfat ABLAY

Diyarbakır 2024

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kırâat Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KİRÂAT İLMİNDE SÛRE GEÇİŞLERİ

Mehmet Reşit BAYAR

21949019

Danışman

Doç. Dr. Rıfat ABLAY

Diyarbakır 2024

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Kırâat İlminde Sûre Geçişleri” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

15/01/2024

Mehmet Reşit BAYAR

ÖN SÖZ

Kırâat ilmi tarih boyunca diğer ilimlerde olduğu gibi teşekkül sürecini tamamlayarak farklı boyutlar kazanmıştır. Kırâat ilmi, Ku'rân lafızlarının okuyuş biçimlerini usûl ve ferş olarak iki kısımda ele almaktadır. Usûl ve ferş konularını önce teorik açıdan incelemeyi hedefleyen kırâat ilmi, kelimelerin rivâyet açısından sahih olanlarını tespit ederek sahih olmayanlardan ayırmayı hedeflemektedir.

Kırâat ilminin teorik incelenmesinin yanı sıra nakil olarak da korunabilmesi için bu ilmin âlimleri büyük çaba harcamışlardır. Kırâat âlimleri tespit ettikleri sahih bilgileri kırâat ilmi taliplerine aktarma konusunda da aynı hassasiyeti göstermişlerdir.

Bizim de çalışmamızda ele aldığımız kırâat ilmi konularından olan bir sûreden diğer bir sûreye geçiş konusu, bu ilmin âlimlerince ihtimam gösterilen önemli konularındandır. Bir sûreden diğer bir sûreye geçiş noktasında farklı ekoller oluşmuştur. Bu ekollerin; *darbı hisabî*, *tesviye* ve *tefrika* şeklinde teşekkül ettikleri görülmektedir.

Çalışmamız, sûre geçişlerinde vakf, vasl, ibtidâ ve kat' gibi aslî; sükûn, işmâm ve ravm gibi ferî'î vecihleri *tesviye* ve *tefrika* ekollerinin uygulamaları çerçevesinde kırâat ilminin bu tartışmalı konusunu irdelemeyi hedeflemektedir.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, kırâat kavramları; ekolleri, med miktarları, kaynakları, sûre geçişlerinde aslî ve fer'î vecihler, sûre geçişlerinde rükünler, istiâze ve besmelenin lafız ve hükümleri, sûre geçişlerinde ekolleri tanıtmaya dair konu hakkında diğer tamamlayıcı bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise *tesviye* ve *tefrika* ekollerinde sûre başında ve geçişlerinde aslî vecihlerle birlikte caiz olan fer'î vecihler; tekbîr, tehlîl ve tahmîdin lafzı; bu lafızların varid olma sebebi ve onların hükmüne dair görüşler ve bunların uygulamaları işlenmiştir.

Tez konusundaki yol göstermesi ve eksikliklerimi tamamlamadaki ilgisinden dolayı başta tez danışmanım Doç. Dr. Rıfat ABLAY'a, kırâat ilmi hususunda desteğini

esirgemeyen Doç. Dr. Lokman ŞAN'a, derslerinden istifade ettiğim Doç. Dr. Hacı ÖNEN'e ve tez jürimde yer alan Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin ÇELİK'e teşekkür ederim.

Mehmet Reşit BAYAR

DİYARBAKIR-2024

ÖZET

Kırâat ilmi, mütekadimîn âlimler döneminde her imâmın kırâati tek tek (*infirâd*) öğrenilmekteydi. Müteahhirîn âlimler dönemindeyse kırâat imâmları selâse, seb‘a ve ‘aşere (*cem‘*) şeklinde tek hatimde öğretilmeye başlandı. Bu durum vecihlerin terkibi ve tariklerin iç içe geçtiğine dair tartışmaların ortaya çıkmasına neden oldu. Bu tartışmaların ortaya çıktığı konulardan biri de kırâat ilmindeki sûre geçişleri hususunda olmuştur.

Sûre geçişlerinde aslî vecihler olan vasl, vakf, ibtidâ, kat’ ve fer‘î vecihler olan sükûn, işmâm ve ravm konularında sûre geçişleri yapılırken vecihler arasında bir ilişki ve münasebetin gerekli olup olmadığı hususunda farklı ekolleri olmuştur. Bunlar *darbı hesabî*, *tesviye* ve *tefrika* ekolleridir. Bu ekollerden *darbı hesabî* ekolü, sûre geçişlerinde münasebetin gerekli olmadığını benimseyerek caiz olan tüm vecihlerin birbiriyle çarparak ortaya çıkan tüm vecihleri tatbik ederler. *Tesviye* ekolü, sûre geçişlerinde farklı itibarları dikkate almadan vecihleri eşit miktarda med etmeyi benimsemektedirler. *Tefrika* ekolü, sûre geçişlerinde farklı itibarlar varsa bu itibarlara dayanarak farklı miktarda medlerin uzatılmasını kabul etmektedirler. *Tesviye* ve *tefrika* ekollerimünasebetin olması gerektiğini benimsemekle beraber ilgili münasebetin nasıl olması gerektiği konusunda ihtilaf yaşamaktadırlar.

Çalışmamızda, sûre geçişlerinde aslî ve fer‘î vecihler *tesviye* ve *tefrika* ekollerinin görüşleri doğrultusunda, caiz olan aslî ve fer‘î vecihlerin uygulamaları ele alınarak kırâat ilminin bu tartışmalı konusu irdelenmektedir. Bu nedenlerden dolayı sûreler arası geçiş, kırâat ilminin önemle üzerinde durulan konularından olmuştur. Bundan hareketle çalışmamızda ele aldığımız sûre geçişlerinde kırâat imâmlarının uygulamadaki farklılığına dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırâat, Sûre geçişleri, Vecih, Vakf, Vasl, Sekte.

ABSTRACT

During the period of the scholars of the recitation, each imam was learned one by one. During the period of the scholars of the Mutahhirin, the imams of recitation began to be taught in a single hatim in the form of salaah, sab'a and 'asherah. This situation led to the emergence of discussions about the composition of the wajihs and the intertwining of the tariqs. One of the issues on which these discussions arose was about the transitions of the surah in the science of recitation.

Different schools have been formed on the issue of whether a relationship and relationship between the wajihs is necessary while making the transitions of the sukûn, ishmâm and rawm, which are the main aspects of the sūrah, which are wasl, waqf, ibtidâ, kat' and ancillary. These are the schools of darbî hisabi, leveling and serialization. Among these schools, the darb hisabî school adopts that the relationship is not necessary in the transitions of the surah and applies all the aspects that emerge by multiplying all the permissible aspects with each other. The school of leveling adopts the equal amount of mediation of the wajihs without taking into account the different reputations in the passage of the surah. The school of tafriqa accepts the extension of different amounts of madâs based on these reputations if there are different reputations in the passages of the surah. Although it adopts that there should be a leveling and serialization relationship, it differs on how the relationship should be.

In line with the views of the schools of leveling and serialization of the original and far'î wajihs in the passages of the Surah, this controversial issue of the science of recitation is examined by considering the practices of the principal and far'î wajihs that are permissible. For these reasons, the transition between surahs has been one of the most important subjects of the science of recitation. In the surah transitions that we have discussed in our study, attention is drawn to the difference in the practice of the imams of recitation.

Keywords: Recitation, Surah transitions, Wajih, Waqf, Wasl, Sekte.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖN SÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAPSAMI	1
3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	4
4. KONU HAKKINDA YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	5
BİRİNCİ BÖLÜM.....	8
1.1. KİRÂAT İLMİNDE SÛRE GEÇİŞLERİ	8
1.1.1. SÛRE GEÇİŞİNİN TANIMI.....	8
1.1.2. İKİ SÛRE ARASINDAKİ VECİHLERİN MAHİYETİ	9
1.1.3. SÛRE GEÇİŞLERİNDE ASLÎ ve FER'Î VECİHLER	11
1.1.3.1. Aslî Vecihler	11
1.1.3.2. Fer'î Vecihler	13
1.1.4. MEDLERİN KISIMLARI.....	15
1.1.4.1. Medd-i tabîî.....	15
1.1.4.2. Medd-i muttasıl	16
1.1.4.3. Medd-i munfasıl	16
1.1.4.4. Medd-i lazım.....	16
1.1.4.5. Medd-i arız.....	16
1.1.4.6. Medd-i lîn	17

1.1.4.7. Medd-i bedel	17
1.1.5. KIRÂATI SEB‘A İMÂM ve RÂVİLERİNİN MED MİKTARLARI	17
1.1.6. İKİ SÛRE ARASINDAKİ VECİHLERİN RÜKÜNLERİ	19
1.1.7. SÛRE BAŞINDA ve İKİ SÛRE ARASINDA CAİZ OLAN VECİHLER	20
1.1.7.1. Sûre Başında Caiz Olan Vecihler	20
1.1.7.2. İki Sûre Arasında Caiz Olan Vecihler	22
1.1.7.3. Enfâl ve Berâe Sûreleri Arasında Caiz Olan Vecihler	22
1.1.8. İSTİÂZE VE BESMELENİN LAFIZLARI, HÜKÜMLERİ ve DURUMLARI	24
1.1.8.1. İstiâzenin Lafzı	24
1.1.8.2. İstiâze’nin Hükümü	24
1.1.8.3. İstiâze’nin Halleri	25
1.1.8.4. Bismelenin Lafzı	27
1.1.8.5. Bismelenin Hükümü	27
1.1.8.6. Bismelenin Halleri	28
1.1.9. HURÛF-Î MUKATTAA	29
1.1.10. KIRÂATI SEB‘A İMAMLARI, RÂVİLERİ VE İKİ SÛRE ARASINDA BESMELE HAKKINDA HÜKÜMLERİ	31
1.1.11. KIRÂATI SEB‘A İMÂMLARI, RÂVİLERİ VE RUMUZLARI	33
1.1.12. SÛRE GEÇİŞLERİNDE EKOLLER	33
1.1.12.1. Tesviye Ekolü	35
1.1.12.2. Tefrika Ekolu	36
1.1.12.3. Darb-ı Hîsabi Ekolü	37
İKİNCİ BÖLÜM	39

2.1. SÛRE BAŞLARINDA ve İKİ SÛRE ARASI GEÇİŞLERDEKİ VECİHLER	39
2.1.1. FATİHA SÛRESİNİN BAŞINDA CAİZ OLAN VECİHLER.....	39
2.1.2. ÂL-İ İMRÂN SÛRESİNİN BAŞINDA CAİZ OLAN VECİHLER	43
2.1.3. FATİHA ve BAKARA SÛRELERİ ARASINDA CAİZ OLAN VECİHLER	48
2.1.4. BAKARA ve ÂL-İ İMRÂN SÛRELERİ ARASINDA CAİZ OLAN VECİHLER	51
1.1.5. TEKBİR ve HÜKMÜ	57
2.1.5.1. Tekbîr Sigası.....	57
2.1.5.2. Vürud Sebebi	57
2.1.5.3. Hükümü	58
2.1.6. SÛRE GEÇİŞLERİNDE TEKBİR GETİREN İMÂM VE RÂVİLER	59
2.1.7. TEKBİRİN BAŞLADIĞI ve BİTTİĞİ SÛRELER	60
2.1.8. SÛRE GEÇİŞLERİNDE CAİZ OLAN VECİHLERİN BEYANI ...	60
2.1.9. LEYL ve DUHÂ SÛRELERİ ARASINDA CAİZ OLAN VECİHLER	62
2.1.10. DUHÂ ve İNŞİRÂH SÛRELERİ ARASINDA TEKBİR VECİHLERİ	66
2.1.11. İNŞİRÂH ve TÎN SÛRELERİ ARASINDA TEKBİR VECİHLERİ	68
2.1.12. TÎN ve ALAK SÛRELERİ ARASINDA TEKBİR VECİHLERİ..	71
2.1.13. ÂDİYÂT ve KÂRÎA SÛRELERİ ARASINDA TEKBİR VECİHLERİ	73
2.1.14. NÂS ve FATİHA SÛRELERİ ARASINDAKİ VECİHLER	78
2.1.15. SÛRE BAŞINDA TEKBİR, BESMELE ve İSTİÂZE’NİN HÜKÜMLERİ	81

SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA.....	86

KISALTMALAR

s.a.v. : Sallallahu Aleyhi Vesellem

bkz. : Bakınız

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

a.s. : Aleyhi Selam

b. : Bin

çev. : Çeviren/ çevirenler

ö. : ölüm

h. : hicri

s. : sayfa

H.z. : Hazreti

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

thk. : Tahkik eden

nşr. : Neşreden

vs. : vesair

TDK : Türk Dil Kurumu

Vb. : ve benzeri/ ve benzerleri

Dnş : Danışman

y.y. : Yayıncı yok

t.h. : Tarih yok

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Şüphesiz geçmişten günümüze kadar âlimlerimiz, Efendimiz'in (s.a.v.), “*Sizin en hayırlınız Kur’ân’ı öğrenen ve öğretenidir.*” hadisinden hareketle Kur’ân’a hizmet etme şerefine nail olmak için ellerinden gelen tüm gayreti göstermişlerdir. Kur’ân’ın anlaşılması ve evrensel mesajının insanlığa iletilmesi ve Kur’ân’ın doğru okunması için birçok ilmî çalışma yapılmıştır. Şüphesiz bu ilimler içerisinde Kur’ân’ın hatasız okunmasını esas alan kırâat ilminin önemi büyüktür.

Kırâat ilminin farklı alanlarına dair tarihten günümüze birçok değerli çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların yürütülmesinde sahabe ve tâbiîn neslinden sonra en büyük pay kırâat âlimlerinin olmuştur. Onlar, kırâat ilminin nesilden nesle aktarılması için ömürlerini feda etmiş, kırâat ilmine dair rivâyetleri toplamak için türlü meşakkatlere katlanarak ilmî seyahatlerde bulunmuşlardır. Kırâat ilminin hem usûlüne hem de ferşî konularına dair tahsil ve tedvin etme hususunda azami derecede ihtimam göstermeleri sayesinde bu ilim bize muttasıl senetlerle ulaşmıştır. Bu konuda, erken dönemlerden itibaren eser telifleri yapılmaya başlanmıştır. Ortaya çıkan mevzu bahis eserler bazen bir kırâatı bazen de birkaç kırâatı barındırmıştır.

Kırâat ilmi her ne kadar kitaplarda yazılmış olsa da tarih boyunca yazılı kaynaklardan ziyade sözlü rivâyet esas alınarak aktarılmıştır. Bunun yanında kırâat ilminin rivâyetlerde olmayan konuları, hakkında rivâyet bulunan konulara kıyas edilerek çözüme kavuşturulmuştur. Dolayısıyla bu ilmin literatüründe sadece kitaplardaki bilgilere dayanarak değil, benzer meseleler arasında yapılacak kıyasa da önem verilmiştir. Bu metot, ilk dönemlerden günümüze kadar bu şekilde uygulanagelmıştır.

Araştırmamızda sûre geçişlerindeki vecihlerle ilgili kitaplarda nakledilen her türlü bilgiye değil, bu vecihlerden caiz olanları ele alarak konumuzun çerçevesini çizmeye özen gösterdik. Sûre geçişlerinde yapacağımız açıklamalarda görülecektir ki kitaplarda nakledilen vecihler bazen binlere ulaşmaktadır ancak bunların tümüyle okumak caiz değildir. Aktardıklarımızın daha anlaşılır olması için örnek vermek

faydalı olacaktır. Mesela Fatiha sûresinden Bakara sûresine geçiş yapılırken Fatiha sûresinin sonunda, besmelede ve Bakara sûresinin ilk âyetinde vakfedilerek geçiş yapıldığında vakfedilen âyetlerde medd-i arızlar oluşacaktır. Fatiha sûresinin sonundaki medd-i arızın harekesi fetha olduğu için üç, besmeledeki medd-i arızın harekesi kesra olduğu için dört ve Bakara sûresinin ilk âyetindeki medd-i arızın harekesi fetha olduğu için üç vecih caizdir.

Fatiha sûresinin sonundaki medd-i arızın üç vechini besmele bulunan medd-i arızın dört vechiyle çarparsak on iki vecih olacaktır. Bu on iki vechi Bakara sûresinin ilk âyetindeki medd-i arızın üç vechiyle çarparsak otuz altı vecih olacaktır. Ancak bu vecihlerin tümüyle geçiş yapılması caiz değildir. Kırâat ilminde iki sûre arasında geçiş yapılırken kırâat imâm ve râvilerinin bazıları besmeleyi okuyarak geçiş yaparken bazıları da besmeleyi terk ederek geçiş yapmaktadırlar. Çalışmamızda kırâat imâm ve râvilerinin ihtilaf ettiği bu tür uygulamalarla birlikte iki sûre arasındaki vecihlerinde çarpma hesabını esas alan *darbı hisabî* ekolüyle değil, *tesviye* ve *tefrika* ekollerine göre izah edeceğiz.¹ Bu konunun amaç ve önemini ise şöyle belirtmek mümkündür:

1. Kırâat ilminde konunun önemi ve meselenin araştırılmasına kırâat ilmi erbabının ihtiyacının olması.
2. Kırâat ilmi talebelerinin konunun mahiyetini ve tahrir keyfiyetini, karmaşık olmasından dolayı tam olarak kavramakta zorluk çekmesi.
3. Konuyla ilgili âlimlerin görüşlerini içeren bazı kaynaklar bulunsa da konu hakkında kapsamlı çalışmaların bulunmaması.
4. Kaynaklara dayanarak vecihleri ortaya koyma ve bunlardan caiz olanları izah etme gereksiniminin ön plana çıkması.

Bu konuda yapılan bazı çalışmalarda vecihler akıl yürütmeyeyle ortaya konmuş, iki sûre arasındaki vecihler yukarıda belirttiğimiz şekilde birbiriyle çarpılmış, bundan dolayı da vecihler binlere ulaşmıştır. Bu sebepten dolayı kırâat ilmiyle ilgilenenler

¹ Çarpma ekolü sûre geçişlerinde ortaya çıkan med türlerindeki vecihleri birbiriyle çarparak ortaya çıkan vecihlerin tümünü uygular. Tesviye ekolü sûre geçişlerinde aynı tür olan medlerin aynı ölçüde uzatılmasını esas almaktadır. Farklı itibarlar varsa bunları kabul etmez. Tefrika ekolü sûre geçişlerinde aynı tür olan medlerde farklı itibarlar varsa bu itibarları kabul eder ve farklı itibarlarla aynı tür medlerin farklı miktarlarda uzatılmasını uygun görür. Ekoller ve ekollerin medlere dair uygulamaları detaylıca izah edilecektir.

hangi vecihlerle okumanın caiz, hangileriyle okumanın caiz olmadığını anlamakta zorluk çekmişlerdir.² Bu çalışmada amacımız bu önemli konuda caiz olan vecihleri örnekleriyle ortaya koymaktır. Kırâat ilmine dair telif edilen eserlerin ekseriyetinde istiâze ve besmele konuları, müstakil birer başlık olarak ele alınmamıştır. Sûre geçişleri konusuna ise ya hiç değinilmemekte ya da eser içerisinde bir çerçeve ile değinilmektedir. Bu nedenle konu izaha muhtaç durumdadır. Önemine binaen bu konu üzerinde çalışılarak kırâat ilmi sahasına sunulması gerektiğine inanıyoruz. Kırâat ilminde sûre başında, özellikle de sûre geçişlerinde caiz olan vecihleri ele aldığımız çalışmamızın kırâat ilmine mütevazı bir katkı olmasını ümit ediyoruz.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAPSAMI

Kırâat ilmiyle ilgili yapacağımız bu çalışma kırâat ilmindeki sûre geçişlerini ele alacaktır. Bu konunun geçtiği kaynaklar incelenmiş ve kaynaklardaki bilgiler tasnif edilerek ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konunun teorik alt yapısı izah edilerek konu şekillendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümdeyse ortaya konulan teorik bilgiler pratik olarak tatbik edilerek birinci bölümdeki teorik bilgiler Ku'rân'da uygulanabilecek şekilde izah edilmeye çalışılmıştır. Yapılan araştırmada mesele açıklandıktan sonra konunun daha kolay anlaşılabilmesi için örnekler tablo haline getirilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde vecihlerin mahiyeti, ortaya çıkışı, rükünleri, terimleri ve ekolleri gibi konunun alt yapısını oluşturan teorik meseleler açıklanmıştır. Bu kısımda meseleleri açıklamada konunun yapısı bakımından aynı konularda tekrara düşmemek için indirâc usûlünü³ ve mertebeteyn metodunu⁴ esas aldık. Sefâkûsî (ö.

² Camiatü'l-Ezher Külliyesi usulî'd-din, *Dirasetu evcuhi'l-kurrâi beyne's-sureteyni ve arau'l-ulemai fiha* (y.y.: y.y., t.y.), 7.

³Bu usûlde ise kırâatler ve rivâyetleri bir arada yani bir hatimde okutulur. Ahmet Gökdemir, "Osmanlı Kırâat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (26 Haziran 2019), 95.

⁴Mertebeteyn metodu, aslî med olan kasra iki mertebe ilave eder. Bunlar, tavassut ve tûl mertebeleridir. Diğer metod merâtibi erba'adır. Bu metod aslî med olan kasra dört mertebe ilave eder. Bunlar, fuveyka'l-kasr, tevassut, fuveyka't-tevassut ve tûl mertebeleridir.

742/1342.) kırâat âlimlerinin mertebeteyn metodunu daha çok tercih edildiğini belirtmektedir.⁵

İkinci bölümde ise sûre geçişlerindeki aslî vecihler olan vasl, vakf ve sekte konularının tatbikini, bunlarla birlikte caiz olan fer'î vecihlerin hangileri olduğunu açıklamaya çalıştık. Araştırmamızda bu vecihlere dair tablolar oluşturulurken İmâm Şâtıbî'nin (ö. 590/1194) *Hirzû'l-emânî*' de zikrettiği yedi imâm ve râvilere göre düzenledik. Tabloları oluştururken imâm ve râvi isimleri yerine İmâm Şâtıbî'nin manzumesinde geçen rumuzlarla kırâat imâmını ve râviyi belirttik. Böylece hem kolaylık hem de ihtisar hâsıl oldu. Bu durumun sebebi kırâat-ı aşere ve tayyibe ekolündeki vecihlerin ferş ve med miktarları dışında bir farklılığın bulunmaması çalışmamızda konunun çerçevesini bu şekilde sınırlamamızdaki en önemli etken olmuştur. Aksi takdirde aynı konuyu tekrar ederek izah etmemiz gerekecekti. Ancak bu konuda kırâatı seb'a'da bulunmayan Ebû Ca'fer'in "hurûf-î mukattaa"daki sektesi gibi istisna olan bir durum varsa ona da temas edildi. Kırâat kitaplarında geçen bütün imâm, râvi ve tarîkleri zikretmemiz caiz olan vecihlerin niteliğini değiştirmeyip sadece niceliğini artıracığından dolayı tariklere de temas edilmedi. Araştırmamızda *Şâtıbîyye* ekolü ele alınsa da *Tayyibe* ekolünde de vecihler ve keyfiyeti *Şâtıbîyye* ekolüyle aynı olmakla beraber *Tayyibe* ekolündeki med miktarları, imâle ve bunlara benzer kırâat konularındaki farklılıklar dikkate alınmalıdır.

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Yaptığımız çalışmada konunun etraflıca incelenebilmesi için kaynak taraması olabildiğince geniş tutulmaya çalışıldı. Başvurduğumuz başlıca kaynakları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Ebû Muhammed (Ebû'l-Kâsım) Kâsım b. Fîrruh b. Halef eş-Şâtıbî (ö. 590/1194), *Hirzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*.

⁵ Ali en-Nuri b. Muhammed Sefakûsî, *Gaysü'n-nefi fi'l-kırâati's-seba*, ed. Ahmet Mahmut Hafyan (Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2004), 131.

2. Ebû Şâme el-Makdisî (ö. 665/1267), *İbrâzü'l-me'ânî min Hirzi'l-mânî fi'l-kırâ'âtî's-seb'a*.

3. İbnü'l-Cezerî (ö. 751/1350), *en-Neşr fi'l-kırâati'l-aşr*.

4. Neşşâr (ö. 938/1531), *el-Budurü'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire*.⁶

5. Neşşâr, *el-Mükerrer fîma tevâtere mine'l-kırâati ve teharrar*.

6. Muhammed b. Salim en-Nuri es- Sefâkûsî (ö. 1118/1706), *Gaysü'n-nef' fi'l-kırâati's-seb'a*.

7. Hâlicî (ö. 1389/1969), *Kurratü'l-ayn*.

8. Abdülfettah Abdülkadi (ö. 1403/1982), *el-Vâfî ve el-Budurü'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire*.

Başvurulan başlıca tecvid kaynakları:

1. Mahmud b. Ali el-Mısrî (ö. 1367), *el-Amid fi'İlmi't-tecvîd*.

2. Abdülfettah el-Marsafî (ö. 1409), *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîdi kelâmi'l-bârî*.

3. Suat Abdülhamid, *Teysirü'r-rahman*.

4. 'Atiyye Kabil Nâsr, *Gâyetü'l-mürîd fi ilmi't-tecvîd*.

4. KONU HAKKINDA YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Yaptığımız araştırmaya göre bu konuyla ilgili ülkemizde yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Konu daha çok yapılan bazı çalışmalarda genel bir değerlendirme halinde kırâat ve tecvid çalışmalarında yer almıştır. Arap âleminde ise konuyla ilgili

⁶ Neşşâr'ın el-Budurü'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire isimli iki ciltlik eseriyle Abdülfettah Abdülkadi'nin el-Budurü'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire adlı eseri farklı kaynaklardır.

bazı kitap ve tahkik çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Zeyneddin Abdürrahim b. El-Hüseyn el-İrakî (ö. H.806), *el-'Adedü'l-muteber mine'l-evcuhi beyne's-süver*: Kitapta tekbîr vecihlerine temas etmemiştir. Med miktarları, dört merteye olarak ele alınmıştır. Sûre aralarındaki vecihleriye kırâat-ı seb'â'ya göre çarpma hesabıyla açıklanmakta, sahih olan vecihlere değinilmemektedir. Sahih vecihlere değinilmemesi çarpma hesabıyla okumanın caiz görüldüğüne işaret etmektedir.

2. Ebû Hafs Siracü'd-Din Ömer b. Zeyne'd-Din Kasım b. Muhammed b. Ali el-Ensari en-Neşşâr (ö. 938/1531), *el-Mükerrer fîma tevatere mine'l-kırâati's-seb'â ve teharrer*: Ahmet b. Ali b. Abdullah es-Südeysi tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kitabın başından İsrâ sûre'sinin sonuna kadar tahkik edilmiştir. Dnş. Dr. Ahmet b. Abdullah el-Mukrî, Külliyyeti'l-Kur'ân'ı Kerim, Suudi Arabistan H.1420-1421.

3. Ali b. Muhammed ed-Debbâ' (ö. H.1380), *el-Kavlü'l-mûteber fî'l-evcuhi beyne's-süver*: Kitapta tekbîr konularına değinilmeden iki sûre arasında besmelenin vecihlerinden bahsedilmektedir. Med hükümleri, iki merteye olarak ele alınmaktadır. Sûre aralarındaki vecihler, kırâat-ı seb'â'ya göre önce çarpma hesabıyla ele alınmakta, ondan sonra sahih olanları açıklanmaktadır.

4. Ebû Hafs Siracü'd-Din Ömer b. Zeyne'd-Din Kasım b. Muhammed b. Ali el-Ensari en-Neşşâr *el-Budurü'z-zahire fî'l-Kiraatil aşri'l-mütevâtire*, tahkik: Muhammed Mu'avvid ve Adil Ahmet Abdülmevcut, Alemü'l-Kitab, Beyrut M.2000-H.1421.

5. Ebû Hafs Siracü'd-Din Ömer b. Zeyne'd-Din Kasım b. Muhammed b. Ali el-Ensari en-Neşşâr, *el-Mükerrer fîma tevatere mine'l-kırâati's-seb'â ve teharrer*, tahkik: Ahmet Mahmut Abdüsem'î el-Hafyan, Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut/Lübnan M.2001-H.1422.

6. Muhammed b. Abdirrahman el-Halicî'l-Haneî (ö. H.1389) *Kurratü'l-ayn bi tahrîri ma beyne's-Sûreteyn bi tarîkateyn*, Ebû'l-hayr Ömer b. el-Müzabe b. Hasan b.

Abdülkadir el-Muratî tarafından tahkik edilmiştir. Dâru Edvai's-Selef, Riyad M.2007-H.1438.

Konu hakkında yaptığımız araştırmada Arap âleminde de yakın dönemde yapılan çalışmalar genelde bu konuda daha önce yazılmış bazı kitapların tahkikleridir. Bizi bu araştırmaya sevk eden en önemli gerekçe şu olmuştur: Bu konuyu örnekleriyle bütün detaylarıyla ele alan akademik bir çalışmanın olmayışdır.

Çalışmamızı zikrettiğimiz çalışmalardan ayıran yönünü belirtmemiz gerekirse şunu söyleyebiliriz: Aktardığımız çalışmalarda Halicî'nin *Kurratü'l-ayn bi tahrîri ma beyne's-Sûreteyn bi tarîkateyneseri* hariç diğer eserlerde bizim çalışmamızda oluşturulan tablolar bulunmamaktadır. Halici'nin eserinde her ne kadar tablolar olsa da onun eserindeki tablolarda sadece sûre ismi ve vecih sayıları verilmiştir.

Bizim çalışmamızdaki tablolarda sûre ismi, imâm ve râviler, onların med miktarları ve vecih sayıları birlikte verilmiştir. Ayrıca mevcut çalışmalarda tekbîr vecihlerinde yalnız asli vecihler aktarılmaktadır. Ancak bu çalışmamızda tekbîr vecihleri hem asli vecihler hem de fer'î vecihler aktarılmaktadır. Mevcut çalışmalarda vecihler metin şeklinde aktarılmıştır. Bu çalışmamızda olabildiğince vecihler madde halinde sayılarak izah edilmiş, bu şekilde konunun kolay anlaşılması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. KİRÂAT İLMİNDE SÛRE GEÇİŞLERİ

Kırâat ilminde sûreler arası geçişler, bir sûreden başka bir sûreye geçişin nasıl olması gerektiğine, sûre geçişlerinde kaç vecih olduğuna ve bu vecihlerden caiz olan ve caiz olmayan vecihlerin birbirinden nasıl ayırt edileceğiyle ilgili bilgilere değinilmektedir. Kırâat ilminde sûreler arası geçişler; vasl, vakf ve sekte ile yapılır. Ayrıca bu vecihlerden vasl ve sekteye kırâat imâm ve râvileri besmeleyle ve besmelesiz geçiş gibi farklı uygulamalar yapmaktadırlar. Araştırmamız bunların tümüne dair sûre geçişlerinde caiz olan vecihlere dair izahatlar yapılmaktadır.

1.1.1. SÛRE GEÇİŞİNİN TANIMI

Sûreler arası vecihler ilmini: “Okuma esnasında yan yana gelen iki sûre arasındaki vakf, vasl ve sekte gibi aslî vecihleri ve ravm, işmâm, sükûn gibi fer‘î vecihleri bilmektir” şeklinde tanımlamak mümkündür.⁷

Sûreler arası vecihler ilminin Arapça tanımı “علم الأوجه بين السور” şeklindedir. Cümlede zikredilen ve çoğul olan “evcuḥ” lafzı iki sûre arasında vaki olan vecihlerin sayısının çok olduğuna delalet eder. Buradaki vecihler; iki sûre arasında bulunan vakf, vasl ve sekteyle beraber ortaya çıkan vecihlerdir. Tanımda zikredilen “beyne” kelimesi, vecihlerin iki sûre arasında olduğunu belirtmektedir. Tanımdaki “süver” kelimesinin çoğul gelmesi ise sûre farklı olmaksızın Ku'rân'daki bütün sûreler arasında zikredilen vecihlerin kastedildiğine işaret eder. Cümlede zikredilen “yan yana” kelimesi Mushaf'taki sûre tertibinde Fatiha ve Bakara sûresi gibi art arda gelen sûrelerin yanı sıra, Fatiha ve Âlî İmrân sûresi gibi art arda olmayan sûreleri de konunun kapsamına aldığını belirtmektedir.⁸

⁷ Muhammed b. Abdürrahman Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, ed. Ömer b. Murabih Murati (Riyad: Daru Edvai's-Selef, 2007).

⁸ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 15.

Yukarıda yaptığımız açıklamaların sonucu olarak şunu söylememiz mümkündür: Bu ilim, Ku'rân'da ister art arda gelsin veya gelmesin, okumada yan yana gelen iki sûre arasındaki vecihleri ele almaktadır.⁹

1.1.2. İKİ SÛRE ARASINDAKİ VECİHLERİN MAHİYETİ

İki sûre arasındaki vecihlerin mahiyetini şu şekilde açıklamak mümkündür: Kur'ân'da, okunması biten sûre ile sonrasında kendisine başlanılan sûre arasında imâm ve râvilerden nakledilen kırâat vecihleridir. Vecihler iki sûre arasında varid olan kırâat hükümlerine, besmele ve tekbîr vecihlerine göre değişir. Vecihlerin bir kısmı hilafı vacip olsa da çoğu kârînin eda etmekte serbest olduğu hilafı caiz vecihlerdir.¹⁰

Kastallânî (ö. 923/1517), mütekaddimîn âlimler döneminde iki sûre arasındaki vecihleri inceleyenlerin bulunmadığını ancak müteahhirîn âlimler döneminde binlerce vecihe ulaşarak ortaya çıktığını belirtmiştir. Kastallânî bunun nedenini şu şekilde izah etmektedir: Mütekaddimîn âlimler, kırâat ilminin imâm ve râvilerini tek tek okuduklarından dolayı sûre geçişlerinde imâm ve râvilerin kırâat vecihleri ve med miktarları birbirine karışmıyordu. Fakat müteahhirîn âlimler döneminde kırâat-ı seb'a veya 'aşereyi tek hatimle okumak adet haline geldi. Bundan dolayı kırâat vecihleri girift hale gelmiş ve vecihler sayısı çok büyük miktarlara ulaşmıştır. Vecihlerin çoğalmas ve girift hale gelmesinden dolayı bu vecihlerin çarpma hesabıyla okunmanın caiz olup olmadığı tartışması ortaya çıktı. Bu konuda genel kabul med miktarları arasındaki münasebetin gözetilmesi şeklindedir.¹¹ Kastallânî'nin açıklamalarından kırâat ilminin tek hatimde okunmaya başlamasından itibaren her ne kadar yazılı olmasa da sözlü olarak böyle bir tartışmanın gündeme geldiği anlaşılmaktadır.

İki sûre arası geçişten bahsettiği bilinen ilk kişinin kim olduğu tartışma konusu olmuştur. Genel kabule göre bu konudan bahseden ilk kişi Ca'berî'dir (ö. 732/1332). Ca'berî'nin Fatih ve Bakara sûreleri arasında çarpma hesabıyla sekiz yüz on sekiz

⁹ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 15.

¹⁰ Külliyyeti usulî'd-din, *Dirasetu evcuhi'l-kurrâi beyne's-sureteyni ve arau'l-ulemai fiha*, 13.

¹¹ Ahmet b. Muhammed Kastallânî, *Letaifu'l-işarart li fununi'l-kırâat* (Suudi Arabistan: Mektebetu'l-Arabiyyetu's-Suudiyye, t.y.), 4/1394.

vecihten bahsettiği belirtilmektedir.¹² Sefâkûsî çarpma halinde Fatiha ve Bakara sûresi arasında dört yüz üç vecih olduğunu naklettikten sonra da bu vecihlerden yüz on yedisinin sahih olduğunu belirtir.¹³ Bu sayıların farklı olmasında başlanılan ve vakfedilen yerin farklı olmasından kaynaklanması muhtemeldir. Çünkü kırâat ilminde başlanılan ve vakfedilen yer kırâat imâmının okunma sırasını etkilediği gibi vecih sayısını da etkilemektedir.

Öte yandan her ilim dalında olduğu gibi bir konunun anlaşılması o ilmin kavramlarını bilmekle mümkün olmaktadır. Bu nedenle bizim de çalışma boyunca kullanacağımız bazı kırâat kavramları izah etmemiz uygun olacaktır. Bu kavramları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. **Kırâat:** Kırâat uygulamalarında râvilerin ittifakıyla imâma nispet edilen okuyuşlardır.¹⁴

2. **Rivâyet:** Vasıtalı veya vasitasız imâmdan nakilde bulunan râvilere isnat edilen okuyuşlardır.¹⁵

3. **Tarîk:** Hangi derecede olduğuna bakılmaksızın râvilerden nakilde bulunan kişilere isnat edilen okuyuşlardır.¹⁶

4. **Hilafü'l-Vacib:** İlk üç madde de bahsettiğimiz ihtilaflardır. Kârî; imâm, râvi ve tarîk'in kırâat farklılıkları varsa bunların tümünü okuyuşunda uygulamak zorundadır. Şâyet birini veya bir kısmını ihmal ederse kırâatı eksik eda etmiş olur.¹⁷

5. **Hilafü'l-Caiz:** Sûre başında veya iki sûre arasında istiâze ve besmelenin hükümleri veya meddi arızda sükûn, ravm, işmâm, kasr, tavassut ve tûl vecihlerinden biriyle vakfetmektir. Kârî bu vecihlerden dilediğiyle okuyabilir.¹⁸

¹² Siracüddin Ömer b. Kasım Neşşâr, *Buduru'z-zahire fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtire*, ed. Ebû Hafs Ömer M'aseravi (Suudi Arabistan: Camiatü'l-İslamiyye, 1989), 1/166.

¹³ Sefakûsî, *Gaysü'n-nefi fi'l-kirâati's-seba*, 42-44.

¹⁴ Siracüddin Ömer b. Kasım Neşşâr, *Mukerrer fima tevatere mine'l-kirâati ve teharrar*, ed. Ahmet Mahmut Hafyan (Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2001), 8.

¹⁵ Seyyid Rizkû't-tavil, *Medhalun fi ilmi'l-kirâat* (Şamile: Mektebetu'Feysela, 1985), 30; Muhammed b. Cafer Huzâî, *Münteha*, ed. Muhammed Şefaât Rabbani (Medine-Suudi Arabistan: Mecmeu'l-Melik Fahd, 1434), 2/32.

¹⁶ İbrahim b. Said Devsuri, *Muhtasaru'l-ibarat limucebi mustalahatu'l-kirâat* (Riyad: Daru'l-Hadara, 2008), 81; Atiyye Kabil nasır, *Gayetu'l-mürîd fi ilmi't-tecvid* (Kahire: Şamile, 1431), 25.

¹⁷ Huzâî, *Münteha*, 2/32; Muhammed Mustafa Bilal, *Zuhuru'n-nediyye fi şerhi metni's-şatibiyye* (Kahire: Daru'l-Fedile, 2007), 11.

¹⁸ Bilal, *Zuhuru'n-nediyye fi şerhi metni's-şatibiyye*, 11; Huzâî, *Münteha*, 2/32.

1.1.3. SÛRE GEÇİŞLERİNDE ASLÎ ve FER'Î VECİHLER

1.1.3.1. Aslî Vecihler

Sûre geçişlerinde vecihler aslî ve fer'î vecihler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan vakf, vasl ve ibtidâ aslî; sükûn, işmâm ve ravm ise fer'î vecihlerdir. Bunlara aslî vecihler denilmesinin nedeni fer'î vecihlerin varlığı ve yapılabilmesi aslî vecihlerin varlığına bağlı olmasındandır. Bir sûrenin sonunda durulması halinde ondan sonra gelen sûreye doğru bir şekilde başlanması da önem arz etmektedir. Bundan dolayı vakf¹⁹ ve ibtidâ kırâat ilminin en mühim konularından olduğunu söylememiz mümkündür. Bu öneminden dolayı sahabe-i kiram, tâbiîn ve onlardan sonra gelen âlimler bu konuya büyük önem vermişlerdir. Konunun önemini şu şekilde izah edebiliriz: Peygamber Efendimizin (s.a.v.) yanında bulunan bir adam, “من يطع الله ورسوله فقد رشد ومن يعصهما” *“kim Allah (cc.) ve resulüne (s.a.v.) itaat ederse doğru yol üzerinedir, Kim de onlara isyan ederse”* dedikten sonra durdu ve ardından “فقد غوي” *“Muhakkak saptı”* dedi. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) sen kavmin için ne kötü bir hatipsin, dedi. Önce “من يطع الله ورسوله فقد رشد” *“kim Allah (cc.) ve resulüne (s.a.v.) itaat ederse doğru yol üzerinedir”* dedikten sonra dur ve “ومن يعصهما فقد غوي” *“Kim de onlara isyan ederse yoldan saptı”*²⁰ şeklinde söyleyerek dur, diyerek uyardı.²¹

Efendimiz'in (s.a.v.) bu uyarısı vakf ve ibtidâ konunun önemini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Çünkü yanlış vakf neticesinde itaat edenle isyan edenin aynı hüküm altında toplanması gerektiği anlaşılmaktadır. Oysa böyle bir ifadenin kastedilmesi mümkün değildir.

¹⁹ Vakf dört kısma ayrılmaktadır; Tam, Kafi, Hasen ve Kabih. Aliyyullah b. Ali Ebû vefâ, *Kavlu's-sadid fi Ilmi't-tecvîd* (Mansura: Daru'l-Vefa, 2003), 44-47.

²⁰ Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *Câmi li ahkâmi'l-kur'ân* (Kahire: Darü'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1964), 18/232; Halil Ahmed Seharenfuri, *Bezlü'l-mechud fi halli süneni ebi davud*, ed. Takiyüddin Nedvi (Hindistan: Merkezi Şeyh Ebi Hasan Nedvi, 2006), 5/127.

²¹ Muhammed Muhammed Muhammed Salim Muhaysin, *Hadi şerhu tayyibetü'n-neşr fi'l-kırâati'l-aşr* (Beyrut: Daru'l-Cil, 1197), 1/113-114.

Görüldüğü üzere uygun olmayacak şekilde vakfetmek Allah kelamı dışında dahi hoş görülmemiştir. Allah kelamı ise bu hususta dikkat edilmeye daha layıktır.²² Peygamberimizin yukarıda belirttiği şekilde vakfetmek anlam karmaşasına engel olduğu gibi verilmek istenen mesaj da daha anlaşılır olacaktır. Ayrıca vakf, vasl, sekte, ibtidâ sûre geçişlerinde aslî vecihlerdir. Dolayısıyla onların tanımını bilmemiz gerekmektedir. Onların tanımları şu şekildedir:

1. **Vakf:** Kur'ân okumaya yeniden başlamak niyetiyle nefes alınabilecek kadar bir kelimedede durarak sesi kesmeye denir. Vakf, sûrenin sonunda olabileceği gibi âyet sonlarında ve âyetlerin ortasında da olabilmektedir. Ancak sûre geçişleri; istiâze, besmele ve sûre sonuyla ilgili hükümlerdir.²³ Konumuzda sûre içinde olan vakflardan bahsedilmeyecektir.

2. **Vasl:** Nefes almadan bir sûreyi kendisinden sonra gelen sûreyle birleştirmektir.²⁴ Sûre geçişlerindeyse vasldan kastedilen bir sûrenin sonunun kendisinden sonra gelen sûreye birleştirilerek okunmasıdır.²⁵

3. **Sekte:** Kur'ân'dan okunan bir kelime üzerine kısa süre nefes almadan sesi kesmektir. Sektenin miktarı takriben iki hareke kadardır. Sektenin tatbik edileceği yerler rivâyetle tesbit edilir. Bu nedenle hakkında rivâyet bulunan yerler dışında sekte yapılamaz.²⁶ Üzerinde sekte yapılarak durulan bir kelimenin vakfı nasıl yapıyorsa sektesi de aynı şekilde yapılır.²⁷ Örneğin “عَوَجًا” kelimesi üzerinde durduğumuzda “عَوَجًا” şeklinde elif ile durulur. Öyleyse bu kelimenin sektesini de “عَوَجًا” şeklinde tenvinle değil elifle yapacağız. Öte yandan iki sûre arasında sekte ile geçiş yapmak birinci sûrenin bittiğine dair okuyucuya bir uyarı niteliği taşıdığından vasl yapmaktan evladır.

4. **İbtidâ:** Kat' veya vakf yaptıktan sonra kırâate başlamaktır. Eğer kârî kırâatı kat' ettikten sonra tekrar kırâate başlamışsa sûre başında istiâze ve besmele okunur,

²² Muhyiddin Muhammed atiye, *Ahkamü'l-vakfi ve'l-ibtidâi* (y.y.: y.y., t.y.), 3.

²³ İzzet Şehatihi, *Vakfû'l-kur'ani ve eseruhu fi't-tercihi 'inde'l-hanefiyyeti* (Kahire: Müessetü'l-Muhtar, 2003), 16.

²⁴ Mahmut b. Ali Besseti'l-misrî, *Amid fi ilmi't-tecvîd* (İskenderiye: Daru'l-Akide, 2004), 150.

²⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Muhammed b. Ahmet b. musiliyyi'l-Hanbeli Şu'le, *Kenzü'l-meani fi şerhi hirzi'l-meani* (Dımaşk-Suriye: Daru'l-Bereket, 2012), 1/340.

²⁶ Kabil nasır, *Ğayetu'l-mürîd fi ilmi't-tecvîd*, 234.

²⁷ Besseti'l-misrî, *Amid fi ilmi't-tecvîd*, 150.

eğer sûre ortasından okumaya başlamışsa istiâzeyi okur, besmeleyi okuyup okumamak hususunda muhayyerdir; dilerse besmeleyi de ekler, dilerse de besmeleyi okumadan devam eder.²⁸

5. **Kat'**: Kari'nin okuyuşunu tamamen sonlandırması ve Kur'ân okuma dışındaki başka bir duruma geçmesidir.²⁹ Kat' sûre ya da âyet sonlarında olur.³⁰ Kat' ettikten sonra tekrar kırâate başlanmak istendiğinde zikrettiğimiz gibi istiâzeyi okumak zorunludur. Kat' uygulama halinde vakf hükmündedir. Vakfta caiz olan vecihler kat' ta da caizdir.

1.1.3.2. Fer'î Vecihler

Bu kısımdaki kırâat kavramlarına fer'î vecihler denilmesinin sebebi bu vecihlerin aslî vecihler olan vakf ve sekteye tabi olmasından dolayıdır. Çünkü sûre sonunda veya âyet başında durulmadığında bu vecihler meydana gelmemektedir.³¹ Fer'î vecihleri şu şekilde özetleyebiliriz:

1. **Sükûn**: Vakf edilen kelimenin sonundaki harfi harekesiz okuyarak durmaktır. Kelime sonlarında asıl olan sükûnla vakf yapmaktır.³²

Sükûnun vakfta asıl olmasının nedenlerini şöyle izah edebiliriz: Kârînin kelime sonunda vakfetmesinin amacı istirahat etmek ve nefes almaktır. Bu durumu dikkate alırsak buna en uygun vakf halinin sükûn olduğu ortadadır. Çünkü sükûnla vakfedilmesi durumunda hareketleri belirtmeye gerek yoktur. Böylece nefeslenmek ve istirahat olan amaçla uygulama (sükûn ile vakf) birbirlerine uygun olur.³³ Sükûnun asıl olduğuna dair diğer bir delil de şu şekildedir: İbtidâ ile vakfin durumunun birbirine

²⁸ Mecmu'atü'l-Ülema Mütahhassisetü, *Mevsû'atü'l-kur'aniyyetü'l-mütahhassisetu* (Mısır: Meclisü'l-A'la, 2002), 403.

²⁹ Mütahhassisetü, *Mevsû'atü'l-kur'aniyyetü'l-mütahhassisetu*, 404.

³⁰ Besseti'l-misrî, *Amid fi ilmi't-tecvîd*, 151.

³¹ Laşin Ebû'l-ferec - Halit b. Muhammed Hafizi'l-ilmi, *Takribü'l-me'a'ni fi şerhi hirzi'l-emani* (Medine-Suudi Arabistan: Darü'z-Zaman, 2003), 154-155.

³² Osman b. said Dâni, *Teysir fi'l-kirâati's-seba*, ed. Halef Hamud Salim Şeğdeli (Suudi Arabistan: Daru'l-Endelüs, 2010), 246.

³³ Muhammed Abdudaim Hamis, *Nefahatu'l-ilahiyye fi şerhi metni's-şatibiyye*, ed. Muhammed Mustafa Ulve (y.y.: Daru'l-Menar, 2009), 236; Muhammed b. Muhammed Muhibbu'd-dini'n-nüveyri, *Şerhu tayyibetü'n-neşr fi'l-kirâat* (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2003), 2/44.

zıt olması vakfta sükûnun asıl olmasını gerektirir.³⁴ Zira İbtidâ durumunda harfin okunabilmesi için harfin harekeli olması gerekir. Ancak vakf bunun aksinedir. Vakfta harfin sakin olması gerekmektedir.³⁵

2. **İşmâm:** Ses olmaksızın dudakları toplayarak harekeye işaret etmektir. İşmâm sadece mazmûm olan kelimelerde icra edilir.³⁶ İşmâmı idrak edebilmek için a'ma olmamak gerekir.³⁷ Çünkü işmâmda sükûndan sonra dudaklar toplanır ve nefesin akması için biraz boşluk oluşur, böylece muhatap dudağı toplanmış olarak görmesiyle hangi harekenin kastedildiğini anlar. İşmâmın amacı vasl da harekeli olan harfin harekesine vakf halinde işaret ederek kelimenin vasl halindeki harekesini belirtmektir. Böylece kelimenin yapısı gereği hem vasl hem de vakfta sonu sakin olan kelimelerle³⁸, vakf edilmesinden dolayı sonu sakin olan kelimeler birbirlerinden ayırt edilir.³⁹

3. **Ravm:** Harekeyi gizli bir sesle okumaktır veya harekenin çoğunu terk ederek okumak, sesi zayıflatmaktır.⁴⁰ A'ma dahi olsa yakında olanlar hafif sesi duyarlar.⁴¹ Ravm sadece sonu meksûr ve mazmûm olan kelimelerde tatbik edilebilir.⁴²

Bir kelime vasl halinde nasıl okunuyorsa o kelimenin ravmı da o şekilde yapılır. Konuyu örnek üzerinden şöyle izah edebiliriz: “وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ” kelimesinde “râ” “ر” harfinde vakfedildiği zaman yalnızca sükûn ve ravm ile vakfedilir. Bunun nedeni ravm harekeyi belirtmek için yapılmaktadır. Ayrıca ravm harekenin telaffuzu konusunda vasl hükmündedir. Bu kurala binaen “مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ” gibi kelimelerde kasr ve ravm yapılır. Fakat “مِنَ السَّمَاءِ مَنْ يَشَاءُ” gibi sonu mazmûm ve meksûr kelimelerde medd-i muttasıl bulunduğu ravm dört elif miktarı uzatılarak yapılması zorunludur.

³⁴ Muhaysin, *Hadi şerhu tayyibetü'n-neşr fi'l-kirâati'l-aşr*, 1197, 1/358; Muhibbu'd-dini'n-nüveyri, *Şerhu tayyibetü'n-neşr fi'l-kirâat*, 2003, 2/44; Hamis, *Nefahatu'l-ilahiyye fi şerhi metni's-şatibiyye*, 236.

³⁵ Ebû'l-Feda İsmail b. Ali Sahibu hamat, *Kennaş fi fenneyi'n-nahvi ve's-sarf*, ed. Riyad b. Hasan Havam (Beyrut-Lübnan: Mektetü'l-Asriyye, 2000), 2/157; Yaiş b. Ali İbni Sani' Mevsili, *Şerhu mufasssal li'z-zemahşeri* (Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2001), 5/208.

³⁶ Ali b. Muhammed Sehâvi, *Fethü'l-vesid fi şerhi'l-kasid*, ed. Ahmet Adnan Zabi (Kuveyt: Mektebetu Daru'l-Beyan, 2002), 1/545.

³⁷ Ebû vefâ, *Kavlu's-sadid fi İlmi't-tecvîd*, 124.

³⁸ Burada Arapça'da mebnî olan kelimeler kastedilmektedir.

³⁹ Sahibu hamat, *Kennaş fi fenneyi'n-nahvi ve's-sarf*, 2/157.

⁴⁰ Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed İbn cezeri, *Tahbir ve't-teysir*, ed. Ahmet Myhammed Müflihü'l-kudat (Ürdün: Darü'l-Furkan, 2000).

⁴¹ Ebû vefâ, *Kavlu's-sadid fi İlmi't-tecvîd*, 124.

⁴² Feryal Zekeriya, *Mizan fi ahkami tecvidi'l-kur'ân* (Kahire: Daru'l-İman, t.y.), 219.

Burada kasr ileravm yapılamaz. Çünkü *Leâliyü 'l-Beyan* tecvidinde “وَالرَّؤْمُ كَالْوَصْلِ وَتَتَّبِعُ” “الْأَلِفُ مَا قَبْلَهَا وَالْعَكْسُ فِي الْعَيْنِ أَلِفٌ” “*Ravm vasl gibidir, Elif kalın ve ince okunma konusunda öncesinde bulunan harfe uyar, gunne ise bunun aksinedir, gunne ince ve kalın okunma konusunda kendisinden sonraki harfe uyar*” denilmiştir. Buna göre bir kelimedede vasl halinde med yoksa med yapılmadan, med varsa med miktarı vasl halinde ne kadar uzatılıyorsa o miktarda med edilerek ravm yapılır.⁴³ Ravm yapmanın faydasını ise âlimlerimiz ravm yapmak suretiyle dinleyicilere vakfedilen kelimenin harekesini beyan etmek olarak açıklamışlardır.⁴⁴

1.1.4. MEDLERİN KISIMLARI

Medler, bazı sûre geçişlerinde bulunduklarından ve sûre geçişlerinde imâm ve râvilerin kırâat vecihlerinin sayısını etkilediklerinden dolayı med kısımlarına temas edilmesi gerekmektedir.

1.1.4.1. Medd-i tabî

Medd-i tabî; “vâv” “و”, “yâ” “ي” ve “elif” “ا” harfleri sakın, öncesindeki harflerin harekeleri “vâv” harfinde mazmûm, “yâ” harfinde meksûr ve “elif” harfinde meftûh olduğunda harfi med olur. Şâyet harfi medlerden sonra sebebi med olan hemze ve sükûn gelmezse meddi-i tabî olur.⁴⁵ Bunlara, medd-i tabî’ denilmesinin sebebi, burada harfin zatının varlığı bu uzatmaya bağlı olduğundan dolayıdır. Bu medlerin tabîi olarak uzatılması gerekir. Ayrıca bu harfin sesi uzatılmadığı takdirde mana da bozulacaktır. Şâyet “كَاتَبَ” kelimesinin “elif”i uzatılmazsa kelime “كَتَبَ” şeklinde fiili mazi kipine dönüşecektir. Yine “لَا أَعْبُدُ” kelimesinde “لا” harfindeki elif harfi uzatılmayacak olursa kelime “لَاَعْبُدُ” şeklinde olacağından dolayı nefyi harfi, tekit harfinin manâsını ifade edecektir.⁴⁶ Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

⁴³ Sait Yusuf Semennûdi, *Riyadü'l-lisan şerhu telhisu le'aliyü'l-beyan fi tecvidi'l-kur'ân* (Kahire: Mektebetü's-Sünne, 2003), 47-48.

⁴⁴ Ebû vefâ, *Kavlu's-sadid fi Ilmi't-tecvîd*, 124-125.

⁴⁵ Abdulfettah Kadi, *Vâfi fi şerhi's-şatibiyyeti fi'l-kirâati's-saba* (Cidde: Mektebetü's-Sevadi, 1999), 72.

⁴⁶ Zekeriya, *Mizan fi ahkami tecvidi'l-kur'ân*, 170.

1.1.4.2. Medd-i muttasıl

Harf-i med ile hemzenin “أُولَئِكَ شَاءَ الْمَلَائِكَةُ” örneklerinde olduğu gibi, aynı kelimedede vaki olmasına medd-i muttasıl denir.⁴⁷ Medd-i muttasıl olarak adlandırılmasının nedeni ise harfi med ile hemze birbirinden ayıramayacak şekilde birliktelik oluşturmuştur.⁴⁸

1.1.4.3. Medd-i munfasıl

Harf-i med ile hemzenin “قُولُوا أَنْفُسُكُمْ بِمَا أَنْزَلَ وَفِي أَنْفُسُكُمْ” örneklerinde olduğu gibi ayrı kelimelerde vaki olmasına denir. Meddi munfasılda kelimeler birbirinden ayrılarak başka kelimelerle birleşebilirler.⁴⁹

1.1.4.4. Medd-i lazım

Medd-i lazım, harf-i med veya lînden sonra, mutlak sakin olan bir harfin gelmesine denir. Burada mutlak sakin, vasl ve vakfa harfin sakin olmasını ifade eder. Medd-i لازمın örnekleri olarak “الْحَاقَّةُ الْآنَ، الم، ن، كَهَيْعِصَ” kelimeleri verilebilir. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi meddi-i لازم'da ilk dört kelimedede harf-i med , “ayn” harfindeyse harf-i lîn bulunmaktadır. Harf-i med ve lînden sonra hem vakf hem de vaslda sakin olan bir harfin gelmesi medd-i لازم olmasına neden olmuştur.⁵⁰ Ancak şu hususa dikkat çekmemiz gerekmektedir: İmam Ebû C' afer (ö. 130/747-48) “Hurûf-î mukattaa” harflerinin tümünde sekte yaptığından dolayı onun kırâatında meddi لازم harf-i müsakkale bulunmamaktadır.⁵¹

1.1.4.5. Medd-i arız

Medd-i arız “نَسْتَعِينُ، الرَّجِيمُ، الْعَالَمِينَ” kelimelerinin sonunda vakf durumunda harf-i medden sonra vakfa sakin, vaslda harekeli olan bir harfin bulunmasıdır. Eğer

⁴⁷ İbn cezeri, *Tahbir ve 't-teysir*.

⁴⁸ Safvet Mahmut Salim, *Fethu rabbi'l-beriyye şerhu mukadimetü'l-cezeriyye* (Cidde-Suudi Arabistan: Daru Nuru'l-Mektebet, 2003), 78.

⁴⁹ Salim, *Fethu rabbi'l-beriyye şerhu mukadimetü'l-cezeriyye*, 79.

⁵⁰ İslam Mahmut Derbale, *Tecvidü'l-musavver* (y.y.: Darü'l-Afak, t.y.), 52-53.

⁵¹ Muhammed Fahd Harûf, *Müeyysr fi'l-kirâati'l-erbea' 'aşer* (Dimaşk: Darü'l-Kelimi't-Tayyib, 2000), 2.

kelimeler vasledilerek okunursa kelimenin sonundaki harekeleri okunduğu için medd-i tabî olur.⁵²

1.1.4.6. Medd-i lîn

Medd-i lîn, sakın olan “vâv” “و” ve “yâ” “ي” harflerinin öncesinde bulunan harfin harekesinin fetha olması ve “vâv” ile “yâ” harflerinden sonra sakın bir harf gelmesi durumunda oluşur. Medd-i lîn denilmesinin sebebi “بيت, خوف” örneklerinde olduğu gibi telaffuzunda yumuşaklık ve kolaylık olmasındandır.

1.1.4.7. Medd-i bedel

Medd-i bedel, hemzenin harf-i medden önce vaki olmasına denir. Medd-i bedel denilmesinin sebebi “أدم, إيمان, أوتوا” gibi kelimelerinde bulunan harf-i meddin aslının hemze olmasındandır. Hemze “أدم, إيمان” kelimelerinde olduğu gibi öncesinde bulunan harfin harekesine uygun olarak ibdâl edilir. Verş (ö. 197/812) dışındaki kırâat imâm ve râvileri medd-i bedeli kasr ederler. Verş rivâyetinde ise kasr, tavassut ve tûl ile okunur.⁵³

1.1.5. KIRÂATI SEB‘A İMÂM ve RÂVİLERİNİN MED MİKTARLARI

Sûre geçişlerinde medlere rastladığımızdan dolayı kırâat imâm ve râvilerinin med ölçülerine temas etmemiz gerekmektedir. Ayrıca med miktarlarının ortaya konulması sûre geçişlerindeki vecih sayılarını da etkilemesi med miktarlarını açıklamamızı zaruri kılmaktadır.

İmâm ve râvilerin tablosunu oluşturmada önce kırâat ilminde mertebeteine kısaca değinmek istiyoruz. Mertebetein metodunu açıkladıktan sonra metodun med ölçülerinin tablosunu oluşturacağız. Zira sûre geçişlerini indirâc ve mertebetein usûlüne göre açıklayacağımızı araştırmanın yöntemi kısmında belirtmiştik.

⁵² Abdülaziz Abdülfettah, *Tecvidü'l-musavver* (Medine: Mektebetü'd-Dar, 1414), 61-62.

⁵³ Taha Abdülfetteh Mükallid, *Fenü'l-ilka* (Şamile: Mektebetü'l-Faysaliyye, 1431), 86.

Mertebeteyn metodunda, aslî med olan kasr üzerine iki mertebe daha bulunmaktadır: Bunlar tavassut ve tûl mertebeleridir.⁵⁴ Buna göre kasr bir “elif” (iki hareke), tavassut iki “elif” (dört hareke) ve tûl ise üç “elif” “l” (altı hareke) miktarı med edilir.⁵⁵

Yukarıda med kısımlarını beyan etmiştik. Burada kırâat imâm ve râvilerinin med kısımlarında uzatma miktarlarını mertebeteyn usulüne göre açıklayacağız. İmâm ve râvilerin med kısımlarındaki med miktarları şu şekildedir: Medd-i tâbiûde bütün imâm ve râvilerin med miktarının bir “elif” miktarıdır. Medd-i muttasılda Kâlûn, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım ve Kisâî iki “elif” miktarı med etmektedir. Verş ve Hamza ise üç “elif” miktarı med etmektedir. Medd-i munfasılda Kâlûn, İbn Kesîr ve Ebû Amr bir “elif”; Kâlûn, Dûrî, İbn Amir, Kisâî iki “elif” miktarı med etmektedir. Verş ve Hamza medd-i muttasılda olduğu gibi medd-i munfasılı da üç “elif” miktarı med etmektedir. Medd-i arızî tüm kırâat imâmları bir, iki ve üç “elif” miktarı med etmektedir. Medd-i lînde tüm kırâat imâmları bir, iki ve üç elif miktarı med etmektedir. Ancak Verş “شيء، سوء” ve benzeri kelimelerde lîn harfinden sonra hemze gelirse iki ve üç “elif” miktarı med edip kasrı terk etmektedir. Medd-i bedeli ise Verş hariç tüm kırâat imâm ve râvileri bir “elif” miktarı; Verş bir, iki ve üç “elif” miktarı med etmektedir.⁵⁶

Tablo 1.1: Mertebeteyne Göre İmâm ve Râvilerin Med Miktarları

	İmâm ve Râviler	Hükümü	Elif Miktarı	Hareke	Meddin İsmi
1	Bütün İmamlar	Kasr	1	2	Tabiî
2	Kâlûn, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım ve Kisâî	Tavassut	2	4	Muttasıl

⁵⁴ Mustafa Atilla Akdemir, “Kırâat İlmi Eğitim-Öğretiminde Med Mertebeleri ve Ölçüleri Bağlamında Oluşan Ekoller”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (30 Haziran 2018), 8.

⁵⁵ Abdulfettah Abdül Kadi, *Buduru’z-zahire fi’l-kırâati’l-aşri’l-mütevâtire min tarikayi’s-şatibiyye ve’d-dürre* (Kahire-Mısır: Daru’s-Selam, 2004), 67.

⁵⁶ İbrahim b. Musa Şâtıbî, *Hirzû’l-emani* (Medine: Mektebetü Darü’l-Hüda, 1996), 14-15.

3	Verş ve Hamza	Tûl	3	6	Muttasıl ve Munfasıl
4	Kâlûn, İbn Kesîr ve Ebû Amr	Kasr	1	2	Munfasıl
5	Kâlûn, Dûrî, İbn Amir, Kisâî	Tavassut	2	4	Munfasıl
6	Bütün İmamlar	Tûl	3	6	Lazım
7	Bütün İmamlar	Kasr, Tavassut ve Tûl	1,2,3	2,4,6	Arız
	Bütün İmamlar (Verş hariç)	Kasr, Tavassut ve Tûl	1,2,3	2,4,6	Lîn
	Verş	Tavassut ve Tûl	2,3	4,6	Lîn
8	Bütün İmamlar (Verş hariç)	Kasr	1	2	Bedel
9	Verş	Kasr, Tavassut ve Tûl	1, 2, 3	2, 4, 6	Bedel

Mertebeteyn metodu için hazırlanan tablonun med miktarları İmam Şâtıbî'nin *Hirzû'l-emânî* kitabı esas alınarak oluşturulmuştur.⁵⁷

1.1.6. İKİ SÛRE ARASINDAKİ VECİHLERİN RÜKÜNLERİ

Bütün ilimlerin rükünleri olduğu gibi kırâat ilminin mühim konularından olan iki sûre arasındaki geçişlerin de rükünleri vardır. İki sûre arasındaki rükünlerden maksadımız sûre geçişlerindeki aslî vecihlerdir. Buna göre bu unsurlar olmadığı takdirde iki sûre arasındaki vecihlerin uygulanması mümkün değildir. İki sûre arasındaki rükünler yukarıda bahsettiğimiz vakf, vasl, besmeleyle geçişler ve bunlara tâbi olan sükûn, ravm ve işmâmla oluşan vecihlerdir. Bu söylediklerimize dayanarak iki sûre arasındaki vecihlerin rükünlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Birinci sûrenin sonu.
2. Besmele.

⁵⁷ Kadi, *Vâfi fi şerhi 'ş-şatibiyyeti fi'l-kirâati's-saba*, 72-82.

3. İkinci sûrenin başı.

4. Tekbîr, tehlîl, tahmîd olmak üzere dört tanedir.⁵⁸

Bunları sırasıyla lafızlarını hükümlerini ve sesli ve sessiz okunma durumlarını da açıklayacağız.

Konumuzun incelemesi dört erkân üzerine olacaktır. Tekbîr, tehlîl ve tahmîd konusunda ise cumhurun genel uygulaması olan Duhâ sûresinden Nâs sûresinin sonuna kadar olan uygulamayı esas alacağız. Ayrıca tamamlayıcı bilgi niteliğinde değinmemiz gereken yer olursa o bilgilere de değineceğiz. Tekbîrle ilgili durumlar, konunun ikinci bölümünde ele alınacaktır.

1.1.7. SÛRE BAŞINDA ve İKİ SÛRE ARASINDA CAİZ OLAN VECİHLER

1.1.7.1. Sûre Başında Caiz Olan Vecihler

Sûre geçişlerinde vecihlerin açıklanması ve birbirinden ayırt edilebilmesi için istiâze ve besmelenin hükümleri gibi birtakım ön bilgilere sahip olmamız gereklidir. Buna göre şâyet kırâate sûre başından başlanırsa istiâze ve besmelenin sûre başındaki hükümleri tatbik edilir, eğer kırâate sûre ortasından başlanırsa istiâze okunmaz. Ancak bir sûreden diğer bir sûreye geçerken besmelenin sûre geçişlerindeki hükümleri tatbik edilir. Bir sûreye başlarken okuyucu aşağıda zikredeceğimiz vecihlerin tatbikinde dilediği vecihle okumakta muhayyerdir.⁵⁹

1. Kat-ı küll: İstiâze okunduktan sonra vakfedilir, ardından besmele okunur ve tekrar vakfedildikten sonra sûre başı okunur.⁶⁰

2. Kat-ı evvel, vasl-ı sâni: İstiâzeyi okuduktan sonra vakfedilir, sonra besmele ve sûre başı birleştirilerek okunur.⁶¹

⁵⁸ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 17.

⁵⁹ Sefakûsî, *Gaysü'n-nefi fi'l-kırâati's-seba*, 35.

⁶⁰ Abdürrahman Necd, *Tecvidu'l-menhecî* (Ürdün: Daru Ammar, 1989), 36; Ali Bayar, *Hidayetü'l-Müstefid Tecvidi Tercümesi*, ed. Hasan Bayar - Murat Çiçek (Şanlıurfa: Elif Matbaası, 2006).

⁶¹ Bayar, *Hidayetü'l-Müstefid Tecvidi Tercümesi*, 9; Suat Abdülhamid, *Teysiru'r-rahman fi tecvidi'l-kur'ân* (İskenderiye: Mektebetu's-Şâmi, 2009), 36; Necd, *Tecvidu'l-menhecî*, 36.

3. Vasl-ı evvel, kat-ı sâni: İstiâze ve besmele vasledilerek okuduktan sonra vakfedilir ve sûre başı okunur.⁶²

4. Vasl-ı küll: İstiâze, besmele ve sûre başı vasledilerek okunur.⁶³

Sûre başında caiz olan dört vecihte bilinen bir ihtilaf yoktur. Ancak namaz gibi istiâzenin gizli okunduğu yerler, bir meclisteki okuyucunun istiâze ve besmeleyi gizli okuması⁶⁴ ve Kur'ân meclisinde ilk kârîden sonraki kârîlerin okuyuşları bu durumdan istisnadır. İstisna olan yerler kârînin hangi vecih ile okunduğunun bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu durumda istiâze gizli okunduğu için dinleyen burada hangi vecihle okunduğuna dair bilgi sahibi olamayacaktır.

Berâe sûresi ise başında besmele olmamasından dolayı bu sûrenin başında yalnız iki vecih caizdir. Bu sûrenin başında besmele olmamasının nedeni şu şekilde izah edilmektedir: Berâe sûresinde savaşın emredilmesinin yanı sıra sûrede, yapılan anlaşmalara uyulmaması halinde anlaşmanın geçersiz hale geleceği aktarılmaktadır. Anlaşmanın geçersiz hale gelmesinden dolayı can ve mal güvenliği ortadan kalkacaktır. Besmele ise emân ve güven nişanesi olduğundan dolayı sûre besmelesiz nazil olmuştur.⁶⁵ Berâe sûresinin başında caiz olan vecihler şunlardır:

a. **İstiâze ve sûre başının kat-ı:** İstiâze okunduktan sonra vakfedilir ve sonra Berâe sûresi okunur.⁶⁶

b. **İstiâze ve sûrenin vasl-ı:** İstiâze okunur ve vakfedilmeden Berâe sûresine başlanır.⁶⁷

⁶² Abdülhamid, *Teysiru'r-rahman fi tecvidi'l-kur'ân*, 31; Necd, *Tecvidu'l-menhecî*, 36; Bayar, *Hidayetü'l-Müstefid Tecvidi Tercümesi*, 9.

⁶³ Abdülhamid, *Teysiru'r-rahman fi tecvidi'l-kur'ân*, 31.

⁶⁴ Mekki b. Ebi Talip Kurtûbi, *Kitabü't-tebsire fi'l-kirâati's-seba*, ed. Muhammed Gaysu'n-nedvi (Bumbati-Hindistan: Darü's-Selefiyye, 1982), 249.

⁶⁵ Ebû'l-Kasım Şihabü'd-Din Abdürrahman b. İsmail b. İbrahim Ebû şâme, *Ibrazü'l-meani min hirzi'l-emani* (Mektebetü's-Şamile: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1431), 68; Muhammed Sıddık Hah Kinnûcî, *Fethü'l-beyan fi mekasidi'l-kuran* (Beyrut: Mektebetü'l-Mısriyye, 1992), 5/277; Abdullah b. Muhammed Batalyusi, *İktidab fi şerhi edebi'l-kitab*, ed. Mustafa Seka - Hamit Abdülmecit (Kahire: Matbaatu Daru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1996), 1/194.

⁶⁶ Kadi, *Buduru'z-zahire fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtire min tarikayi's-şatibiyye ve'd-dürre*, 133.

⁶⁷ Abdülhamid, *Teysiru'r-rahman fi tecvidi'l-kur'ân*, 31.

1.1.7.2. İki Sûre Arasında Caiz Olan Vecihler

İki sûre arasında ise Kur'ân okuyucuları için dört vecih bulunmaktadır. Ancak bunlardan sadece üç vecih ile geçiş yapmak caizdir. Dördüncü vecih câiz değildir. Söz konusu vecihte besmele sûre sonuyla birleştirilerek vakf edilir ve sonraki sûreye başlanır. Yanlış anlaşılmalara neden olacağından dolayı bu vecih caiz değildir. Çünkü besmele Kur'ân'da sûre sonuna değil sûrenin başına konumlanmıştır. Bu vechin uygulanması bu durumun aksini vehmettirmektedir.⁶⁸

1. **Kat-ı küll:** Hangi sûrenin son âyetleri okunuyorsa o sûrenin sonunda vakfedilir, ardından besmele okunur ve tekrar vakfedilir, sonra sûre başı okunarak kırâate devam edilir. “Kat‘ küll”de okunan sûrenin sonu, besmele ve başlanan sûrenin başı; vakf yapılarak birbirinden ayrılır.⁶⁹

2. **Kat-ı evvel vasl-ı sâni:** Kârî hangi sûrenin son kısmını okuyorsa o sûrenin sonunda vakfeder, ardından besmele ile başlayacağı sûreyi birleştirerek okur. “Kat-ı evvel vasl-ı sâni”de, okunan sûrenin sonunda vakfedilir, ardından besmele ve sûre birlikte okunur.⁷⁰

3. **Vasl-ı evvel kat-ı sâni:** Hangi sûre okunuyorsa o sûrenin sonu ve besmele vasledilir ve vakfedilir, ardından okunacak sûreye başlanır. Bu vecihte sûre sonu ile besmele birleştirilerek okunur, ancak sonraki sûrenin başı besmeleden ayrı okunur.⁷¹ Bu vecih daha önce belirttiğimiz üzere caiz değildir.

4. **Vasl-ı küll:** Hangi sûre okunuyorsa o sûrenin sonu, besmele ile başlanacak sûre (vakfedilmeden) vasledilir. Bu vecihte sûre sonu, besmele ve sonraki sûrenin başı birleştirilir.⁷²

1.1.7.3. Enfâl ve Berâe Sûreleri Arasında Caiz Olan Vecihler

Enfâl ve Berâe sûreleri arasında bütün kârîler için üç vecih bulunmaktadır.⁷³ Bu üç vecih Bakara veya Âl-i İmrân sûrelerinden Berâe sûresine geçiş yapılsa bile yine

⁶⁸ Ahmet b. Ali Ensari'l-gırnati, *İkna fi'l-kırâati's-seba* (y.y.: Mektebetü's-Şamile, 1431), 53.

⁶⁹ Ensari'l-gırnati, *İkna fi'l-kırâati's-seba*, 53.

⁷⁰ Kadi, *Buduru'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire min tarikayi's-şatibiyye ve'd-dürre*, 61.

⁷¹ Sefakûsî, *Gaysü'n-nefi fi'l-kırâati's-seba*, 35.

⁷² Abdülhamid, *Teyisiru'r-rahman fi tecvidi'l-kur'ân*, 33.

⁷³ Kadi, *Buduru'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire min tarikayi's-şatibiyye ve'd-dürre*, 61.

geçerlidir. Fakat Berâe sûresinden sonraki sûrelerden Berâe sûresine geçiş yapılacaksa yalnız vakf yapılır. Aşağıda açıklayacağımız sekte ve vasl vecihleri terk edilir.⁷⁴

Eğer kârî Berâe sûresini bitirip tekrar Berâe sûresinin başına dönerek Berâe sûresine başlamak isterse aynı şekilde sadece vakf yapar ve diğer iki vechi terk eder.⁷⁵ Kârî Berâe sûresini bitirdikten sonra Berâe sûresini tekrar etmek için Berâe sûresinin başına dönerse istiâzeyi mutlaka okumalıdır. Çünkü aynı sûreyi tekrar etmek için başa dönmek yeni bir başlangıç kabul edilir. Bu durum diğer sûreler içinde böyledir.⁷⁶ Bu durumda yukarıda Berâe sûresine başlarken caiz olan iki vecih uygulanabilir.

Enfâl ve Berâe sûreleri arasında caiz olan vecihler şunlardır:

1. **Vakf:** Enfâl sûresinin sonunda durulur ve Berâe sûresine başlanır.⁷⁷
2. **Sekte:** Enfâl sûresinin sonunda durulur ve nefes alınmadan biraz beklenir ve Berâe sûresine başlanır.⁷⁸
3. **Vasl:** Enfâl ve Berâe sûreleri vasledilir. Yani Enfâl sûresinin sonunda durulmadan Berâe sûresine geçiş yapılır.⁷⁹

Sûre başında ve sûre geçişlerinde vecihler genel olarak bu şekildedir. Kasr, tavassut, tûl; sükûn ravm ve işmâma dair vecihler sûre başı ve geçişlerinde açıklanacaktır.

⁷⁴ Abdülfettah b. es-Seyyid Mersifi, *Hidayetü'l-kârî ila tecvidi kelami'l-bari* (Medine: Mektebetü't-Taybe, t.y.), 2/569-570.

⁷⁵ Abdülhamid, *Teyisiru'r-rahman fî tecvidi'l-kur'ân*, 34-35.

⁷⁶ Eymen Rüşdî Süveyd, *Tecvidü'l-musavver* (Dimaşk-Suriye: Mektebetü İbn Cezeri, 2011), 1/57.

⁷⁷ Sefakûsî, *Gaysü'n-nefi fî'l-kirâati's-seba*, 270.

⁷⁸ Sefakûsî, *Gaysü'n-nefi fî'l-kirâati's-seba*, 270.

⁷⁹ Kadi, *Buduru'z-zahire fî'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtire min tarikayi's-şatibiyye ve'd-dürre*, 61-62.

1.1.8. İSTİÂZE VE BESMELENİN LAFIZLARI, HÜKÜMLERİ ve DURUMLARI

1.1.8.1. İstiâzenin Lafzı

İstiâze “استعاذ يستعذ استعاذة” fiil kökünden olup “استفعال” babından gelmektedir.⁸⁰ İstiâze sözlükte sığınmak korunmak anlamındadır.⁸¹ Kur’ân okuyan birinin istiâze getirmesi çoğunluğa göre müstehaptır. Fakat istiâze lafzının nasıl olması gerektiğiyle ilgili ihtilaf söz konusudur. İstiâzenin lafzı âlimlerin çoğunun genel kabulüne göre “أعوذ بالله من الشيطان الرجيم” kelimesidir.⁸² Kırâat âlimlerinin yanında en makbul olan lafız da budur.⁸³

Ancak bu lafız bazı kelimelerin eklenmesiyle oluşan ziyadeleri rivâyet edilmişse de bu ziyadelerin tümü Allah’a övgüyü artıran, şeytanı zammeden ziyadelerden ibarettir. Ziyade lafızların bulunduğu rivâyetlere “أعوذ بالله السميع العليم من” “أعوذ بالله القوى من الشيطان الغوى” örnekleri verilebilir.⁸⁴

Örneklerden de anlaşıldığı üzere ziyadelerin tümü dediğimiz gibi yaratıcıyı öven ve şeytanı zammetmeye yöneliktir.⁸⁵ Bu rivâyetlere dayanarak şunu söylememiz mümkündür: Allah’ı yücelten ve şeytanın nankör olduğunu ortaya koyan her türlü kelimeyi ekleyerek istiâzeyi okumanın uygun olduğunu söyleyebiliriz.

1.1.8.2. İstiâze’nin Hükümü

İstiâze, âyeti kelimedede zikredilmiş olmasından dolayı kırâat âlimleri istiâzenin fikhî boyutuna da temas etmişler ve istiâzenin hükümü konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu ihtilafların temel nedeni “فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ”

⁸⁰ Serdar Mutçali, *Arapça - Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık, 1995), 609.

⁸¹ Muhsin Demirci, “İsti’âze”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001), 23/318.

⁸² Ahmet b. Abdürrahman b. muhammed El-benna Sa’ati, *Fethu’r-rabbani litertibi müsnedi’l-imâm ahmet b. hanbel eş-şeybani* (Mektebetü’s-Şamile: Daru İhyai turasu’l-Arabi, 1437), 18/64.

⁸³ Ebû’l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed İbn cezeri, *Neşr fi’l-kırâati’l-aşr*, ed. Ali Muhammed Debbâ’ (Beyrut-Lübnan: Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, t.y.), 1/243.

⁸⁴ Muhammed b. Muhammed Muhibbu’d-dini’n-nüveyri, *Şerhu tayyibetü’n-neşr fi’l-kırâat* (Beyrut: Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, 2003), 1/280.

⁸⁵ Kadi, *Vâfi fi şerhi’s-şatibiyyeti fi’l-kırâati’s-saba*, 41.

(Nahl,16/98.) âyeti kerimesidir. Âyetin emir sığasıyla nazil olmasından dolayı istiâze getirmenin vacip mi veya sünnet mi olduğu hakkında ihtilaf edilmiştir.⁸⁶ Ancak âlimlerimizin ekseriyeti âyetin müstehap hüküm ifade ettiğini beyan etmiştir.⁸⁷

Vacip olduğu görüşünü savunan âlimlerden İbn Sîrîn (ö. 110/729) ömürde bir defa telaffuz etmenin farziyetin ifası için yeterli olduğunu beyan etmiştir. İstiâzenin sünnet olduğunu belirtenlere göre istiâzeyi ifade etmek sevap kazandırır. Ancak farzdır diyenlere göre ifade etmek hayır olsa da farzın terki günaha sebep olur. İstiâzenin eda edileceği yer, âlimlerin ittifakıyla tilavetin başıdır.⁸⁸ İstiâzenin Kur'an'dan âyet olmadığı konusunda da âlimler ittifak etmişlerdir.⁸⁹

1.1.8.3. İstiâze'nin Halleri

İstiâze, bazı durumlarda cehri (açık, sesli) ve sırrî (gizli, sessiz) okunabilir. Açık ve gizli okuyuş kârînin tilavet ettiği duruma göre değişiklik göstermektedir.

1. Cehri Okunduğu Haller

a. Dinleyenlerin huzurunda Kur'an okunduğu zaman herkesin Kur'an'ı dinlemesi amacıyla istiâze sesli okunur.⁹⁰

b. Ders halkasında Kur'an tilavetine ilk başlayan kişi istiâzeyi sesli okur. Ebû Şâme bu iki halde cehri okunmasının gerekçesini şöyle izah eder: Telbiye, haccın şiarı olduğu gibi istiâze de kırâatın sembolüdür. Burada cehri okumanın faydası; Kur'an'ı dinleyecek olanların ilk baştan sükût etmelerini sağlayarak dikkatlerini Kur'an dinlemeye yöneltmektir.⁹¹

⁸⁶ Zekerîya, *Mizan fî ahkâmî tecvidi 'l-kur'ân*, 37.

⁸⁷ Muhammed Hasan Humsi, *Muhtasaru 'l-müfîd fî ahkâmî 't-tecvid* (Beyrut: Müessesetü'l-İman, t.y.), 627; Abdülvahid b. Muhammed Mâlikî, *Dürrü 'n-nesir ve 'l-azbü 'l-münir fî şerhi müşkilatin ve halli mükfilatin iştemele aleyha kitabü 't-teysir li 'd-dânî* (Cidde: Darü'l-Fünun, 1990), 3/216.

⁸⁸ Halime Sal, *Kırâat rivayeti verş ve hafş* (İmarat: Daru'l-Vadih, 2014), 113.

⁸⁹ Zekerîya, *Mizan fî ahkâmî tecvidi 'l-kur'ân*, 38.

⁹⁰ Mahmud b. Muhammed b. Abdü'l-Mün'im b. Abdü's-Selam İbn muhammed, *Ravdatü 'n-nediyye şerhu metnü 'l-cezeriyye*, ed. es-Seyyid Mansûr ahmet (Kahire: Mektebetü'l-Ezheriyye, 2001), 140.

⁹¹ Zekerîya, *Mizan fî ahkâmî tecvidi 'l-kur'ân*, 38.

c. Talim ve taallüm amacıyla hocanın öğrencisine öğrettiği veya öğrencinin hocadan öğrendiği vakitlerde istiâze cehri okunur.⁹²

Şunu belirtmemiz gereklidir ki öksürük gibi zorunlu hallerde, kırâat ilmi ile ilgili sual sormak ve başka her ne sebeple olursa olsun kârî için arızı bir hal oluşursa veya kârî kırâate son vermeyi irade etmemişse tekrar okumaya başladığı zaman istiâzeyi yeniden iade etmesine gerek yoktur. Ama selam verme kastıyla dahi olsa kırâat dışındaki haller araya girip kırâat terk edilmişse yeniden Kur'ân okumak için istiâzenin iade edilmesi gereklidir.⁹³

2. Gizli Okunduğu Haller

İstiâze dört yerde gizli okunur. Bunun sebebi istiâzenin Kur'ân'dan bir âyet olmaması ve yukarıda belirttiğimiz gerekçelerin vuku bulmamasıdır.

a. Namaz kılındığı esnada ister imâm olsun ister imâma uyulsun isterse de münferit olarak namaz kılınsın istiâze gizli okunur.⁹⁴ Namazın cehri olması halinde de istiâze gizli okunur.⁹⁵

b. Kari, tilaveti gizli (içinden, sessiz) yaptığı zaman istiâze gizli eda edilir.⁹⁶

c. Kari yanında kimse bulunmadığı zaman Kur'ân okuyacaksa istiâzeyi sessiz okur.⁹⁷

d. Cemaatle birlikte sırayla sesli Kur'ân okunuyorsa kırâate ilk başlayan kişi hariç tüm kârîler istiâzeyi gizli okur.⁹⁸

İstiâze'yle ilgili hükümleri genel çerçevede bu şekilde aktarmak mümkündür.

⁹² Ahmet Mahmut Abdüssami Şafiiyü'l-Hafyan, *Vâfi fî keyfiyeti tertili'l-kur'âni'l-kerim* (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2000), 17.

⁹³ Ahmet b. Muhammed Benna, *İthafu'l-fudela'l-beşer bi'l-kirâati'l-erba'a aşer*, ed. Şaban Muhammed ismail (Kahire: Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, 1987), 1/108.

⁹⁴ Abdülhamid, *Teyisiru'r-rahman fî tecvidi'l-kur'ân*, 31.

⁹⁵ Kabil nasır, *Çayetu'l-mürîd fî ilmi't-tecvîd*, 45.

⁹⁶ Necd, *Tecvidu'l-menhecî*, 34.

⁹⁷ Besseti'l-misrî, *Amîd fî ilmi't-tecvîd*, 12.

⁹⁸ Necd, *Tecvidu'l-menhecî*, 34.

1.1.8.4. Bismelenin Lafzı

Tercih edilen görüşe göre bismelenin “بسم الله الرحمن الرحيم” (Neml,27/30.) lafzı olduğu yönündedir.⁹⁹ Besmele “بسم” fiillerinin kök mastarıdır.¹⁰⁰ Bu fiilin “بسم الله الرحمن الرحيم” kelimesinden yontularak (her kelimededen farklı harflerin alınması) oluşturulmuş bir fiil olduğu ifade edilir.¹⁰¹ Bismelenin anlamı “بسم الله الرحمن الرحيم” kelimesini telaffuz etti, demektir.¹⁰² Bismelenin “بسم الله الرحمن الرحيم” kelimesini yazdı anlamına geldiği de nakledilmiştir.¹⁰³

1.1.8.5. Bismelenin Hükümü

İslam âlimleri “بسم الله الرحمن الرحيم” (Neml,27/30.) lafzının Neml sûresinde âyet olduğunda ittifak etmişlerdir. Sûre başlarındaysa Kur’ân’dan bir âyet olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Dolayısıyla sûre başlarındaki bismelenin Kur’ân’dan olup olmadığı hususu kat’i değildir. Buna rağmen şu hadis bismelenin sûre başlarında âyet olduğuna delil olarak getirilmiştir: “عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «إذا قرأتم الحمد فاقروا بسم الله الرحمن الرحيم فإنها أم القرآن والسبع المثاني وبسم الله الرحمن الرحيم إحدى آياتها»” *“Ebu hüreyre’den nakledilen “el-Hamdü’yü okuduğunuz zaman besmeleyi de okuyunuz zira o tekrarlanan yedi âyettir ve besmelede o âyetlerden biridir”* Buna karşın bazı âlimler de “وحدیث یرویه أبو داود عن ابن عباس جاء فيه: «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يعرف فصل السورة حتى ينزل عليه بسم الله الرحمن الرحيم” *“Resulullah (s.a.v.) besmele inmeyene kadar sûrenin bittiğini bilmezdi.”* hadisine dayanarak yukarıda aktardığımız görüşe karşı çıkanlar olmuştur. Esasında ilk görüşte olanları destekleyen hadis muhtemelen ikinci görüşte olanların yanında sübut bulmamış olabilir. Şayet hadis ikinci görüşte olanların yanında sabit olsa bile hadisler arasında çelişki bulunmaması ilk görüşü desteklemektedir, çünkü hadiste bahsedilen husus bismelenin sûreler arasında fasıla olmasıdır. Bu ise bismelenin aynı zamanda Ku’rân’dan bir âyet

⁹⁹ Abdülhamid, *Teyşiru’r-rahman fi tecvidi’l-kur’ân*, 33.

¹⁰⁰ Mutçali, *Arapça - Türkçe Sözlük*, 56.

¹⁰¹ Humsî, *Muhtasaru’l-müfîd fi ahkâmî’t-tecvîd*, 627.

¹⁰² Seleme b. Müslim Avtebi’s-suhari, *İbane fi’l-luğati’l-arabiyye*, ed. Abdülkerim Halife vd. (Umman: Vizaretu’t-Turasü’l-Kavmîve’s-Sekafeti, 1999), 1/298.

¹⁰³ Halil b. Ahmet Ferahîdî, *Kitabu’l-ayn*, ed. Mehdi Mahzumi (Şamile: Mehtebetü Hilal, 1431), 7/344.

olmasına engel teşkil etmemektedir.¹⁰⁴ Burada zikretmediğimiz çok sayıda hadiste birinci görüşü desteklemektedir.

Her sûreden kabul edilsin veya edilmesin sûre başlarında besmeleyi söylemenin gerekliliği hakkında ittifak edilmiştir.¹⁰⁵ Eğer kârî sûre içerisinde herhangi bir yeri okuyacaksa besmeleyi okumak ve terk etmek hususunda muhayyerdir, dilerse besmeleyi okur dilerse de besmeleyi terk eder.¹⁰⁶

1.1.8.6. Bismelenin Halleri

Bismelenin açık ve gizli okunması hususunda istiâzede olduğu gibi ihtilaf edilmiştir. Ancak bismelenin açık veya gizli okunması şeklinde iki yaklaşım ortaya çıkmıştır. Açık ve gizli okunduğuna dair çok sayıda hadis bulunmakla beraber konumuzun anlaşılmasına kifâyet edecek kadarını zikredeceğiz. Aşağıda yapacağımız açıklamalardan da anlaşılacaktır ki görüş ayrılığının temel sebebi Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) farklı zamanlardaki farklı uygulamalarıdır.

1. Bismelenin Açık Okunuşu

Bismelenin sesli okunuşuna Enes'ten (r.a.) rivâyet edilen hadisi zikretmemiz yerinde olacaktır: “عَنْ أَنَسٍ بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَغْفَى إِغْفَاءَةً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ “ مُتَبَسِّمًا فَقُلْنَا مَا أَضْحَكَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ نَزَلَتْ عَلَيَّ سُورَةٌ فَقَرَأَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّا أُعْطِينَاكَ الْكُوثَرَ إِلَى آخِرِهَا ثُمَّ قَالَ أَتَدْرُونَ مَا الْكُوثَرُ قُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّهُ نَهَرَ وَعَدْنِيهِ رَبِّي عَلَيْهِ خَيْرٌ كَثِيرٌ وَهُوَ حَوْضٌ “*Enes (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: Bir ara peygamberimizin yanındaydık. O biraz şekerleme yaptıktan sonra tebessüm ederek başını kaldırdı, seni güldüren nedir? Ey Allah'ın resulü diye sorduk. Oda bana bana bir sûre indi ve besmele ile Kevser sûresini sesli okudu.*”¹⁰⁷ İlgili bu hadisten bismelenin cehri okunması gerektiğini anlamak mümkündür.

¹⁰⁴ Muhammed izzet Deruzet, *Tefsiru'l-hadis* (Kahire: Daru İhyai'l-Kutubu'l-Arabiyye, 1384), 288-289; Muhammed b. Salih Âsimîn, *Likau'l-babil-meftuh* (Şamile: Şamile, 1431), 36/1.

¹⁰⁵ Mersifi, *Hidayetü'l-kârî ila tecvidi kelami'l-bari*, 2/567.

¹⁰⁶ Lecnetu'l-Fetava Şebeketu'islamiyye, *Fetava şebeketi'l-islamiyyeti* (Şamile: Şamile, 1431), 2/1463; İhab Fikri, *Takribü'l-ş-şatibiyyeti* (y.y.: Mektebeyü'l-İslamiyye, t.y), 46.

¹⁰⁷ Ahmet b. Ali b.Hacer Kastallânî, *Fethü'l-bari şerhu sahihi buhari* (Beyrut: Daru'l-Marife, 1379), 8/410; Kastallânî, *Fethü'l-bari şerhu sahihi buhari*, 8/732.

“Hurûf-î mukattaa” harflerinde med harfleri bulunması durumunda yukarıda aktardığımız med harflerinden hangi kısma uygunsa o kısmın hükümleri uygulanır. “Hurûf-î mukattaa” olarak vaki olan harfler “صله سحيراً من قطعك” cümlesinde toplanmıştır.¹¹²

Bu harflerden “elif”te” “ا” harfi med yoktur. Bu harflerden “ha, hâ, yâ, râ ve tâ” ط, ه, ح, ي, ر, ط harflerinde med harflerinden “elif” vardır ama sebebi med yoktur. Dolayısıyla bu harflerde sadece medd-i tabîi uygulanır. “Ayn” “ع” harfinde lîn harflerinden “yâ” “ي” mevcuttur. Lîn harfinden sonra sakın “nûn” “ن” harfi bulunduğundan dolayı medd-i lîn olmaktadır. Ancak “nûn” harfinin sakın hali arızı değil aslîdir, bu nedenle lîn harfi yalnız tavassut ve tûl ile okunabilir. Fakat âlimlerin çoğunluğu tûl ile okunmasını tercih etmiştir. “Sâd, lâm, sîn, mîm, nûn, kaf ve kâf” ص, ل, س, م, ن, ق, ك harflerindeyse med harflerinden sonra aslî sakın olan harfler bulunduğundan dolayı medd-i lazım olur ve sadece tûl ile okunurlar.

Aktardığımız kuralların iki yerde istisnâsı vardır; birincisi Âl-i İmrân sûresinin başında “الله الم” kelimeleridir. “Hurûf-i mukattaa”da bulunan “mîm” harfinde vakf yapılmadan vasl edilirse kırâat-ı seb‘anın tüm imâmları, Âl-i İmrân sûresinde hemzenin harekesini “mîm” harfine nakleler. Ankebût sûresinde ise sadece Verş “الم احسب” âyetlerindeki hemzenin harekesini “mîm” harfine nakleler. Böylece sakın olan “mîm” harfi harekeli hale gelmiş olur. Harekeli hale gelen “mîm” harfinde medd-i lazım olan aslına itibarla “mîm” harfini tûl, hemzenin harekesinin “mîm” harfine nakledilmesinden dolayı medd-i tabîi haline gelen itibarla da “mîm” harfini kasr ile okumak câizdir. Kırâat-ı aşere imâmlarından Ebû C‘âfer ise “hurûf-î mukattaa”ların tümünde sekte yaptığı için hemzenin harekesini “mîm” harfine nakl yapmaz.¹¹³

¹¹² Kabil nasır, *Ğayetu’l-mürîd fi’lmi’t-tecvîd*, 110.

¹¹³ Muhammed Halit Mansûr, *Müzhir fi şerhi’ş-şatibiyyeti ve’d-dürre* (Umman: Daru Ammar, 2006), 90-92.

1.1.10. KİRÂATI SEB'Â İMAMLARI, RÂVİLERİ VE İKİ SÛRE ARASINDA BESMELE HAKKINDA HÜKÜMLERİ

Besmele iki sûre arasında okunma ve terk edilme durumuna göre üç kısma ayrılmaktadır. Besmelenin ittifakla okunduğu yerler şu şekildedir:

1. Berâe sûresi hariç bütün sûrelerin başında besmele okunur ve besmele ile başlanır.
2. Besmelenin terkinde ittifak edilen yerler. Berâe sûresine başlarken veya başka bir sûreden Berâe sûresine geçiş yaparken besmele okunmaz.
3. Besmeleyi okuyup okumama arasında kârînin serbest olduğu yerlerdir. Kârî, Kur'ân okumaya sûre ortasından başlarsa besmeleyi okuması ve terk etmesi hususunda muhayyerdir. Okuyucu dilerse besmeleyi okur sonra Kur'ân okumaya geçer, dilerse de besmeleyi terk eder. Bu üç yerde kırâat imâmları arasında ihtilaf yoktur. Ancak Hamza (ö. 156/773) sûre başlarında, geçişlerinde ve sûre aralarında besmeleyi terk eder. Hamza'nın besmeleyi okuduğu tek yer Fatiha sûresinin başıdır.¹¹⁴
4. Sûre geçişlerinde besmeleyi okumak veya okumamak konusunda ihtilaf edilmiştir. Kırâat imâmlarının sûre geçişlerinde besmele ile geçiş, besmelesiz geçiş (vasl bilâ besmele) ve besmelesiz sekte (sekte bilâ besmele) olmak üzere üç farklı uygulamaları vardır.¹¹⁵

Kâlûn (ö. 220/835), İbn Kesîr (ö. 120/738), Âsım (ö. 127/745) ve Kisâf (ö. 189/805), Enfâl ve Berâe sûreleri hariç Kur'ân'ın bütün sûrelerinin geçişinde besmeleyi okurlar.¹¹⁶ Hamza, Kur'ân'ın bütün sûre geçişlerinde besmelesiz vasl eder. Hamza'ya göre Kur'ân'ın tümü tek sûre hükmündedir.¹¹⁷

Verş, Ebû Amr (ö. 154/771) ve İbn Âmir (ö. 118/736) iki sûre arasında besmeleyle geçiş vecihlerine ilaveten sûre geçişlerinde vasl bilâ besmele ve sekte bilâ

¹¹⁴ Mâlikî, *Dürrü'n-nesir ve'l-azbü'l-münir fi şerhi müşkilatin ve halli mükfilatin iştemele aleyha kitabü't-teysir li'd-dânî*, 1990, 3/118-119.

¹¹⁵ Mâlikî, *Dürrü'n-nesir ve'l-azbü'l-münir fi şerhi müşkilatin ve halli mükfilatin iştemele aleyha kitabü't-teysir li'd-dânî*, 1990, 3/118-119.

¹¹⁶ Fikri, *Takribü's-şatibiyyeti*, 44.

¹¹⁷ Muhammed Ali Debbâ', *Şerhü's-şatibiyye fi'l-kırâati's-seba irşadü'l-mürîd ila maksudi'l-kasid fi'l-kırâati's-seba*, ed. Cemal Seyyid Rifâî (Kahire: Mektebetü Ezheriyye, 2012), 32-33.

besmele de yapmaktadırlar. Buna göre onların sûre aralarında beş vecih vardır. Sekte bilâ besmele vechinde bir sûrenin bittiği ve yeni bir sûrenin başladığı açıkça belli olduğu için sekte bila besmelenin vasl bilâ besmeleden daha fazla tercih edilmektedir.¹¹⁸

Sûre geçişlerinde sekte yapan imâm ve râviler besmele vecihlerini de yaparlar, ancak sadece besmele veya sadece vasl vecihleriyle sûre geçişlerini yapan imâm ve râviler sekte vechini yapmazlar.¹¹⁹

Besmeleyle sûre geçişlerinde üç vecih vardır; kat-ı küll, kat-ı evvel-vasl-ı sâni ve vasl-ı küll vecihleridir. Bu üç vecih iki sûre arasında besmeleyle geçiş yapan tüm kırâat imâm ve râvileri için vardır.¹²⁰

¹¹⁸ Hamis, *Nefahatu'l-ilahiyye fî şerhi metni 'ş-şatibiyye*, 56.

¹¹⁹ Kadi, *Buduru'z-zahire fî 'l-kırâati 'l-aşri 'l-mütevâtire min tarikayi 'ş-şatibiyye ve 'd-dürre*, 61.

¹²⁰ Hibetüllah b. Abdürrahim İbn bazuri, *Feridetü'l-barizziyyetu fî halli kasideti 'ş-şatibiyyeti*, ed. Abdullah b. Hamid Süleymeni (Suudi Arabistan: Ümmü'l-Kura üniversitesi, 1416), 119.

1.1.11. KIRÂATI SEB‘A İMÂMLARI, RÂVİLERİ VE RUMUZLARI

Kırâat-ı seb‘anın yedi imâmı ve her kırâat imâmının iki râvisi bulunmaktadır. Bu imâm ve râviler kitaplarda isimleriyle zikredilmekle birlikte İmâm-ı Şâtıbî’nin *Hirzû’l-emânî*’de ihtisar amacıyla imâm ve kârîlere tek tek veya grup halinde rumuzlar belirlemiştir. Bizde Çalışmamızda tabloları oluştururken imâm ve râvilerin isimleri yerine rumuzlarıyla beyan edeceğimizden dolayı hem onları hemde rumuzlarını tanımamız gerekmektedir.¹²¹ İmâm ve râvilerin isimleri ve rumuzları tablodaki şekildedir.

Tablo 1.2: Kırâatı Seb‘a İmâm ve Râvi Rumuzları

1	Nâfi	ا	Kâlûn	ب	Verş	ج	ابج
2	İbn Kesîr	د	Bezzî	ه	Kunbül	ز	دهز
3	Ebû Amr	ح	Dûrî	ط	Sûsî	ي	حطي
4	İbn Âmir	ك	Hişâm	ل	İbn Zekvân	م	كلم
5	Âsım	ن	Şu‘be	ص	Hafs	ع	نصع
6	Hamza	ف	Halef	ض	Hallâd	ق	فضق
7	Kisâî	ر	Ebü’l-Hâris	س	Dûrî	ت	رست

1.1.12. SÛRE GEÇİŞLERİNDE EKOLLER

Sûre geçişlerinde geçişin nasıl olması gerektiğine dair görüşler ileri sürülmüş ve bu görüşler zamanla ekol haline gelmişlerdir. Bu ekoller sûre geçişlerindeki vecihlerin birbiriyle çarparak ortaya çıkan tüm vecihlerle geçiş yapmayı uygun gören *darbı hisabî* ekolü, sûre geçişlerinde aynı türden olan medlerin aynı miktarda uzatılmasını esas alan *tesviye* ekolü ve aynı türden olan medlerin uzatılmasında farklı itibarları dikkate alan *tefrika* ekolleridir. Ancak biz çalışmamızda kırâat âlimleri tarafından kabul gören *tesviye* ve *tefrika* ekollerine göre sûre geçişlerindeki vecihleri izah edeceğiz. Bu ekollerden çarpma hesabına göre vecihleri okuyan *darbı hisabî*

¹²¹ Kadi, *Vâfi fî şerhi ‘ş-şatibiyyeti fî l-kirâati’s-saba*, 23-24.

ekolü caiz olan ve olmayan vecihlerin terkihi ve tarîklerin iç içe geçmesi hususunda hassas davranmadığı gerekçesiyle bazı tenkitlere maruz kalmıştır.¹²²

Biz incelememizde sûre geçişlerindeki vecihleri *tesviye* ve *tefrika* ekollerinin görüşleri çerçevesinde mertebeteyn usulüyle konuyu açıklayacağız.

Ekoller arasındaki farklılıkları açıklamadan önce şu soruya cevap bulmak gerekmektedir. Okunan vecihler bazı yerlerde binlere ulaşmaktadır, bu meselede itimat edilecek nakil var mıdır? Yoksa mesele kıyasa mı dayanmaktadır? Şâyet cevap birincisi ise naklin ortaya konulması gerekmektedir. Eğer cevap ikincisi ise sûre arası vecihlerin kaynağının ortaya konulması gereklidir. Zira kırâat ilmi kıyasa değil nakle dayanmaktadır.¹²³

Bu suale şu cevabı vermemiz mümkündür: Kırâat ilminin dayanağı nakilde zabtî sabit olan kişilerin nakilleri esas alınmaktadır. Bu âlimler, hakkında itimat edecekleri bir nakil bulunmayan mutlak kıyastan uzak dururlar. Kıyas ise icmâ ile sabit olan veya aslı olan bir kurala dayanıyorsa nâssın olmadığı yerde caizdir. Zaten buna bildiğimiz anlamıyla kıyasta denilemez, çünkü hakikatte bu, cüz'înin külliye nispet edilmesi ve küllinin cüz'î de tatbik edilmesidir.¹²⁴

Bu konu hakkında Mekkî b. Ebî Tâlib'in (ö. 437/1045) sözlerini aktarmak uygun olacaktır: "Kırâatın bir kısmını kitaplardan okudum ve naklettim, bunların metni kitaplarda mevcuttur. Kırâatın bir kısmını ise işitme yoluyla aldım. Bu bilgiler kitaplarda bulunmaz. Bir kısmını da ne herhangi bir hocamda okudum ne de bir kitapta gördüm. Fakat bunu daha önce okuduğuma kıyas ettim" demektedir. Çünkü nakil yoksa bundan başka yapacak bir çare de kalmamaktadır. Mekkî b. Ebî Tâlib'in bu rivâyetine binaen bu meselede şunlar söylenebilir: Birçok konuda olduğu gibi bazı kırâat meselelerinde de naklin bulunmadığı konularda kıyasa başvurulabilir.¹²⁵

¹²² Muhammed Ali Debbâ', *Kavlu'l-muteber fi'l-evcuhi'l-leti beyne's-suver* (Mısır: Matbaatu Mustafa'l-Babi, 1937), 38.

¹²³ Kastallânî, *Letaifu'l-işarart li fununi'l-kırâat*, 4/1392.

¹²⁴ Kastallânî, *Letaifu'l-işarart li fununi'l-kırâat*, 4/1393.

¹²⁵ Kastallânî, *Letaifu'l-işarart li fununi'l-kırâat*, 4/1393-1394.

Aktardığımız bu bilgilere dayanarak binlere ulaşan vecihlere gelecek olursak bu vecihler müteahhirîn âlimler döneminde ortaya çıkmıştır. Zira mütekaddimîn âlimler döneminde kırâat vecihlerinin edasında her kırâat imâmını ayrı ayrı okuyorlardı. Bundan dolayı onların döneminde böyle bir mesele bulunmamaktaydı.

Müteahhirîn dönemindeyse her imâmı râvileriyle birlikte bir hatimde, hatta kırâat-ı seb‘a veya kırâat-ı aşereyi tek bir hatimde okuduklarından dolayı bu vecihler çoğaldı. Bu durum hangi vecihlerin caiz olup hangilerinin caiz olmadığı konusunu kırâat âlimlerinin gündemine taşımıştır. Biz bu çalışmamızda bu vecihlerden sadece sahih olanlarını ele alacağız.

1.1.12.1. Tesviye Ekolü

Sûre geçişlerinde kırâat âlimleri, medleri değerlendirme konusunda farklı görüşler benimsediklerini ve bu görüşler çerçevesinde ekollerin oluştuğundan bahsetmiştik. Bu ekollerden *tesviye* ekolü aynı türden olan medlerin vakfında farklı itibarları varsa bu itibarları dikkate almadan vakf etmektedir. *Tesviye* ekolü meddi arızın mertebelerini kasr, tavassut ve tûl halinde aynı miktarda uzatmış, ravmı ise birden fazla medd-i arızın olduğu yerde tüm arızlar kasr ile okunurken caiz görmüşlerdir.¹²⁶

Konuyu bir örnekle açıklığa kavuşturmaya çalışmak daha uygun olacaktır: Eğer “الْعَالَمِينَ” gibi son harfi meftûh olan medd-i arız, “الرَّحِيمَ” gibi son harfi meksûr olan medd-i arızla bir araya gelirse *tesviye* ekolünde her iki medd-i arızın med miktarlarını eşit miktarda uzatır. Buna göre her iki medd-i arız kasr, tavassut ve tûl ile okunur. Meksûr olan medd-i arızda ravm yapılmasını meftûh olan medd-i arızın kasrı ile caiz görürler. Meftûh olan medd-i arız tavassut veya tûl halindeyken meksûr olan medd-i arızda ravm caiz görmezler.¹²⁷

Tesviye mezhebinde eğer “الدِّينَ” ve “نَسْتَعِينُ” gibi biri meksûr diğeri mazmûm olan iki medd-i arız bir araya gelirse önce meksûr olan medd-i arız kasr ve sükûn ile

¹²⁶ Debbâ‘, *Kavlu ‘l-muteber fi ‘l-evcuhi ‘l-leti beyne ‘s-suver*, 44; İbn cezeri, *Neşr fi ‘l-kırâati ‘l-aşr*, t.y., 1/18.

¹²⁷ Muhammed Abdürrahman Halicî, *Hallü ‘l-müşkilat* (y.y.: y.y., 1939), 17.

vakfedilir. Mazmûm olan arızda önce kasr ile sükûn, kasr ile işmâm ve ravm yapılarak vakfedilir. Ardından her iki medd-i arızda tavassut ve tûl ile sükûn yapılarak vakfedilir. Ayrıca meksûr olan medd-i arızda tavassut ve tûl ile sükûn yapılarak vakfedilirken mazmûm medd-i arızda tavassut ve tûl ile sükûn ve işmâm yapılabileceğini ifade ederler. Diğer med kısımları bir araya geldiğinde yine med miktarlarını eşit olarak uygularlar. *Tesviye* mezhebi “وَاللَّفْظُ فِي نَظِيرِهِ كَمَثَلِهِ” “lafız kendi benzerinde aynı olur” kaidesine dayanarak aynı kısımdan olan medlerde eşit miktarda med etmeyi esas alırlar.¹²⁸ Muhammed Abdürrahman b. Halîci *tesviye* ekolünün daha uygun olduğunu belirtmektedir.¹²⁹

1.1.12.2. Tefrika Ekolu

Tefrika ekolü ise aynı olan med türlerinde farklı itibarlar varsa bu farklı itibarları esas almıştır. Medlerin miktarlarında ölçülerin aynı olmasını zorunlu görmezler. Yukarıda verdiğimiz örneği *tefrika* ekolüne göre ele alacak olursak farklılık daha iyi ortaya konulacaktır.¹³⁰

Eğer “الْعَالَمِينَ” gibi meftûh olan medd-i arız, “الرَّجِيمَ” gibi meksûr olan medd-i arızla bir araya gelirse meftûh olan medd-i arızda kasr ve sükûn ile vakfedilirse meksûr olan medd-i arızda kasr ile sükûn ve ravm yapılarak vakfedilebilir. Meftûh olan medd-i arızda tavassut ve sükûn ile vakfedilirse meksûr olan medd-i arızda tavassut ile sükûn ve ravm yapılarak vakfedilebilir. Şâyet meftûh olan medd-i arızda tûl ile sükûn yapılarak vakfedilirse meksûr olan medd-i arızda tûl ile sükûn ve ravm yapılarak vakfedilir.¹³¹

Tefrika mezhebinde “الدِّينَ” ve “نَسْتَعِينُ” gibi biri meksûr, diğeri mazmûm olan iki medd-i arız bir araya gelirse; meksûr olan medd-i arızda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilirse mazmûm olan medd-i arızda kasr ile sükûn, kasr ile işmâm ve ravm ile vakfedilir. Şâyet meksûr olan medd-i arızda ravm ile vakfedilirse mazmûm olan arızda

¹²⁸ Mahmut Muhammed Mahmut mürsi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyü'l-beyan* (y.y.: y.y., t.y.), 63; *Debbâ', Kavlu'l-muteber fi'l-evcuhi'l-leti beyne's-suver*, 44.

¹²⁹ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 21.

¹³⁰ Mahmut mürsi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyü'l-beyan*, 69; İbrahim Ali Semennûdi, *Leâliyü'l-beyan fi tecvidi'l-ku'rân* (y.y.: y.y., ts.), 4.

¹³¹ *Debbâ', Kavlu'l-muteber fi'l-evcuhi'l-leti beyne's-suver*, 44.

yedi vechin tümü icra edilir. Meksûr olan medd-i arızda tavassut ile sükûn yapılarak vakfedilirse mazmûm olan medd-i arızda tavassut ile sükûn, tavassut ile işmâm ve ravm yapılarak vakfedilir. Meksûr olan medd-i arızda tûl ile sükûn yapılarak vakfedilirse mazmûm olan medd-i arızda tûl ile sükûn, tûl ile işmâm ve ravm yapılarak vakfedilir.¹³²

Tefrika mezhebinde görüldüğü gibi *tesviye* ekolünden farklı olarak bir medd-i arızda tavassut ve tûl yapılarak sükûn ile vakfedilmesine rağmen diğer medd-i arızda ravm yapılması caizdir. Bunun nedeni sükûn ve işmâmın vakf hükmünde, ravmın ise vasl hükmünde olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim daha önce bu kaideye “الرَّوْمُ كَالْوَصْلِ وَتَتَّبِعُ الْأَلْفَ مَا قَبْلَهَا وَالْعَكْسُ فِي الْعَيْنِ أَلْفٌ” “*Ravm vasl gibidir, Elif kalın ve ince okunmada makablîne uyar, bunun aksine gunne, ince ve kalın olmakta mabadına uyar kuralı bilinmektedir*”¹³³ beytiyle dikkat çekmiştik.

Kırâat alimlerinden Sefâkûsî, en-Nebtî, Mihiyyi ve et-Tabbâh *tefrika* ekolünü benimsemişlerdir.¹³⁴ Ancak *tesviye* ekolünden bahsettikleri de aktarılmıştır. Bu iki ekolde kıyasa dayandığı için rivâyete binaen değil bahsettiğimiz gibi tilavete binaen ortaya çıkmıştır.¹³⁵ Bu konuda Çalışmamızın ikinci bölümünde daha detaylı tablolar ve izahatlarla konuyu daha anlaşılır kılmaya çalışacağız.

1.1.12.3. Darb-ı Hîsabi Ekolü

Darb-ı hisâbî ekolü sûre geçişlerinde mevcut olan bütün vecihlerin birbiri ile çarpımından oluşan vecihlerin tamamıyla okunmasıdır. Bu ekol caiz, vecihleri tetkik etmeden, kolay yolu seçerek vecihlerin ulaştığı miktarlara bakmamışlardır. Sefâkûsî, bu şekilde Allah’ın kitabının okunmasının uygun olmadığını belirtmektedir.¹³⁶ O, bu doğrunun aksinedir, demektedir.¹³⁷

Konu için yukarıdaki örneği söyleyecek olursak: Eğer “الْعَالَمِينَ” meftûh olan medd-i arız kasr edilirse “الرَّجِيمَ” meksûr olan medd-i arızda kasr, tavassut, tûl ile sükûn

¹³² Halicî, *Hallü’l-müşkilat*, 17.

¹³³ Semennûdi, *Riyadü’l-lisan şerhu telhisu le’aliyyü’l-beyan fi tecvidi’l-kur’ân*, 47-48.

¹³⁴ Debbâ‘, *Kavlu’l-muteber fi’l-evcuhi’l-leti beyne’s-suver*, 44.

¹³⁵ Debbâ‘, *Kavlu’l-muteber fi’l-evcuhi’l-leti beyne’s-suver*, 39.

¹³⁶ Sefakûsî, *Gaysü’n-nefi fi’l-kirâati’s-seba*, 11.

¹³⁷ Sefakûsî, *Gaysü’n-nefi fi’l-kirâati’s-seba*, 42.

ve ravm ile okumayı caiz görürler. Aynı şekilde meftûh olan medd-i arızın tavassut ve tûl'u ile de yukarıda aktardığımız dört vecihle okumayı caiz görürler.

Bu durum meksûr ve mazmûm olan medd-i arız için de geçerlidir: Meksûr olan medd-i arızın dört vechini, mazmûm olan medd-i arızın yedi vechiyle çarparlar. Ortaya çıkan yirmi sekiz vechin tümüyle okumayı caiz görürler. Onlara göre çarpma hesabıyla ortaya çıkan bütün vecihlerle okumak caizdir.¹³⁸ Ancak bu şekilde vakfetmenin caiz olmadığını yukarıda aktarmıştık.

¹³⁸ Mahmut mursi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyyü'l-beyan*, 69.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. SÛRE BAŞLARINDA ve İKİ SÛRE ARASI GEÇİŞLERDEKİ VECİHLER

Birinci bölümde sûre geçişlerinde Enfâl ve Berâe sûreleri hariç sûrelerin başlarında ve geçişlerinde dört vechin bulunduğunu, sûrelerin başındaki dört vechin de caiz olduğunu ancak sûrelerin geçişinde dört vecihten yalnız üçünün caiz olduğunu belirtmiştik. Bu vecihlerle birlikte sükûn, işmâm ve ravm yapılacak durumlara da değinilmişti. Bu bölümde birinci bölümde aktardığımız teorik bilgilerin pratik tatbikine dair örnekler vereceğiz, böylece konuyu pratik olarak da izah etmiş olacağız. Sûre başındaki vecihlerde sadece Fatiha ve Âl-i İmrân sûrelerini ele almakla iktifa edeceğiz. Fatiha ve Âl-i İmrân sûrelerinde yapılacak izahatlara dikkat edilirse diğer sûrelerin hükümleri de kolayca anlaşılacaktır. Nitekim diğer sûrelerde de vecihler bakımından benzer durumlar söz konusudur.

2.1.1. FATİHA SÛRESİNİN BAŞINDA CAİZ OLAN VECİHLER

Kırâat imâmının sûre başında dört vecihle okuduğundan birinci bölümde bahsetmiştik. Bu vecihler Fatiha sûresinin başında da caizdir. Bu kısımda caiz olan dört vechin yanı sıra fer'î vecihleri de izah edeceğiz.

Fatiha sûresinin başında bu vecihlerden “kat-ı küll” ile okunduğu zaman “أعوذ” kelimelerinde bulunan medd-i arızlarda *tesviye* ekolüne göre dört vecih caizdir, bu vecihleri şu şekilde izah edebiliriz:

1. Tüm medd-i arızlarda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.
2. Tüm medd-i arızlarda tevassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.
3. Tüm medd-i arızlarda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.

4. Meksûr olan medd-i arızlarda ravm, meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn yapılır.¹³⁹

Tesviye ekolünde meftûh olan medd-i arızda tavassut ve tûl, meksûr olan medd-i arızlarda ravm terkedilir.¹⁴⁰

Tefrika ekolüne Fatiha sûresinin başında “kat-ı küll” ile okunursa altı vecih caizdir. Bu vecihleri şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Medd-i arızlarda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.
2. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.
3. Medd-i arızlarda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.
4. Meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn, meksûr medd-i arızlarda ravm ile vakfedilir.
5. Meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn, meksûr medd-i arızlarda ravm yapılarak vakfedilir.
6. Meftûh medd-i arızda tûl ve sükûn, meksûr medd-i arızlarda ravm ile vakfedilir.¹⁴¹

Eğer Fatiha sûresinin başında “kat-ı evvel, vasl-ı sâni” ile okunursa *tesviye* ekolüne göre yine dört vecih vardır:

1. Her iki medd-i arızda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.
2. Her iki medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.
3. Her iki medd-i arızda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.
4. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.¹⁴²

Tesviye ekolünde meftûh medd-i arız, tavassut ve tûl miktarı med edilmişse meksûr arızda ravm yapılmayacağını daha önce belirtmiştik.

¹³⁹ Mahmut mursi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyü'l-beyan*, 70.

¹⁴⁰ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 18.

¹⁴¹ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 40.

¹⁴² Mahmut mursi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyü'l-beyan*, 70.

Tefrika ekolünde “kat-1 evvel, vasl-1 sâni” ile okunursa *tesviye* ekolünde zikrettiğimiz dört vecih daha ilave edilir ve caiz olan vecih sayısı altı olur.

Bu vecihleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Her iki medd-i arızda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.
2. Her iki medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.
3. Her iki medd-i arızda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.
4. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.

5. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.

6. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda tûl ve sükûn ile vakfedilir.¹⁴³

Eğer “vasl-1 evvel, kat-1 sâni” ile vakfedilirse *tesviye* ekolünde yine dört vecih caizdir. Bu vecihler şu şekildedir:

1. Her iki medd-i arızda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.
2. Her iki medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.
3. Her iki medd-i arızda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.
4. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.

Tefrika ekolünde “vasl-1 evvel, kat-1 sâni” ile caiz olan vecihler burada da altıdır. Bunlar *tesviye* ekolünde zikrettiğimiz dört vecih daha eklenmesidir. Bu vecihler şu şekildedir:

1. Her iki medd-i arızda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.
2. Her iki medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.

¹⁴³ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 38-40.

3. Her iki medd-i arızda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.

4. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.

5. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.

6. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.¹⁴⁴

Şâyet Fatiha sûresinin başında “vasl-ı küll” ile okunursa her iki ekol için üç vecih vardır. Her iki ekol için caiz olan vecihler şunlardır:

1. Meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.

2. Meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.

3. Meftûh medd-i arızda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.¹⁴⁵

Fatiha sûresinin başında *tesviye* ekolü için on beş, *tefrika* ekolü için yirmi bir vecih vardır.¹⁴⁶ Bu vecihlerin tablosunu oluşturmamız konunun anlaşılması bakımından faydalı olacaktır.

Tablo 2.1: Fatiha sûresinin başında caiz olan vecihler

	Medd-i arız İstiâze	Medd-i arız Besmele	Medd-i arız Fatiha	Geçiş Vechi	Tesviye Ekolü	Tefrika Ekolü
1	Meksûr	Meksûr	Meftûh	Kat-1 küll	4	6
2	Meksûr	Meksûr	Meftûh	Kat-1 evvel, vasl-1 sâni	4	6
3	Meksûr	Meksûr	Meftûh	Vasl-1 evvel, kat-1 sâni	4	6
4	Meksûr	Meksûr	Meftûh	Vasl-1 küll	3	3

¹⁴⁴ Mahmut mursi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyyü'l-beyan*, 18-19.

¹⁴⁵ Mahmut mursi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyyü'l-beyan*, 18-19.

¹⁴⁶ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 18-20.

Toplam	15	21
--------	----	----

Fatiha sûresinde kırâat imâm ve râvilerini rumuzları ile beyan etmedik, çünkü burada kırâat imâmlarının uygulamalarında ittifak vardır.

2.1.2. ÂL-İ İMRÂN SÛRESİNİN BAŞINDA CAİZ OLAN VECİHLER

Âl-i İmrân sûresinin başındaki vecihlere geçmeden önce birkaç hususu açıklamak yerinde olacaktır. Şâyet “الم” kelimesinde vakfedilirse kırâat imâmlarının uygulamasında medd-i lazım olduğundan dolayı tûl ile okunur.¹⁴⁷ Belirtmemiz gereken diğer önemli bir başka hususta kırâat-ı selâse imâmlarından Ebû C’âfer, “hurûf-î mukattaa” harflerinin tamamında sekte yapar, bu nedenle Ebû Ca’fer kırâatında medd-i lazım- harfi müsakkale bulunmamaktadır. Ebû Ca’fer “hurûf-î mukattaa” harflerinin tümünde sekte yaptığından dolayı lafzatullah’ın fethasını “mîm” harfine nakletmez.¹⁴⁸

Eğer “الم” sonrasıyla vasledilirse Ebû Ca’fer hariç kırâat imâmları lafzatullah’taki vasl hemze’sinin harekesini “mîm” “م” harfine nakleder. Böylece sakın olan “mîm” harfi fethayla harekelenmiş olur. Fethayla harekelenen “mîm” harfinde medd-i lazım olan aslına itibarla tûl, nakilden dolayı hareke alan “mîm” harfinin medd-i tabiî’ye dönüşmesi nedeniyle şimdiki haline itibarla da kasr yapılır. Burada sakın olan “mîm” harfinin harekelenmesinde asıl olan kesre yerine fethanın verilmesi, lafzatullah’taki tefhîmi muhafaza etmek ve fethanın hafif olmasından dolayıdır.¹⁴⁹

Âl-i İmrân sûresinin başında caiz olan vecihler lafzatullahtaki vasl hemze’sinin “الم” deki “mîm” harfine nakledilmesine göre izah edilecektir.

Sûre başında “kat-ı küll” ile okunursa “أعوذ بالله من الشيطان الرجيم”, “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ”, “الْقَيُّومُ” ve “الرَّحِيمِ” da bulunan medd-i arızlarda tesviye ekolüne göre caiz vecihler şunlardır:

¹⁴⁷ Ali Muhammed Debbâ’, *Siracu’l-kâri’l-mübtedi ve tizkari’l-mukri* (Mısır: Matbaatu Mustafa’l-Babi’l-Halebi, 1954), 172.

¹⁴⁸ Osman b. Ömer Zebîdi, *İdah şerhu imam ez-zebîdi* (Tanta: Darü’l-Diya, 2003), 173; Muhammed Emin efendi, *Umdetü’l-hallan fi idahi zübdeti’l-irfan* (İstanbul: Hanifiyye Kitabevi, t.y.), 129.

¹⁴⁹ Kadi, *Buduru’z-zahire fi’l-kirâati’l-aşri’l-mütevâtire min tarikayi’ş-şatibiyye ve’d-dürre*, 115.

1. Medd-i arızlarda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.
2. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.
3. Medd-i arızlarda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.
4. Meksûr medd-i arızlarda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılarak vakfedilir.
5. Meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılarak vakfedilir.
6. Meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılarak vakfedilir.

7. Tüm medd-i arızlarda ravm yapılarak vakfedilir.¹⁵⁰

Tefrika ekolüne göre “kat-ı küll” ile caiz olan vecihler şunlardır:

1. Medd-i arızlarda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.
2. Meksûr medd-i arızlarda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılarak vakfedilir.
3. Meksûr medd-i arızlarda kasr ve sükûn; mazmûm arızda ravm yapılır.
4. Meksûr arızlarda ravm; mazmûm arızda yedi vecihle vakfedilir.
5. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.
6. Meksûr medd-i arızlarda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılarak vakfedilir.
7. Meksûr medd-i arızlarda tavassut ve sükûn; mazmûm arızda ravm yapılır.
8. Medd-i arızlarda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.
9. Meksûr medd-i arızlarda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılarak vakfedilir.
10. Meksûr medd-i arızlarda tûl ve sükûn; mazmûm arızda ravm yapılır.¹⁵¹

Tesviye ekolünde “kat-ı evvel, vaslı sâni” ile vakfedilirse *tesviye* ekolünde vecihler şu şekildedir:

1. Medd-i arızlarda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.
2. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.
3. Medd-i arızlarda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.

¹⁵⁰ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 39.

¹⁵¹ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 18-20.

4. Meksûr medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm arızda işmâm yapılarak vakfedilir.

5. Meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılır.

6. Meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılır.

7. Tüm medd-i arızda ravm yapılarak vakfedilir.¹⁵²

Tefrika ekolünde Âl-i İmrân sûresinin başında “kat-ı evvel, vasl-ı sâni” yapılarak vakfedilirse vecihler aşağıdaki şekildedir:

1. Medd-i arızlarda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.

2. Meksûr medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılarak vakfedilir.

3. Meksûr medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.

4. Meksûr arızda ravm; mazmûm medd-i arızda yedi vecihle vakfedilir.

5. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûnla vakfedilir.

6. Meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılarak vakfedilir.

7. Meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.

8. Medd-i arızlarda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.

9. Meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılarak vakfedilir.

10. Meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.¹⁵³

Tesviye ekolünde “vasl-ı evvel kat-ı sâni” ile caiz olan vecihler aşağıdaki şekildedir:

1. Medd-i arızlarda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.

2. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.

3. Medd-i arızlarda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.

4. Meksûr medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılarak vakfedilir.

¹⁵² Mahmut mursi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyyü'l-beyan*, 69-72.

¹⁵³ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 40-41.

5. Meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılır.

6. Meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâm yapılır.

7. Tüm medd-i arızda ravm yapılarak vakfedilir.¹⁵⁴

Tefrika ekolünde “vasl-ı evvel, kat-ı sâni” durumunda vecihler şunlardır:

1. Medd-i arızlarda kasr ve sükûnla vakfedilir.

2. Meksûr medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâmla vakfedilir.

3. Meksûr medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.

4. Meksûr medd-i arızda ravm; mazmûm medd-i arızda yedi vecihle vakfedilir.

5. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûnla vakfedilir.

6. Meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâmla vakfedilir.

7. Meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.

8. Medd-i arızlarda tûl ve sükûnla vakfedilir.

9. Meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda işmâmla vakfedilir.

10. Meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.¹⁵⁵

Şâyet “Vasl-ı küll” ile okunursa hem *tesviye* hem de *tefrika* ekollerinde istiâze ve besmelede durulmadan “الْفَيُّومُ” da vakfedilir. Bu vecihte her iki ekol için mazmûm olan medd-i arızın yedi vechiyle vakfedilir.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Mahmut mursi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyyü'l-beyan*, 69-72.

¹⁵⁵ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 19-20.

¹⁵⁶ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 40.

Tesviye ekolü için yirmi sekiz, *tefrika* ekolü için otuz yedi vecih caizdir. Lafzatullah'ın hemze'si "mîm" harfine nakledildiğinde "mîm" harfinde tûl ve kasrın caiz olduğu da dikkate alınır; caiz olan vecihler tesviye mezhebi için elli altı, *tefrika* için yetmiş iki vecih şeklinde olacaktır.¹⁵⁷ Ayrıca Kalûn ve Ebû Amr'ın râvisi Dûri medd-i munfasılı kasr ve med etmektedir.¹⁵⁸ Bu durumda Kalûn ve Ebû Amr'ın râvisi Dûri için *tesviye* ekolünde vecihler yüz on iki, *tefrika* ekolünde ise yüz kırk dört olmaktadır.

Tablo 2.2: Âl-i İmrân sûresinin başında caiz olan vecihler

	Medd-i arız İstîâze	Medd-i arız Besmele	Medd-i arız Âl-i İmrân	Geçiş Vecihi	”الم”	Medd-i Munfasıl	Tesviye Ekolü	Tefrika Ekolü	Kârî Rumuzları
1	Meksûr	Meksûr	Mazmûm	Kat' küll	Med ve Kasr	1	7	10	ب د ح
2	Meksûr	Meksûr	Mazmûm	Kat' evvel, vasl-ı sâni	Med ve Kasr	1	7	10	ب د ح
3	Meksûr	Meksûr	Mazmûm	Vasl-ı evvel, kat-ı sâni	Med ve Kasr	1	7	10	ب د ح
4	Meksûr	Meksûr	Mazmûm	Vasl-ı küll	Med ve Kasr	1	7	7	ب د ح
5	Meksûr	Meksûr	Mazmûm	Kat' küll	Med ve Kasr	2	7	10	ب ح ك ن ر

¹⁵⁷ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 19.

¹⁵⁸ Abdürrezzak Ahmet bekri, *Risaletü'l-garra fi'l-evcuhi'l-mütekaddimeti fi'l-eda ani'l-aşereti'l-kurra* (Kahire: Mektebetü'l-Adab, 2004), 42.

6	Meksûr	Meksûr	Mazmûm	Kat' evvel, vasl-1 sâni	Med ve Kasr	2	7	10	ب ح ك ن ر
7	Meksûr	Meksûr	Mazmûm	Vasl-1 evvel, kat-1 sâni	Med ve Kasr	2	7	10	ب ح ك ن ر
8	Meksûr	Meksûr	Mazmûm	Vasl-1 küll	Med ve Kasr	2	7	7	ب ح ك ن ر
9	Meksûr	Meksûr	Mazmûm	Kat' küll	Med ve Kasr	3	7	10	ج ف
10	Meksûr	Meksûr	Mazmûm	Kat' evvel, vasl-1 sâni	Med ve Kasr	3	7	10	ج ف
11	Meksûr	Meksûr	Mazmûm	Vasl-1 evvel, kat-1 sâni	Med ve Kasr	3	7	10	ج ف
12	Meksûr	Meksûr	Mazmûm	Vasl-1 küll	Med ve Kasr	3	7	7	ج ف
Toplam							112	144	

2.1.3. FATİHA ve BAKARA SÛRELERİ ARASINDA CAİZ OLAN VECİHLER

Fatiha, Bakara ve zikredeceğimiz diğer sûrelerin geçişlerine başlamadan önce bir konuyu hatırlatmamız faydalı olacaktır. Daha önce iki sûre arasında da dört vecih olduğunu ancak bu vecihlerden “kat-1 küll, kat-1 evvel vasl-1 sâni” ve “vasl-1 küll” vecihleriyle geçiş yapılmasının caiz; “vasl-1 evvel kat-1 sâni” vechiyle geçiş yapılmasının caiz olmadığı beyan edilmişti. Bunun gerekçesinin de iki sûre arasındaki bu vechin besmelenin sûre sonundan bir âyet olduğu zannına sebep olmasından dolayı

olduğu da belirtilmişti.¹⁵⁹ Bu nedenle bu iki sûre arasındaki vecihler caiz olan üç veche göre aktarılacaktır.

Fatiha sûresinden Bakara sûresine geçişte üç medd-i arız bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesinin harekesi fetha, besmelede bulunan medd-i arızın harekesiyse kesradır. Bunlar dikkate alınırsa iki sûre arasındaki vecihler şu şekildedir:

Fatiha sûresinden Bakara sûresine geçişte “kat-ı küll” ile geçiş yapılırsa “وَلَا الضَّالِّينَ”, “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” ve “الْمُتَّقِينَ” kelimelerindeki tüm medd-i arızlarda *tesviye* ekolüne göre caiz olan vecihler şunlardır:

1. Medd-i arızlarda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.
2. Medd-i arızlarda tavassutla vakfedilir.
3. Medd-i arızlarda tûl yapılır.
4. Meftûh medd-i arızlarda kasr ve sükûn; meksûr medd-i arızda ravm yapılır.

Tefrika ekolünde zikredilen dört veche iki vecih daha eklenir. Bu vecihler şu şekildedir:

1. Meftûh ve meksûr medd-i arızlarda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.
2. Meftûh medd-i arızlarda kasr ve sükûn; meksûr medd-i arızda ravm yapılır.
3. Meftûh ve meksûr medd-i arızlarda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.
4. Meftûh medd-i arızlarda tavassut ve sükûn, meksûr medd-i arızda ravm yapılır.
5. Meftûh ve meksûr medd-i arızlarda tûl ile vakfedilir.
6. Meftûh medd-i arızlarda tûl ve sükûn, meksûr medd-i arızda ravm yapılır.¹⁶⁰

Eğer “kat-ı evvel, vasl-ı sâni” ile geçiş yapılırsa her iki ekole göre hem “الْمُتَّقِينَ” hem de “وَلَا الضَّالِّينَ” deki meftûh olan medd-i arızlarda üç vecih caizdir. Bu vecihler şu şekildedir:

1. Meftûh medd-i arızlarda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.

¹⁵⁹ Debbâ', Şerhü's-şatibiyye fi'l-kırâati's-seba irşadü'l-mürîd ila maksudi'l-kasid fi'l-kırâati's-seba, 35.

¹⁶⁰ Halicî, Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn.

2. Meftûh medd-i arızlarda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.
3. Meftûh medd-i arızlarda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.¹⁶¹

Eğer “vasl-ı küll” yapılırsa aynı şekilde her iki ekol için yalnız “لِلْمُتَّقِينَ” deki üç vecih icra edilir.¹⁶²

Verş, Ebû Amr ve İbn Âmir yukarıdaki vecihlere ilaveten besmelesiz sekte ve vasl yapmaktadır. Hamza bütün sûre geçişlerinde yalnız besmelesiz vasl yapmaktadır.¹⁶³ Eğer sekte vechiyle geçiş yapılırsa hem “وَلَا الضَّالِّينَ” hem de “لِلْمُتَّقِينَ” deki meftûh med-i arızlarda her iki ekol için kasr, tavassut ve tûl yapılır. Vasl halinde “وَلَا الضَّالِّينَ” de medd-i arız olmayacağı için medd-i tabîi olarak kasredilir.¹⁶⁴ Kalûn, İbn Kesîr, Âsım ve Kisaî için sûre geçişlerinde üç; Verş, Ebû ‘Amr ve İbn Âmir için beş ve Hamza için bir aslî vecih vardır.¹⁶⁵ Ayrıca bunlarda beyan ettiğimiz fer‘î vecihlerde uygulanır.

Tablo 2.3: Fatiha ve Bakara sûresinin geçişlerinde caiz olan vecihler

	Medd-i Arız Fatiha	Medd-i Arız Besmele	Medd-i Arız Fatiha ve	Geçiş vechi	Tesviye Ekolü	Tefrika Ekolü	Kâfî Rumuzla
1	Meftûh	Meksûr	Meftûh	Kat-1 küll	4	6	ا د ح ك ن ر
2	Meftûh	Meksûr	Meftûh	Kat-1 evvel, vasl-1 sâni	3	3	ا د ح ك ن ر
3	Meftûh	Meksûr	Meftûh	Vasl-1 küll	3	3	ا د ح ك ن ر
4	Meftûh	Meksûr	Meftûh	Sekte Bîlâ Besmele	3	3	ج ح ك

¹⁶¹ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 26.

¹⁶² Mahmut mürsi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyyü'l-beyan*, 26.

¹⁶³ Hamza için Kurân'ın tamamının tek sûre hükmünde olduğunu açıklamıştık.

¹⁶⁴ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 44.

¹⁶⁵ Halit b. Muhammed Hafizü'l-ilmî, *Minehü'l-ilahiyye fi cemi'l-kırâati's-seba min tariki's-şatibiyye* (Medine: Mektebetü Darü'z-Zaman, ts.), 1/35-36.

5	Meftûh	Meksûr	Meftûh	Vasl Bîlâ Besmele	3	3	ج ح ك ف
Toplam					16	18	

2.1.4. BAKARA ve ÂL-İ İMRÂN SÛRELERİ ARASINDA CAİZ OLAN VECİHLER

Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerinin geçişinde çarpma hesabı ile okunacak olur ise kırâat-ı seb‘a için bir kaynakta üç bin beş yüz yetmiş sekiz¹⁶⁶ diğer bir kaynakta ise beş bin yüz yirmi dokuz vechin caiz olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁷ Kaynaklardaki farklılığın nedeni ibtidâ ve vakf için farklı yerleri esas almalarından dolayıdır. Fakat yapacağımız izahta caiz olan vecihlerin mertebeteyn ile okunduğu dikkate alınarak vecihler ortaya konulursa kırâatı seb‘a için *tesviye* ekolü için yüz beş, *tefrika* ekolü içinse yüz elli olduğu anlaşılabacaktır.

Burada daha önce yaptığımız gibi konuyu *tesviye* ve *tefrika* ekolleri bağlamında ele alarak sûre geçişlerini “عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ”, “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” ve “الَمْ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ” kelimelerinde bulunan vecihlere göre tahlil edeceğiz.

Burada her kelimedede vakfedildiğinde üç medd-i arız bulunmaktadır. Bunlardan “عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ” meftûh, “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” meksûr ve “الَمْ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ” deki medd-i arız mazmûmdur. “kat-ı küll” ile tilavet edilirse *tesviye* ekolüne göre caiz olan vecihleri şöyle izah edebiliriz:

1. Medd-i arızların tümünde kasr ve sükûnla vakfedilir.
2. Meftûh ve meksûr medd-i arızlarda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda kasr ve işmâm yapılır.
3. Meftûh medd-i arızlarda kasr ve sükûn; meksûr ve mazmûm medd-i arızlarda ravm yapılır.
4. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûnla vakfedilir.

¹⁶⁶ Sefakûsî, *Gaysü'n-nefi fi'l-kirâati's-seba*, 129-132.

¹⁶⁷ Detaylı bilgi için bk. Neşşâr, *Buduru'z-zahire fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtire*, 1989, 1/133-134.

5. Meftûh ve meksûr medd-i arızlarda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâm yapılır.

6. Meftûh ve meksûr medd-i arızlarda tûl ve sükûnla vakfedilir.

7. Meftûh ve meksûr medd-i arızlarda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda tûl ve işmâm yapılır.¹⁶⁸

Tefrika ekolüne göre “kat-ı küll” ile caiz vecihlerin izahı şu şekildedir:

1. Medd-i arızlarda kasr ve sükûnla vakfedilir.

2. Meftûh ve meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.

3. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh ve mazmûm medd-i arızda kasr ve sükûnla vakfedilir.

4. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda kasr ve işmâm yapılır.

5. Meftûh ve meksûr medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâm yapılır.

6. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.

7. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûnla vakfedilir.

8. Meftûh ve meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.

9. Meksûr medd-i arızda ravm; meftûh ve mazmûm medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.

10. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn, mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâmla vakfedilir.

11. Meftûh ve meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâm yapılır.

12. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.

13. Medd-i arızlarda tûl ve sükûnla vakfedilir.

¹⁶⁸ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 44-45.

14. Meftûh ve meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.

15. Meksûr medd-i arızda ravm; meftûh ve mazmûm medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.

16. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn, mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâm vakfedilir.

17. Meftûh ve meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâm yapılır.

18. Meksûr medd-i arızda ravm, meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.¹⁶⁹

Şâyet “kat-ı evvel vasl-ı sâni” ile okunacak olursa iki medd-i arız vardır. Bunlardan “عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ” deki medd-i arız meftûh, “لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ” deki medd-i arız mazmûmdur. Besmele, vasl edildiğinden dolayı medd-i tabî olur. Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri arasında *tesviye* ekolüne göre bulunan vecihler şunlardır:

1. Her iki medd-i arızda kasr ve sükûnla vakfedilir.
2. Meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda kasr ve işmâm yapılır.
3. Meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.
4. Her iki medd-i arızda tavassut ve sükûnla vakfedilir.
5. Meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâm yapılır.
6. Her iki medd-i arızda tûl ve sükûnla vakfedilir.
7. Meftûh medd-i arızda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda tûl ve işmâm yapılır.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 45.

¹⁷⁰ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 26-27.

Tefrika ekolündeysse yukarıdaki vecihlere iki vecih daha eklenir. Bu iki vecih aşağıdaki şekildedir:

1. Meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır
2. Meftûh medd-i arızda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.¹⁷¹

Eğer “vasl-ı küll” ile iki sûre arasında geçiş yapılırsa hem *tesviye* hem *tefrika* ekolleri için “اَلَمْ اَللهُ لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ” kelimesinde bulunan medd-i arızdaki yedi vechi vardır.¹⁷²

Besmelesiz sekte yapan kurrâ için hem “عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ” hem de “اَلَمْ اَللهُ لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ” lafızlarında meddi arız vardır. *Tesviye* ekolüne göre besmelesiz sektenin vecihleri şu şekildedir:

1. Medd-i arızlarda kasr ve sükûnla vakfedilir.
2. Meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda kasr ve işmâm yapılır.
3. Meftûh medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.
4. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.
5. Meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâm yapılır.
6. Medd-i arızlarda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.
7. Meftûh medd-i arızda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda tûl ve işmâm yapılır.¹⁷³

Tefrika ekolünde yukarıdaki vecihlere iki vecih daha eklenir. Bu vecihler şunlardır:

1. Meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.

¹⁷¹ Mahmut mürsi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyyü'l-beyan*, 69-72.

¹⁷² Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 45.

¹⁷³ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 46.

2. Meftûh medd-i arızda tûl ve sükûn; mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.¹⁷⁴

Besmelesiz vasl yapan kârî için her iki ekolde de sadece “**أَلَمْ يَلَمْ**” lafzındaki mazmûm medd-i arızın yedi vecih vardır.¹⁷⁵

Tablo 2.4: Bakara ve Âl-i İmrân sûresinin geçişlerinde caiz olan vecihler

	Medd-i Arız	Medd-i Arız	Medd-i Arız	Geçiş Vechi	”أَلَمْ	Medd-i Munfasıl	Tesviye	Ekolü Tefrika	Ekolü Kârî	Rumuzla
1	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Kat-1 küll	Med ve Kasr	1	7	18	ب د ح	
2	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Kat-1 evvel, vasl-1 sâni	Med ve Kasr	1	7	9	ب د ح	
3	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Vasl-1 küll	Med ve Kasr	1	7	7	ب د ح	
4	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Sekte Bîlâ Besmele	Med ve Kasr	1	7	9	ح	
5	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Vasl Bîlâ Besmele	Med ve Kasr	1	7	7	ح	
6	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Kat-1 küll	Med ve Kasr	2	7	18	ح ك ن ر	
7	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Kat-1 evvel, vasl-1 sâni	Med ve Kasr	2	7	9	ح ك ن ر	
8	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Vasl-1 küll	Med ve Kasr	2	7	7	ح ك ن ر	

¹⁷⁴ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 27-28.

¹⁷⁵ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 28.

9	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Sekte Bîlâ Besmele	Med ve Kasr	2	7	9	ح ك
110	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Vasl Bîlâ Besmele	Med ve Kasr	2	7	7	ح ك
11	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Kat-1 küll	Med ve Kasr	3	7	18	ج
12	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Kat-1 evvel, vasl-1 sâni	Med ve Kasr	3	7	9	ج
13	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Vasl-1 küll	Med ve Kasr	3	7	7	ج
14	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Sekte Bîlâ Besmele	Med ve Kasr	3	7	9	ج
15	Meftûh	Meksûr	Mazmûm	Vasl Bîlâ Besmele	Med ve Kasr	3	7	7	ج ف
Toplam							105	150	

Bu vecihlerin edasında daha önce değindiğimiz “الم” de lafzatullahtaki hemzenin harekesinin “mîm” “م” harfine nakledilmesinden dolayı “mîm” harfinde med ve kasr,¹⁷⁶ medd-i munfasılda ise Kalûn ve Ebû Amr’ın râvisi Dûri’nin kasr ve med¹⁷⁷ yapması vecihleri arttıran etkenlerdendir. Eğer iki sûre arasındaki geçiş “وَاعْفُ عَنَّا” dan başlanır ise Verş’in “مَوْلَيْنَا” da feth ve taklîlini, Ebû Amr’ın idgamını, râvisi Dûri’nin “وَاعْفُرْ لَنَا” da ki izharını da eklememiz gerekir.¹⁷⁸ Ebû Amr ve Kîsai “الْكَافِرِينَ”

¹⁷⁶ Ahmet b. Hüseyin İsfahani, *Mebhut fi'l-kırâati'l-aşr*, ed. Hamza Hakimi (Dımaşk: Mecmei luğati'l-Arabiyyeti, t.y.), 160.

¹⁷⁷ Ali Muhammed Debbâ', *Şerhü'ş-şatibiyye irşadu'l-mürid ila maksu'l-kasid*, ed. Cemal Seyyib Rifâi (Mısır: y.y., 1904), 48.

¹⁷⁸ Emin efendi, *Umdetü'l-hallan fi idahi zübdeti'l-irfan*, 190.

kelimesini imâle, Verş ise taklîl ile okumaktadır.¹⁷⁹ Ankebût sûresinin başında bulunan “أَحْسِبَ النَّاسَ” âyetinde yalnız Verş hemze’nin harekesini “mîm” harfine nakletmektedir, Verş için yukarıda zikrettiğimiz nedenden dolayı “mîm” harfinde med ve kasr yapılır.¹⁸⁰

1.1.5. TEKBÎR ve HÜKMÜ

2.1.5.1. Tekbîr Sigası

Kırâat âlimlerinin ittifakıyla tekbîr lafzının “الله أكبر” olduğu ve Duhâ sûresinden Nâs sûresine kadar tekbîr getirilen her yerde besmeleden önce okunacağı sabittir. Bazı kırâat âlimleri tekbîrden önce tehlîli de “لا إله إلا الله والله أكبر” şeklinde ziyade etmişlerdir. Diğer bir kısım âlim de tekbîr ve tehlîle, tahmîdi de “لا إله إلا الله والله أكبر” şeklinde eklemektedirler.¹⁸¹ Lakin tehlîl ve tahmîd İbn Kesîr için dışında hiçbir kârî için Şâtıbiyye yoluyla sabit olmamıştır. Fakat geçmişten bugüne kadar zikir olmasından dolayı her ne kadar Şâtîbî yoluyla İbn Kesîr dışında hiçbir kârî sabit olmamışsa da kırâat âlimleri tarafından sûre geçişlerinde tekbîrin yanı sıra tehlîl ve tahmîd vecihleri de tüm kırâat imamları için uygulanmıştır.¹⁸²

Sûre geçişlerinde kârî tekbîr veya tehlîlden hangisini dilerse onunla geçiş yapabilir. Şâyet iki sûre arasında tahmîd ile geçiş yapacaksa sadece “Leyl” ve “Duhâ” sûresi arasında tahmîd terk edilir. Bu iki sûre arasında tekbîr ve tehlîl ile geçiş yapmak caiz, tehlîl ile geçiş yapmak men edilmiştir.¹⁸³

2.1.5.2. Vürud Sebebi

Kırâat âlimlerin genel kabulüne göre tekbîrin kaynağı şu olaya dayanmaktadır: Peygamber Efendimiz’e (s.a.v.) bir süre vahiy nazil olmamıştı. Bundan dolayı müşrikler efendimiz hakkında Muhammed’in (s.a.v.) Rabbi ona kızdı ve onu terk etti, demelerine neden oldu. Bunun üzerine Duhâ sûresindeki “وَالضُّحَىٰ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ مَا وَدَّعَكَ”

¹⁷⁹ Mâlikî, *Dürrü’n-nesir ve’l-azbü’l-münir fi şerhi müşkilatin ve halli mükfîlatin iştemele aleyha kitabü’t-teysir li’d-dânî*, 1990, 3/230.

¹⁸⁰ Kadi, *Buduru’z-zahire fi’l-kirâati’l-aşri’l-mütevâtire min tarikayi’s-şatibiyye ve’d-dürre*, 344.

¹⁸¹ Rıfat Ablay, *Ana Hatlarıyla Âsım Kırâatı*, ed. Recep Koyuncu (İstanbul: Siyer Akademi, 2003), 95.

¹⁸² Bilal, *Zuhuru’n-nediyye fi şerhi metni’s-şatibiyye*, 340.

¹⁸³ Kadi, *Buduru’z-zahire fi’l-kirâati’l-aşri’l-mütevâtire min tarikayi’s-şatibiyye ve’d-dürre*, 491.

”رَبُّكَ وَمَا قُلَى” “Kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye yemin ederim ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı.” âyetleri nazil oldu. Cibril okuyuşunu bitirince Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Allah’a şükrünü dile getirmek ve müşriklerin iftiralarının boşa çıkmasından dolayı sevincini ifade etmek için tekbîr getirdi. Ardından Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Duhâ sûresine ulaşınca sonuna kadar her sûrenin sonunda tekbîr getirmesini emretti.¹⁸⁴ İbnü’l-Cezerî; tekbîr, tehlîl ve tahmîd vecihlerinin kırâat ilmindeki ihtilaf edilen rivâyetlerden değildir, demektedir. İbnü’l-Cezerî bu sözüyle bu vecihlerin uygulanması caiz olan ihtilaflardan olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla iki sûre arasında geçiş yapılırken bütün vecihlerin yapılması zorunlu değildir. Bilâkis vecihlerin hepsi veya bir kısmını yapmakta kâif muhayyerdir.¹⁸⁵

2.1.5.3. Hükümü

Kırâat âlimleri iki sûre arasındaki tekbîrin Kur’ân’dan bir âyet olmadığı hususunda ittifak halindedirler. Tekbîrin istiâze gibi Allah’ın insanlardan devam etmelerini istediği bir zikir olduğunu beyan ederler. Buna delil olarak da tekbîrin hiçbir Mushaf’ta yazılmamasını örnek gösterirler.¹⁸⁶

Tekbîrin hükümü: Fıkîhî açıdan ele alırsak iki sûre arasında geçiş yapılırken tekbîr getirmek sünnettir. Hem vürud sebebinde zikrettiğimiz hadis hem de imâm Şafî’den rivâyet edilen bir hadiste: Tekbîrin terk edilmesi durumunda Efendimiz’in sünnetlerinden birini yapmaktan vazgeçmek anlamına gelir, denilmektedir. Yine Ebû’l-Feth Faris b. Ahmed; tekbîr Peygamber, sahâbî ve tabî’inden nakledile gelen sünnettir, demektedir.¹⁸⁷

Bezzî, İkrime b. Süleyman ve Abdullah b. Konstantin’den kırâat okudum, Duhâ sûresine ulaşınca İkrime benden Kur’ân’ın sonuna kadar bütün sûrelerin sonunda

¹⁸⁴ Ebû’l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed İbn cezeri, *Neşr fi’l-kırâati’l-aşr*, ed. Ali Muhammed Debbâ’ (Beyrut-Lübnan: Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, t.y.), 2/405-406; Ablay, *Ana Hatlarıyla Âsım Kırâati*, 91.

¹⁸⁵ Muhammed Muhammed Muhammed Salim Muhaysin, *Hadi şerhu tayyibetü’n-neşr fi’l-kırâati’l-aşr* (Beyrut: Daru’l-Cil, 1197), 3/372.

¹⁸⁶ Şafîyü’l-Hafyan, *Vâfi fi keyfiyeti tertili’l-kur’âni’l-kerim*, 227.

¹⁸⁷ Muhaysin, *Hadi şerhu tayyibetü’n-neşr fi’l-kırâati’l-aşr*, 1197, 3/368; Ablay, *Ana Hatlarıyla Âsım Kırâati*, 91-97.

tekbîr getirmemi istedi, demektedir. Bezzî, İkrime'nin kendisine bunu Abdullah İbn Kesîr'den, onun da Mücahit'ten, onun da İbn Abbas'tan, onun da Übeyy b. K'ab'tan, onun da Peygamberimizden işittiğini söylediğini, aktarmıştır.¹⁸⁸ Zikrettiğimiz delilleri dikkate alacak olursak kırâat ilmi açısından da tekbîrin sünnet olduğu sonucuna varabiliriz.

Tekbîri, sûre geçişleri açısından ele alırsak, sûre başında, sûre sonunda ve hem sûre başı hem de sûre sonu için zikredilmesinin muhtemel olması bakımından üç kısma ayrılmaktadır. Tehlîl ve tahmîd hüküm açısından tekbîr gibidir.¹⁸⁹

2.1.6. SÛRE GEÇİŞLERİNDE TEKBÎR GETİREN İMÂM VE RÂVİLER

Tekbîr, Mekke ve Mekke dışındaki kurrâ ve âlimlerinin nezdinde tevâtür derecesinde yaygınlık kazanmıştır. Sûre geçişlerinde tekbîr, cemaat meclislerinde, törenlerde, hatta bazıları tarafından teravih namazlarında dâhi getirilecek kadar yaygınlık kazanmıştır.¹⁹⁰

İmâm Ebû Abdullah Kârzînî'nin kendi başına veya ders esnâsında Duhâ sûresinden itibaren bütün kârîler için tekbîr getirdiği nakledilmiştir. İmâm Mekkî (ö. 437/1045) ise bütün kârîlerin tekbîr getirmesinin Mekkeli kırâat âlimlerinden naklettikleri bir gelenek olduğunu aktarmıştır, hatta o, bazı Mekke ehlinin bütün kârîler için tüm sûreler arasında tekbîr getirirlerdi, şeklinde nakilde bulunmuştur.¹⁹¹

Şâtıbiyye ekolünde; İbn Kesîr'in râvilerinden Bezzî yalnız tekbîrle (bilâ hulf), Kunbül ise tekbîrle ve tekbîrin terki (hulf) ile Duhâ sûresinden Nâs sûresinin sonuna kadar tekbîr getirmektedirler.¹⁹² Fakat biz incelememizde konuyu Duhâ sûresinden itibaren Kur'ân'ın sonuna kadar tüm kârîler için tekbîr getirerek ele alacağız. Buna neden olarak şunu söyleyebiliriz: Bugün kırâat ilminde tüm kârîler için tekbîr

¹⁸⁸ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Muhammed b. Ahmet b. musiliyyi'l-Hanbeli Şu'le, *Kenzü'l-meani fi şerhi hirzi'l-meani* (Dimaşk-Suriye: Daru'l-Bereket, 2012), 2/738-739.

¹⁸⁹ Ahmet b. Muhammed Benna, *İthafu'l-fudela'l-beşer bi'l-kırâati'l-erba'a aşer*, ed. Şaban Muhammed İsmail (Kahire: Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, 1987), 2/644.

¹⁹⁰ İbn cezeri, *Neşr fi'l-kırâati'l-aşr*, t.y., 1/410.

¹⁹¹ Muhibbu'd-dini'n-nüveyri, *Şerhu tayyibetü'n-neşr fi'l-kırâat*, 2003, 1/631.

¹⁹² Kadi, *Buduru'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire min tarikayi's-şâtıbiyye ve'd-dürre*, 490.

getirilmesi uygulama olarak daha yaygındır. Ayrıca daha önce bahsettiğimiz gibi tekbîrin zikir olması da dikkate alınacak olunursa zikirden nâsıplenmek daha evladır.

2.1.7. TEKBÎRİN BAŞLADIĞI ve BİTTİĞİ SÛRELER

Kırâat âlimleri tekbîrin başladığı ve bittiği sûreler hakkında farklı görüşler benimsemiştir. Bir grup âlim tekbîrin Duhâ sûresinin başından başlayıp Nâs sûresinin başında bittiği görüşünü benimsemektedirler. Diğer bir grup âlim ise Duhâ sûresinin sonundan başlayıp Nâs sûresinin sonunda bittiğini belirtmişlerdir.¹⁹³

Bu ihtilafın kaynağı ise “*Cibrîl Duhâ sûresini bitirince Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Cibrîl’in kırâatının akabinde tekbîr getirdi ve o da Duhâ sûresini okumaya başladı.*” şeklindeki rivâyettir. Buradaki problem şu sorudan kaynaklanmaktadır: Efendimiz tekbîri kendi kırâatı için mi yoksa Cibrîl’in kırâatı için mi zikretti?¹⁹⁴

Efendimizin tekbîri kendi kırâatı için zikrettiği görüşünde olanlar, tekbîrin Duhâ sûresinin başından başlayıp Nâs sûresinin başında bittiğini belirtirler. Tekbîri Cibrîl’in kırâatı için getirdi diyenler, tekbîrin Duhâ’nın sonundan başlayıp Nâs sûresinin sonunda bittiğini belirtirler.¹⁹⁵ Eğer İbn Kesîr dışında hiçbir kırâat imâmı için tekbîr getirilmeyecekse daha önce açıkladığımız iki sûre arasındaki vecihler Duhâ ve Nâs arasında da uygulanabilir.

2.1.8. SÛRE GEÇİŞLERİNDE CAİZ OLAN VECİHLERİN BEYANI

Tekbîrle ilgili sûre geçişlerinde sekiz vecih vardır: Bu vecihlerden yedi tanesi caiz, bir tanesi memnudur. Bu yedi vecih ise üç kısma ayrılır: İki vecih sûrenin başında takdir edilenler, iki vecih sûrenin sonunda takdir edilenlerdir, geri kalan üç vecihse sûrenin sonunda veya sûrenin başında takdir edilmektedir, bu üç vecihin her iki sûre için olması ihtimali bulunmaktadır.¹⁹⁶

¹⁹³ Ablay, *Ana Hatlarıyla Âsım Kırâatı*, 94; Osman Mehdi, *Tekbir ‘inde hatmi’l-ku’rân* (y.y.: y.y., t.y.), 234.

¹⁹⁴ Muhaysin, *Hadi şerhu tayyibetü’n-neşr fi’l-kırâati’l-aşr*, 1197, 3/370.

¹⁹⁵ Mehdi, *Tekbir ‘inde hatmi’l-ku’rân*, 230.

¹⁹⁶ Kadi, *Buduru’z-zahire fi’l-kırâati’l-aşri’l-mütevâtire min tarikayi’ş-şatibiyye ve’d-dürre*, 491-492.

Bahsettiğimiz yedi vecihten sûre başında takdir edilen iki vecih şu şekildedir:

1. Sûre sonunda vakfedildikten sonra tekbîr, besmele ve sûre başı vasl edilir.
2. İkinci vecihse sûre sonunda vakfedildikten sonra tekbîr ile besmele vasl edilir ve besmelede vakfedilir, ardından sûre okunur.¹⁹⁷

Sûre sonunda takdir edilen iki vecihler şöyledir:

1. Sûre sonu ve tekbîr vasledilir, ardından tekbîr ve besmelede vakfettikten sonra sûre başı okunur.
2. Sûre sonu tekbîrle vasledilir ve tekbîrde vakfedilir, sonra besmele ile sonraki sûrenin başı vasledilir.¹⁹⁸

Her iki sûre için olması muhtemel olan üç vecih vardır. Bu vecihler şu şekildedir:

1. “Kat-ı küll” ile geçiş yapılır: Sûre sonunda, tekbîrde, besmelede vakfedilir ve sonra sûre başı okunur.
2. Sûre sonunda ve tekbîrde vakfedilir, besmele ve sûre vasl başı edilir.
3. “Vasl-ı küll” ile okunmasıdır: Sûre sonu; tekbîr, besmele ve sûre başı vasl edilir.¹⁹⁹

Zikretmiş olduğumuz ilgili bu vecihler kırâat imâmlarına göre caiz görülen vecihlerdir. Kırâat kaynaklarında bir vecihle geçiş yapılması da memnu kabul edilmiştir. Bu vecihle sûre sonu, tekbîr ve besmele vasledilir ve besmelede vakfedilir, ardından sûre okunur. Burada besmele daha önce bahsettiğimiz gibi sûre sonuna konumlanmaktadır ki bunun caiz olmadığını beyan etmiştik. Ayrıca Leyl ve Duhâ sûreleri arasında sûre sonunda takdir edilen iki vecih, Nâs sûresinin sonundaysa sûre

¹⁹⁷ Abdülvahid b. Muhammed Mâlikî, *Dürrü'n-nesir ve'l-azbü'l-münir fî şerhi müşkilatin ve halli mükfilatin iştemele aleyha kitabü't-teysir li'd-dânî* (Cidde: Darü'l-Fünun, 1990), 4/307.

¹⁹⁸ Bilal, *Zuhuru'n-nediyye fî şerhi metni's-şatibiyye*, 341-342.

¹⁹⁹ Muhaysin, *Hadi şerhu tayyibetü'n-neşr fî'l-kirâati'l-aşr*, 1197, 3/371.

başında takdir edilen iki vecih terkedilir. Çünkü Leyl sûresinin sonunda veya Fatiha sûresinin başında tekbîr getirileceğini hiçbir kırâat âlimi nakletmemiştir. Tehlîl ve tahmîd için de durum aynıdır.²⁰⁰

Eğer tekbîr “فَحَدِّثْ, وَاقْتَرِبْ فَأَرْغَبْ” lafızlarında olduğu gibi sonu sakın bir harf ile vasl edilirse sonda sakın olan harf iki sakının bir araya gelmemesi için kesrayla harekelenir. Şâyet sûre sonu “لِمَنْ حَشِيَ رَبَّهُ” gibi zamir olan “hâ” “ه” harfi, med olan “vâv” “و” harfiyle vasl olmuşsa zamirdeki med terkedilir, bunun nedeni lafzatullah’ın hemze’sinin kelimenin başında okunmasıdır. Ancak kelimenin ortasında olduğunda hemze okunmamaktadır. Vasl hemze’sinin ortada olmasından dolayı okunmadığı için “hâ” harfinden sonraki harf sakın gelmektedir. Bu durumda zamir olan “hâ” harfi uzatılmamaktadır. Lafzatullah’taki “lâm” harfi kesradan sonra terkîk, fetha ve zammeden sonra tefhîmle okunur.²⁰¹

Son olarak şunu söylememiz gerekmektedir: Kırâat âlimleri bu konuda yeterli ölçüde izahatlarda bulunduktan sonra geri kalan sûrelerdeki örnekleri benzerlerine kıyas etmesini araştırmacıdan istemişlerdir. Biz de bu çalışmamızda detaylarını bulamadığımız örnekleri benzerlerine kıyas ederek konumuzu tamamlamaya çalıştık.

2.1.9. LEYL ve DUHÂ SÛRELERİ ARASINDA CAİZ OLAN VECİHLER

Tekbîr vecihlerinin Leyl sûresinin sonundan başladığını nakleden kırâat âlimi yoktur. Bu nedenle sûre başında olan iki vecih Leyl ve Duhâ sûreleri arasında caiz değildir. Bu iki sûre arasında beş vecih vardır.

Bu vecihlerin beyanını şu şekilde yapmak mümkündür:

1. Leyl sûresinin sonunda bulunan “وَلَسَوْفَ يَرْضَى”, “اللَّهُ أَكْبَرُ”, “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ” ve “وَالضُّحَى” lafızlarında vakfedilir.²⁰² Bu durumda her iki ekol için mevcut vecihler şunlardır:

²⁰⁰ Kadi, *Buduru’z-zahire fi’l-kırâati’l-aşri’l-mütevâtire min tarikayi’ş-şatibiyye ve’d-dürre*, 492-493.

²⁰¹ Bilal, *Zuhuru’n-nediyye fi şerhi metni’ş-şatibiyye*, 343.

²⁰² Halicî, *Hallü’l-müşkilat*, 104-105.

- a. Medd-i arızda kasr ve sükûn; tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.
- b. Medd-i arızda tavassut ve sükûn; tekbîrde sükûn; işmâm ve ravm yapılır.
- c. Medd-i arızda tûl ve sükûn; tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.
- d. Medd-i arızda ravm; tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.

2. Leyl sûresinin sonunda ve tekbîrde vakfettikten sonra besmele ve Duhâ sûresi vasl edilir.²⁰³ Yalnız tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır. Besmele vasl halinde olmasından dolayı besmelede medd-i arız yoktur.²⁰⁴

3. Leyl sûresinin sonunda vakfedilir, sonra tekbîr ve besmele vasl edilir ve besmelede vakfedilir, ardından Duhâ sûresi okunur.²⁰⁵ Sadece besmelede bulunan medd-i arızın dört vechi yapılır.²⁰⁶

4. Leyl sûresinin sonunda vakfedilir; tekbîr, besmele ve Duhâ sûresi vasl edilir.²⁰⁷ Burada tekbîr ve besmele vasl edildikleri için ravm ve işmâm yoktur. Yalnız bir vecih vardır.²⁰⁸

5. Leyl sûresi, tekbîr, besmele ve Duhâ sûresi vasl edilir.²⁰⁹ Yine tekbîr ve besmelenin vaslı nedeniyle ravm ve işmâm yapılmaz.

Tehlîl ile yapılan vecihler de aynıdır. Ancak tehlîlde medd-i tazim vardır, Medd-i tazimde medd-i munfasılı kasr ederek okuyan imâm ve râviler medd-i munfasılda medde yaparlar. Bundan dolayı tehlîldeki vecihler iki katına çıkmaktadır. Ayrıca Leyl ve Duhâ sûreleri arasında hiçbir kurrâ için tahmîd yoktur.²¹⁰ Hamza ve Kisâî “يَرْضَى” ve “وَالضُّحَى” kelimelerini imale, Verş ve Ebû Amr taklîl ile okumaktadırlar.²¹¹ Bu hususlara tilavet esnâsında dikkat edilmelidir.

²⁰³ Mâlikî, *Dürrü'n-nesir ve'l-azbû'l-münir fi şerhi müşkilatin ve halli mükfilatin iştemele aleyha kitabü't-teysir li'd-dânî*, 1990, 4/307.

²⁰⁴ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 104-106.

²⁰⁵ Bilal, *Zuhuru'n-nediyye fi şerhi metni'ş-şatibiyye*, 341.

²⁰⁶ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 104.

²⁰⁷ Muhaysin, *Hadi şerhu tayyibetü'n-neşr fi'l-kirâati'l-aşr*, 1197, 3/371.

²⁰⁸ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 104.

²⁰⁹ Debbâ', *Kavlu'l-muteber fi'l-evcuhi'l-leti beyne's-suver*, 81.

²¹⁰ Benna, *İthafu'l-fudela'u'l-beşer bi'l-kirâati'l-erba'a aşer*, 1987, 2/645-646.

²¹¹ Kadi, *Buduru'z-zahire fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtire min tarikayi'ş-şatibiyye ve'd-dürre*, 480; Debbâ', *Kavlu'l-muteber fi'l-evcuhi'l-leti beyne's-suver*, 81.

Tablo 2.5: Leyl ve Duhâ sûresinin geçişinde caiz olan tekbîr vecihleri

	Sûre sonu	Tekbîr	Besmele	Sûre başı	Tesviye ekolü	Tefrika ekolü	Kurrâ remzi
1	“وَلَسَوْفَ يَرْضَى”	“الله أكبر”	“بسم الله الرحمن الرحيم”	“وَالضُّحَى”			
2	Vakf-Feth	Vakf	Vakf	Vakf, Feth	12	12	ب د ك ن
3	Vakf-Feth	Vakf	Vasl-Feth		3	3	ب د ك ن
4	Vakf-Feth	Vasl		Vakf- Feth	4	4	ب د ك ن
5	Vakf-Feth	Vakf-Vasl-Feth			1	1	ب د ك ن
6	Vasl-Feth-Vasl-Vasl-Feth				1	1	ب د ك ن
7	Vakf-Taklîl	Vakf	Vakf	Vakf	12	12	ج ح
8	Vakf-Taklîl	Vakf	Vakf-Feth		3	3	ج ح
9	Vakf-Taklîl	Vasl		Vakf- Taklîl	4	4	ج ح
10	Vakf-Taklîl	Vasl-Vasl-Taklîl			1	1	ج ح
11	Vakf-Taklîl-Vasl-Vasl-Taklîl				1	1	ج ح
12	Vakf-İmale	Vakf	Vakf	Vakf- İmale	12	12	فار
13	Vakf-İmale	Vakf	Vasl-İmale		3	3	فار
14	Vakf-İmale	Vasl		Vakf- İmale	4	4	فار
15	Vakf-İmale	Vasl-Vasl-İmale			1	1	فار
16	Vasl-İmale-Vasl-Vasl-İmale				1	1	فار
Toplam					63	63	

Tablo 2.6: Leyl ve Duhâ sûresi arasındaki tehlîl vecihleri

	Sûre sonu	Tehlîl	Besmele	Sûre başı	Tesviye	ekolü	Tefrika	Kurrâ remzi
1	“وَلَسَوْفَ يَرْضَى”	“لا إله إلا الله والله أكبر”	“بسم الله الرحمن الرحيم”	“وَالضُّحَى”				
2	Vakf-Feth	Vakf	Vakf	Vakf-Feth	12	12	ب د ك ن	
3	Vakf-Feth	Vakf	Vasl-Feth		3	3	ب د ك ن	
4	Vakf-Feth	Vasl		Vakf-Feth	4	4	ب د ك ن	
5	Vakf-Feth	Vasl-Vasl-			1	1	ب د ك ن	
6	Vasl-Feth-Vasl-Vasl-Feth				1	1	ب د ك ن	
7	Vakf-Taklîl	Vakf	Vakf	Vakf-Taklîl	12	12	ج ح	
8	Vakf-Taklîl	Vakf	Vasl-Taklîl		3	3	ج ح	
9	Vakf-Taklîl	Vasl		Vakf-Taklîl	4	4	ج ح	
10	Vakf-Taklîl	Vasl-Vasl-Taklîl			1	1	ج ح	
11	Vasl-Taklîl-Vasl-Vasl-Taklîl				1	1	ج ح	
12	Vakf-İmale	Vakf	Vakf	Vakf-İmale	12	12	ف ر	
13	Vakf-İmale	Vakf	Vasl-İmale		3	3	ف ر	
14	Vakf-İmale	Vasl		Vakf-İmale	4	4	ف ر	
15	Vakf-İmale	Vasl-Vasl-İmale			1	1	ف ر	
16	Vasl-İmale-Vasl-Vasl-İmale				1	1	ف ر	
Toplam					63	63		

2.1.10. DUHÂ ve İNŞİRÂH SÛRELERİ ARASINDA TEKBÎR VECİHLERİ

Duhâ ve İnşirâh sûreleri arasında yedi vecih vardır. Bunun nedeni de Leyl ve Duhâ arasında sûre sonu için olan iki vecih caiz değildir. Bu iki vecih diğer sûrelerin geçişinde caizdir. Ayrıca Duhâ ve İnşirâh arasında tekbîr ve tehlîlin yanı sıra tahmîd’de caizdir.²¹² Duhâ sûresinin son âyeti sakın olduğundan dolayı tekbîrin sûre sonuyla vasledildiği tüm vecihlerde tekbîrdeki hemzenin harekesi düşmesinden dolayı sûre sonundaki sakın harf kesrayla harekelenir, tehlîl ve tahmîtteyse iki sakın harf bir araya gelmediği için sûre sonundaki harf sakın okunur. İnşirâh sûresinin ilk âyetinde vakf fetha üzerine yapılacağından dolayı tekbîr, tehlîl ve tahmîd’den hangi vecih ile geçiş yapılırsa yapılsın İnşirâh sûresinin ilk âyetinde sükûnla vakfedilir.

Duhâ ve İnşirâh sûreleri arasındaki vecihlerin izahı şu şekildedir:

1. Duhâ sûresinden İnşirâh sûresine geçişte “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” ve “أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ” kelimelerinde vakfedilir.²¹³ Burada bir önceki sûrede izah edildiği gibi her iki ekolde tekbîrde; sükûn, işmâm ve ravm, besmelede; kasr, tavassut, tûl ve ravm caizdir.²¹⁴ Her iki ekol için caiz olan on iki vecih şu şekildedir:

- a. medd-i arızda kasr ve sükûn, tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılarak vakfedilir.
- b. medd-i arızda tavassut ve sükûn, tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılarak vakfedilir.
- c. medd-i arızda tûl ve sükûn, tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılarak vakfedilir.
- d. medd-i arızda ravm, tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılarak vakfedilir.²¹⁵

²¹² Sefakûsî, *Gaysü'n-nefi fi'l-kirâati's-seba*, 630-632.

²¹³ İbn cezeri, *Neşr fi'l-kirâati'l-aşr*, t.y., 2/435.

²¹⁴ Debbâ', *Şerhü's-şatibiyye irşadu'l-mürîd ila maksu'l-kasid*, 262; Benna, *İthafu'l-fudela'l-beşer bi'l-kirâati'l-erba'a aşer*, 1987, 1/314; Fikri, *Takribü's-şatibiyyeti*, 70-71.

²¹⁵ Mahmut mürsi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyyü'l-beyan*, 700-771.

2. Duhâ sûresinin sonunda ve tekbîrde vakfedilir, besmele ve sûre başı vasledilir.²¹⁶ Ardından tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.²¹⁷

3. Duhâ sûresinin sonunda vakfedilir, tekbîr ve besmele vasledilir, ardından sûre başı okunur.²¹⁸ Besmelede kasr, tavassut, tûl ve ravm yapılır.²¹⁹

4. Duhâ sûresinin sonunda vakfedildikten sonra tekbîr, besmele ve sûre başı vasledilir.²²⁰ Tekbîr ve besmele vasl halinde olduğu için tekbîr ve besmelede ravm ve işmâm yapılmaz.

5. Duhâ sûresinin sonu ve tekbîr vasledilir, tekbîrde ve besmelede vakfedildikten sonra sûre başı okunur.²²¹ Tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm; besmelede medd-i arızdaki dört vecih tatbik edilir.²²² Yine her iki ekol için on iki vecih mevcuttur.

6. Duhâ sûresinin sonu ve tekbîr vasledildikten sonra tekbîrde vakfedilir, ardından besmele ve sûre başı vasledilir.²²³ Tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılabilir.²²⁴

7. Duhâ sûresinin sonu; tekbîr, besmele ve sûre başı vasledilir. Beşinci, altıncı ve yedinci vecihlerde tekbîr sûre sonuna vasledildiği için “فَكِّدْتُ” kelimesinin sonunun kesre ile harekeleneceğini ve tekbîrde vasl hemze’sinin düşeceğini daha önce belirtmiştik.²²⁵

Tehlîl ve tahmîd’deki vecihlerde tekbîrde zikrettiğimiz vecihlerle aynıdır.²²⁶ Bu vecihler uygulanırken kârî medd-i tazimde kasr ve med yapmayı dikkatten

²¹⁶ Benna, *İthafu'l-fudela'l-beşer bi'l-kırâati'l-erba'a aşer*, 1987, 2/645.

²¹⁷ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 106.

²¹⁸ Sefakûsî, *Gaysü'n-nefi fi'l-kırâati's-seba*, 635.

²¹⁹ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 92.

²²⁰ Kadi, *Buduru'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire min tarikayi's-şatibiyye ve'd-dürre*, 492.

²²¹ Siracüddin Ömer b. Kasım Neşşâr, *Buduru'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire*, ed. Ali Mahmut Mu'avvid vd. (Beyrut-Lübnan: Alemu'l-Kutub, 2000), 2/434.

²²² Mecelletü Camiati İslamiyye Medine, “Mecelletü'l-camiati'l-islamiyye bi'l-medineti'l-münevvereti”, *Mevkiü'n-Naşır Ala'l-İnternet* 120/48 (t.y.), 236.

²²³ Siracüddin Ömer b. Kasım Neşşâr, *Buduru'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire*, ed. Ebû Hafs Ömer Maseravi (Suudi Arabistan: Camiatü'l-İslamiyye, 1989), 4/287.

²²⁴ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 92.

²²⁵ Bilal, *Zuhuru'n-nediyye fi şerhi metni's-şatibiyye*, 3434.

²²⁶ İbn cezeri, *Neşr fi'l-kırâati'l-aşr*, t.y., 2/437.

kaçırmamalıdır.²²⁷ Burada *tesviye* ve *tefrika* ekollerinin uygulamaları arasında herhangi bir farklılık yoktur.

Tablo 2.7: Duhâ ve İnşirâh sûresinin geçişinde caiz olan tekbîr vecihleri

	Sûre sonu	Tekbîr	Besmele	Sûre başı	Tesviye ekolü	Tefrika ekolü	Kurrâ remzi
	”فَحَدِّثْ”	”الله أكبر”	”بسم الله الرحمن الرحيم”	”أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ”			
1	Vakf	Vakf	Vakf	Vakf	12	12	جميع القراء
2	Vakf	Vakf	Vasl		3	3	جميع القراء
3	Vakf	Vasl-Vasl		Vakf	4	4	جميع القراء
4	Vakf	Vasl-Vasl-Vasl			1	1	جميع القراء
5	Vasl-Kesre		Vakf	Vakf	12	12	جميع القراء
6	Vasl-Kesre-Iskat		Vasl		3	3	جميع القراء
7	Vasl-Kesre-Iskat-Vasl-Vasl				1	1	جميع القراء
Toplam					36	36	

2.1.11. İNŞİRÂH ve TÎN SÛRELERİ ARASINDA TEKBÎR VECİHLERİ

İnşirâh ve Tîn sûreleri arasında vecihlerin hükümlerini önceki sûrelere kıyasla ortaya koyacağız. Bunun sebebi kaynaklarımızda konunun sûreler arasında geçişlerin nasıl yapılacağına dair birkaç örnek verdikten sonra geri kalan vecihlerin kıyas

²²⁷ Debbâ‘, *Kavlu ‘l-muteber fi ‘l-evcuhi ‘l-leti beyne ‘s-suver*, 81.

yapılarak ortaya konulmasını araştırma yapan şahıslara bırakmasıdır. İnşirâh sûresinin sonu da Duhâ sûresinin sonu gibi sakın olduğundan dolayı bir önceki kısımda zikrettiğimiz hükümler aynı şekilde uygulanır. Ancak Tîn sûresinin ilk âyetinde vakfedildiği halde medd-i arız vardır. Medd-i arızın harekesi kesra olduğundan dolayı dört vecihle vakfetmek caizdir. İnşirâh ve Tîn sûreleri arasında vecihler şu şekildedir:

1. İki sûre arasında “فَارْعَبْ”, “الله أكبر”, “بسم الله الرحمن الرحيم” ve “وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْنُونَ” kelimelerinin tamamında vakfedilir.²²⁸ Burada *tesviye* ve *tefrika* ekolleri için caiz olan vecihleri şu şekilde izah edebiliriz:

- a. Medd-i arızlarda kasr ve sükûnla vakfedilir ve tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.
- b. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûnla vakfedilir ve tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.
- c. Medd-i arızlarda tûl ve sükûnla vakfedilir ve tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.
- d. Medd-i arızlarda ravm, tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.

Fer‘î vecihler hakkında yukarıdaki örneklere bakarak çıkarımda bulunmak için yeterli olacak kadar örnek verdiğimiz kanaatindeyiz. Bundan dolayı geri kalan incelememizde sûre geçişlerinde sadece zor olduğu kanaatinde olduğumuz yerlerde fer‘î vecihleri izah edeceğiz.

2. Sûre sonunda ve tekbîrde vakfedilir. Sonra besmele sûre başı ile vasledilir.²²⁹ tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm, sûre başındaki medd-i arızda dört vecih yapılır.

3. Sûre sonunda vakfedilir ve tekbîr besmele ile vasledilerek tekrar vakfedilir ve sûre başı okunur.²³⁰ Besmele ve sûre başında kasr, tavassut, tûl ve ravm yapılır.²³¹

4. Sûre sonunda vakfedildikten sonra tekbîr, besmele ve sûre başı vasledilir.²³² Sûre başındaki medd-i arızda dört vecih icra edilir.

²²⁸ Debbâ‘, *Şerhü’ş-şatibiyye irşadu’l-mürîd ila maksu’l-kasid*, 262.

²²⁹ Mâlikî, *Dürrü’n-nesir ve’l-azbü’l-münir fî şerhi müşkilatin ve halli mükfilatin iştemele aleyha kitabü’t-teysir li’d-dânî*, 1990, 4/307.

²³⁰ Muhaysin, *Hadi şerhu tayyibetü’n-neşr fî’l-kırâati’l-aşr*, 1197, 3/371.

²³¹ Mahmut mursi, *Teşvikü’l-hallan ila leâliyyü’l-beyan*, 70.

²³² Muhaysin, *Hadi şerhu tayyibetü’n-neşr fî’l-kırâati’l-aşr*, 1197, 3/371.

5. Sûre sonu ile tekbîr vasledilir ve tekbîrde vakfedilir. Ardından besmelede vakfedilir ve sûre başı okunur.²³³ Burada her iki ekol için on iki vecih vardır.

6. Sûre sonu ile tekbîr vasledilir ve tekbîrde vakfedilir, ardından besmele ve sûre başı vasledilir. Tekbîrin sonundaki üç vecih, sûre başındaki medd-i arızda dört vecih eda edilir.²³⁴ Her iki ekol için on iki vecih vardır.

7. Sûre sonu, tekbîr, besmele ve sûre başı vasledilir.²³⁵ Sûre başındaki arızda dört vecih yapılır.²³⁶ Ayrıca daha önce sûre sonu sakin olmasından dolayı kesra ile harekelenilir ve vasl hemze'si iskat olur.

Tablo 2.8: İnşirâh ve Tîn sûreleri arasında tekbîr vecihleri

	Sûre sonu	Tekbîr	Besmele	Sûre başı	Tesviye ekolü	Tefrika ekolü	Kurrâ remzi
	“فَارْعَبْ”	“الله أكبر”	بسم الله الرحمن الرحيم	وَالْتَيْنِ وَالزَّيْتُونَ			
1	Vakf	Vakf	Vakf	Vakf	12	12	جميع القراء
2	Vakf	Vakf	Vasl		12	12	جميع القراء
3	Vakf	Vasl	Vakf		4	4	جميع القراء
4	Vakf	Vasl-Vasl-Vasl			4	4	جميع القراء
5	Vasl	Vakf	Vakf		12	12	جميع القراء
6	Vasl	Vasl			12	12	جميع القراء

²³³ Bilal, *Zuhuru'n-nediyye fi şerhi metni 'ş-şatibiyye*, 341-342.

²³⁴ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 92.

²³⁵ Ahmet b. Muhammed Benna, *İthafu'l-fudela'l-beşer bi'l-kırâati'l-erba'a aşer*, ed. Şaban Muhammed ismail (Kahire: Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, 1987), 2/645.

²³⁶ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 108.

7	Vasl-Vasl-Vasl	4	4	جميع القراء
Toplam		60	60	

Tehlîl ve tahmîd vecihlerinde de tertip aynıdır. Ancak medd-i tazimde kasr yapanlar için tavassut unutulmamalıdır. Burada şu izahatı yapmamız faydalı olacaktır: *Tesviye* ekolünün dayandığı kaidenin “وَاللَّفْظُ فِي نَظِيرِهِ كَمِثْلِهِ” “lafız kendi benzerinde aynı olur.” olduğunu beyan etmiştik. Bu kaideye dayanarak tekbîrde sükûn ve işmâmla vakfedilmesi durumunda besmele ve sûre başında bulunan medd-i arızlarda yalnızca sükûnla vakfedilmesi gerektiği, tekbîrde ravm yapılarak vakfedilmesi halinde medd-i arızdaki dört vecihle vakfedilmesi gerektiğine dair itiraz edilebilir. Ancak burada bu kaide dikkate alınmamıştır, bunun nedeni iki vakf arasında benzerlik yoktur. Çünkü tekbîrin harekesinin zamme olmasının yanı sıra besmele ve sûre başında medd-i arız bulunmaktadır, ancak tekbîr için böyle bir durum söz konusu olmamıştır.

2.1.12. TÎN ve ALAK SÛRELERİ ARASINDA TEKBÎR VECİHLERİ

Tîn ve Alak sûreleri arasındaki vecihler; İnşirâh ve Tîn sûreleriyle aynıdır. Ancak İnşirâh ve Tîn sûrelerinde medd-i arızın harekesi kesra; Tîn ve Alak sûresinde medd-i arızın harekesi fethadır. Bu sûreler arasındaki vecihlerin tatbiki aşağıda açıkladığımız şekildedir:

Tîn ve Alak sûreleri arasında “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ”, “اللَّهُ أَكْبَرُ”, “أَسْفَلَ سَافِلِينَ”, ve “إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ” geçiş yapılırken *Tesviye* ve ekolünde caiz olan vecihler şu şekildedir:

1. Sûre sonunda, tekbîrde, besmelede ve sûre başında vakfedilir.

a. Tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm, meksûr ve meftûh arızlarda kasr ve sükûnla vakfedilir.

b. Tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm, meksûr arızda ravm, meftûh arızda kasr ve sükûnla vakfedilir.

c. Tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm, medd-i arızlarda tavassut ve sükûnla vakfedilir.

d. Tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm, medd-i arızlarda tûl ve sükûnla vakfedilir.²³⁷

Tefrika ekolünde ise bu vecihlere iki vecih daha ilave edilir. Bu vecihler:

a. Tekbîrdeki sükûn, işmâm ve ravm, meksûr arızda ravm, meftûh arızda tavassut ve sükûnla vakfedilir.

b. Tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm, meksûr arızda ravm, meftûh arızda tûl ve sükûnla vakfedilir.²³⁸

2. Sûre sonu ve tekbiirde vakfedilir, ardından besmele ve sûre başı vasledilir.²³⁹ Her iki ekolde de tekbiirde sükûn, işmâm ve ravm; meftûh arızda kasr, tavassut ve tûl yapılabilir.²⁴⁰ Her iki ekol için dokuz vecih vardır.

3. Sûre sonunda vakfedilir, tekbiir ve besmele vasledildikten sonra besmelede vakfedilir ve sonra sûre başı okunur.²⁴¹

4. Sûre sonunda vakfedilir; ardından tekbiir, besmele ve sûre başı vasledilir.²⁴²

5. Sûre sonu ile tekbiir vasledilir ve tekbirde vakfedilir; ardından besmelede vakfedilir ve sûre başı okunur.

6. Sûre sonu ile tekbiir vasledilir ve tekbirde vakfedilir, ardından besmele ve sûre başı vasledilir.²⁴³ Tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm, meftûh arızda kasr, tavassut ve tûl yapılır.²⁴⁴

7. Sûre sonu, tekbiir, besmele ve sûre başı vasledilir.²⁴⁵

Tablo 2.9: Tîn ve Alak sûreleri arasında tekbiir vecihleri

	Sûre sonu	Tekbîr	Besmele	Sûre başı	Tesviye ekolü	Tefrika ekolü	Kurrâ remzi
--	-----------	--------	---------	-----------	---------------	---------------	-------------

²³⁷ Külliyyeti usuli'd-din, *Dirasetu evcuhi'l-kurrâi beyne's-sureteyni ve arau'l-ulemai fiha*, 33.

²³⁸ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 26.

²³⁹ Benna, *İthafu'l-fudelaü'l-beşer bi'l-kirâati'l-erba'a aşer*, 1987, 2/645.

²⁴⁰ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 44.

²⁴¹ Kadi, *Buduru'z-zahire fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevatire min tarikayi's-şatibiyye ve'd-dürre*, 492.

²⁴² Bilal, *Zuhuru'n-nediyye fi şerhi metni's-şatibiyye*, 341.

²⁴³ Hamis, *Nefahatu'l-ilahiyye fi şerhi metni's-şatibiyye*, 624.

²⁴⁴ İbn muhammed, *Ravdatü'n-nediyye şerhu metnü'l-cezeriyye*, 131-132.

²⁴⁵ Debbâ', *Şerhü's-şatibiyye irşadu'l-mürid ila maksu'l-kasid*, 262.

	“إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ”	“بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ”	“اللَّهُ أَكْبَرُ”	“أَسْفَلَ”			
1	Vakf	Vakf	Vakf	Vakf	12	18	جميع القراء
2	Vakf	Vakf	Vasl		9	9	جميع القراء
3	Vakf	Vasl	Vakf		4	6	جميع القراء
4	Vakf	Vasl-Vasl			3	3	جميع القراء
5	Vasl	Vakf	Vakf		12	12	جميع القراء
6	Vakf	Vasl			3	3	جميع القراء
7	Vasl-Vasl-Vasl				1	1	جميع القراء
	Toplam				44	52	

Tehlîl ve tahmîd vecihleri de bu şekildedir. Ancak medd-i munfasılî kasredenler için tehlîl ve tahmîtteki medd-i tazimde kasr ve med yapıldığından dolayı vecihlerin edasında bu durum dikkate alınmalıdır.²⁴⁶

2.1.13. ÂDİYÂT ve KÂRÎÂ SÛRELERİ ARASINDA TEKBÎR VECİHLERİ

Âdiyât ve Kârîa sûrelerinde de tekbîrle geçiş yedi vecihle yapılır. Fakat sûresinin “إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ”, “اللَّهُ أَكْبَرُ”, “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ”, “الْقَارِعَةُ” kelimelerinden anlaşılacağı üzere sonunda bulunan medd-i arızın harekesinin mazmûm olması fer’î

²⁴⁶ Debbâ‘, Kavlu’l-muteber fi’l-evcuhi’l-leti beyne’s-suver, 81.

vecih sayısını etkilemektedir. Bu sûrenin geçişlerini de aktarmamız durumunda harekesi meksûr ve mazmûm olan medd-i arızın üç kısmı ile örnek vermiş olacağız. Bu vecihlerin beyanı şu şekildedir:

1. Sûre sonunda, tekbîrde, besmelede ve sûre başında vakf edilir.²⁴⁷

Tesviye ekolünde caiz olan vecihleri şu şekilde izah etmemiz mümkündür:

a. Her iki medd-i arızda kasr ve sükûn; tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılarak vakfedilir.

b. Meksûr medd-i arızda kasr ve sükûn; mazmûm medd-i arızda kasr ve işmâm, tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılarak vakfedilir.

c. Her iki medd-i arızda ravm ve tekbîrdeki üç vecihle vakfedilir.

d. Meksûr med-i arızda ravm, mazmûm medd-i arızda kasr ve işmâm ve tekbîrde üç vecih yapılır.

e. Her iki medd-i arızda tavassut ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.

f. Meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn, tekbîrde üç vecih ve mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâm yapılır.

g. Her iki medd-i arızda tûl ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.

ğ. Meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn, tekbîrde üç vecih ve mazmûm medd-i arızda tûl ve işmâm yapılır.²⁴⁸

Kârîa sûresinde bulunan “الْفَارِغَةُ” kelimesinde ve Kur'ân'ı Kerim'in tümünde “tâ-î marbûta” vakf halinde “hâ” harfine dönüşerek vakfedildiğinden dolayı işmâm veya ravm yapılmaz.²⁴⁹

Tefrika ekolündeysen vecihlerin izahatını şöyle yapmamız mümkündür:

a. Medd-i arızlarda kasr ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.

b. Meksûr medd-i arızda kasr ve sükûn, tekbîrde üç vecih ve mazmûm medd-i arızda kasr ve işmâm yapılır.

²⁴⁷ Kadi, *Buduru'z-zahire fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtire min tarikayi's-şatibiyye ve'd-dürre*, 492.

²⁴⁸ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 78.

²⁴⁹ Eymen Rüşdî Süveyd, *Tecvidü'l-musavver* (Dımaşk-Suriye: Mektebetü İbni Cezeri, 2011), 2/488; Kadi, *Vâfi fi şerhi's-şatibiyyeti fi'l-kirâati's-saba*, 177.

c. Meksûr medd-i arızda kasr ve sükûn, tekbîrde üç vecih ve mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.

d. Meksûr medd-i arızda ravm, tekbîrde üç vecih ve mazmûm medd-i arızda yedi vecih yapılır. Burada tekbirin üç veçhinin mazmûm medd-i arızın yedi veçhiyle çarpılması nedeniyle yirmi bir vecih vardır.

e. Her iki medd-i arızda tavassut ve sükûn, tekbîrde üç vecih eda edilir.

f. Meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn, tekbîrde üç vecih ve mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâm yapılır.

g. Meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn, tekbîrde üç vecih ve mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.

ğ. Her iki medd-i arızda tûl ve sükûn, tekbîrde üç vecih eda edilir.

h. Meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn; tekbîrde üç vecih, mazmûm medd-i arızda tûl ve işmâm yapılır.

1. Meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn, tekbîrde üç vecih ve mazmûm medd-i arızda ravm yapılır.²⁵⁰

2. Sûre sonunda bulunan mazmûm medd-i arızda ve tekbîrde vakfedilir, besmele ve sûre başı vasledilir.²⁵¹

Tesviye ve tefrika ekollerinde caiz olan vecihler şu şekildedir:

a. Mazmûm medd-i arızda kasr ve sükûn; tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılarak vakfedilir.

b. Mazmûm medd-i arızda kasr ve işmâm; tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.

c. Mazmûm medd-i arızda ravm, tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.

ç. Mazmûm medd-i arız tavassut ve sükûn; tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.

d. Mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâm, tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.

e. Mazmûm medd-i arız tûl ve sükûn, tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.

²⁵⁰ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 26.

²⁵¹ Kadi, *Buduru'z-zahire fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtire min tarikayi's-şatibiyye ve'd-dürre*, 492.

f. Mazmûm medd-i arızda tûl ve işmâm, tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.²⁵²

3. Sûre sonunda vakfedilir, tekbîr ve besmele vasledilir ve besmelede vakfedilir, ardından sûre başı okunur.²⁵³

Tesviye ekolünde caiz olan vecihler şu şekildedir:

a. Mazmûm ve meksûr medd-i arızlarda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.

b. Mazmûm medd-i arızda kasr ve işmâm, meksûr medd-i arızda kasr ve sükûn yapılarak vakfedilir.

c. Mazmûm ve meksûr medd-i arızda ravm yapılır.

d. Mazmûm ve meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.

e. . Mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâm, meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılarak vakfedilir.

f. Mazmûm ve meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.

g. Mazmûm arızda tûl ve işmâm, meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn yapılarak vakfedilir.²⁵⁴

Tefrika ekolünde ise caiz olan vecihler şu şekildedir:

a. Mazmûm ve meksûr medd-i arızlarda kasr ve sükûn yapılır.

b. Mazmûm medd-i arızda kasr ve işmâm, meksûr medd-i arızda kasr ve sükûn yapılır.

c. Mazmûm ve meksûr medd-i arızlarda tavassut ve sükûn yapılır.

d. Mazmûm medd-i arızda tavassut ve işmâm ve meksûr medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılır.

²⁵² Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 35.

²⁵³ Muhaysin, *Hadi şerhu tayyibetü'n-neşr fi'l-kırâati'l-aşr*, 1197, 3/371.

²⁵⁴ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 35.

e. Mazmûm ve meksûr medd-i arızlarda tûl ve sükûn yapılır.

c. Mazmûm medd-i arızda tûl ve işmâm ve meksûr medd-i arızda tûl ve sükûn yapılır.

f. Mazmûm medd-i arızda yedi vecih, meksûr medd-i arızda ravm yapılır.²⁵⁵

4. Sûre sonunda vakfediltikten sonra tekbîr, besmele ve sûre başı vasledilir.²⁵⁶ Burada her iki ekol için de mazmûm medd-i arızın yedi vechi vardır.²⁵⁷

5. Sûre sonu ve tekbîr vasledildikten sonra tekbîr ve besmelede vakfedilir, sonra sûre başı okunur.²⁵⁸ Her iki ekole göre tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm; besmelede medd-i arızdaki dört vecih icra edilir.²⁵⁹ Her iki ekol için on iki vecih vardır.

6. Sûre sonu ve tekbîr vasledilir ve tekbirde vakfedilir; ardından besmele ve sûre başı vasledilir.²⁶⁰ Her iki ekol için tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.

7. Sûre sonu, tekbîr, besmele ve sûre başı vasledilir.²⁶¹ Her iki ekol için Kârîa sûresinin başında “ta-i marbûta” “hâ” harfine kalp edilir.

Tehlîl ve tahmîd vecihleri de tekbîrle aynıdır, ancak medd-i munfasılı kasreden kârîler için medd-i tazimde kasr ve meddin yapılmasına dikkat edilmelidir.

Tablo 2.10: Âdiyât ve Kârîa sûreleri arasında tekbîr vecihleri

	Sûre sonu	Tekbîr	Besmele	Sûre başı	Tesviye ekolü	Tefrika ekolü	Kurrâ remzi
	“إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ”	“الله أكبر”	“بسم الله الرحمن الرحيم”	“الْقَارِعَةُ”			
1	Vakf	Vakf	Vakf	Vakf	24	48	جميع القرءاء

²⁵⁵ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 17.

²⁵⁶ Bilal, *Zuhuru'n-nediyye fi şerhi metni 'ş-şatibiyye*, 341.

²⁵⁷ Mahmut mürsi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyyü'l-beyan*, 67.

²⁵⁸ Debbâ', *Kavlu'l-muteber fi'l-evcuhi'l-leti beyne's-suver*, 81.

²⁵⁹ Kadi, *Vâfi fi şerhi 'ş-şatibiyyeti fi'l-kirâati's-saba*, 175; Mahmut mürsi, *Teşvikü'l-hallan ila leâliyyü'l-beyan*, 69-71.

²⁶⁰ Debbâ', *Şerhü'ş-şatibiyye fi'l-kirâati's-seba irşadü'l-mürid ila maksudi'l-kasid fi'l-kirâati's-seba*, 262.

²⁶¹ Abdülvahid b. Muhammed Mâlikî, *Dürri'n-nesir ve'l-azbü'l-münir fi şerhi müşkilatin ve halli mükfilatin iştemele aleyha kitabü't-teysir li'd-dânî* (Cidde: Darü'l-Fünun, 1990), 1/307.

2	Vakf	Vakf	Vasl	21	21	جميع القراء
3	Vakf	Vasl	Vakf	7	13	جميع القراء
4	Vakf	Vasl-Vasl		7	7	جميع القراء
5	Vasl-Vasl	Vakf	Vakf	12	12	جميع القراء
6	Vasl-Vakf	Vasl		3	3	جميع القراء
7	Vasl-Vasl-Vasl			1	1	جميع القراء
Toplam				75	105	

2.1.14. NÂS ve FATİHA SÛRELERİ ARASINDAKİ VECİHLER

Nâs sûresinin sonunda beş vecih caizdir. Bu vecihlerden yukarıda bahsettiğimiz vecihlerden olup iki tanesi sûre sonunda, üç vecihte sûre sonu ve başı için muhtemel olan vecihlerdir. Eğer burada sûre başı için olan iki vecihte eklenecek olursa bu iki vecih Fatiha sûresinin başında konumlanacaktır. Tekbîr vecihlerinin Fatiha sûresinin başı için olduğunu nakleden olmamıştır.²⁶² Nâs sûresinin sonunda caiz olan beş vechin tafsilatı şu şekildedir:

1. Nâs sûresinin sonunda olan “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ”, “اللَّهُ أَكْبَرُ”, “مِنْ الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ”, “الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ” lafızlarında “kat-ı küll” ile vakfedilir.

Tesviye ekolüne göre Nâs sûresinin sonunda ve besmelede meksûr, Fatiha sûresinin ilk âyetindeki meftûh olan medd-i arızda mevcut vecihleri şu şekildedir:

a. Medd-i arızlarda kasr ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.

b. Meksûr medd-i arızlarda ravm, tekbîrde üç vecih ve Fatiha sûresinin başındaki medd-i arızda kasr ve sükûnla vakfedilir.

²⁶² Kadi, *Buduru’z-zahire fi’l-kirâati’l-aşri’l-mütevâtire min tarikayi’ş-şatibiyye ve’d-dürre*, 492-493; Sefakûsî, *Gaysü’n-nefi fi’l-kirâati’s-seba*, 665.

- c. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.
- d. Medd-i arızlarda tûl ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.²⁶³

Tefrika ekolünde iki sûre arasından caiz vecihler şu şekildedir:

- a. Medd-i arızlarda kasr ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.
- b. Meksûr medd-i arızlarda ravm, tekbîrde üç vecih ve meftûh medd-i arızda kasr ve sükûnla vakfedilir.
- c. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.
- d. Meksûr medd-i arızlarda ravm, tekbîrde üç vecih, meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûnla vakfedilir.
- e. Medd-i arızlarda tûl ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.
- f. Meksûr medd-i arızlarda ravm, tekbîrde üç vecih ve meftûh medd-i arızda tûl ve sükûnla vakfedilir.²⁶⁴

2. Sûre sonu ve tekbîrde vakfedilir, ardından besmele ve Fatiha sûresi vasledilir.²⁶⁵

Tesviye ekolüne göre vecihler şu şekildedir:

- a. Medd-i arızlarda kasr ve sükûn, tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm yapılır.
- b. Meksûr medd-i arızda ravm, tekbîrde üç vecih ve meftûh medd-i arızda kasr ve sükûnla vakfedilir.
- c. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.
- d. Medd-i arızlarda tûl ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.²⁶⁶

Tefrika ekolünde caiz vecihleri şöyle izah etmemiz mümkündür:

- a. Medd-i arızlarda kasr ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.

²⁶³ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 17; Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 107-108.

²⁶⁴ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 35; Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 90.

²⁶⁵ Mâlikî, *Dürrü'n-nesir ve'l-azbü'l-münir fî şerhi müşkilatin ve halli mükfîlatin iştemele aleyha kitabü't-teysir li'd-dânî*, 1990, 4/307.

²⁶⁶ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 90-91; Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 35.

b. Meksûr medd-i arızda ravm, tekbîrde üç vecih ve meftûh medd-i arızda kasr ve sükûnla vakfedilir.

c. Medd-i arızlarda tavassut ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.

d. Meksûr medd-i arızda ravm, tekbîrde üç vecih ve meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûnla vakfedilir.

e. Medd-i arızlarda tûl ve sükûn, tekbîrde üç vecihle vakfedilir.

f. Meksûr medd-i arızda ravm, tekbîrde üç vecih ve meftûh medd-i arızda tûl ve sükûnla vakfedilir.²⁶⁷

3. Sûre sonu ile tekbîr vaslediltikten sonra tekbîr ve besmelede vakfedilir. Ardından sûre başı okunur.

Tesviye ekolüne göre caiz olan vecihler şöyledir:

a. Tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm, medd-i arızlarda kasr ve sükûnla vakfedilir.

b. Tekbîrde üç vecih, besmelede ravm ve meftûh medd-i arızda kasr ve sükûnla vakfedilir.

c. Tekbîrde üç vecih ve medd-i arızlarda tavassut ve sükûnla vakfedilir.

d. Tekbîrde üç vecih ve medd-i arızlarda tûl ve sükûnla vakfedilir.²⁶⁸

Tefrika ekolüne göre caiz olan vecihlerde şu şekildedir:

a. Tekbîrde sükûn, işmâm ve ravm, medd-i arızlarda kasr ve sükûnla vakfedilir.

b. Tekbîrde üç vecih, besmelede ravm ve meftûh medd-i arızda kasr yapılır.

c. Tekbîrdeki üç vecihle birlikte medd-i arızlarda tavassutla ve sükûn yapılır.

d. Tekbîrde üç vecih, besmelede ravm ve meftûh medd-i arızda tavassut ve sükûn yapılır.

e. Tekbîrdeki üç vecihle medd-i arızlarda tûl yapılır.

f. Tekbîrde üç vecih, besmelede ravm ve meftûh medd-i arızda tûl ve sükûn yapılır.²⁶⁹

4. Sûre sonu ile tekbîr vaslediltikten sonra tekbîrde vakfedilir. Sonra besmele ve sûre başı vasledilir. Hem *tesviye* hem *tefrika* ekolüne göre tekbîrde sükûn, işmâm

²⁶⁷ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 107-108; Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 17.

²⁶⁸ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 17; Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 107-108.

²⁶⁹ Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 17; Halicî, *Hallü'l-müşkilat*, 107-108.

ve ravm; meftûh medd-i arızda kasr, tavassut ve tûl yapılır.²⁷⁰ Her iki eko için dokuz vecih vardır.

5. Sûre sonu, tekbîr, besmele ve Fatiha sûresi vasledilir. *Tesviye* ve *tefrika* ekollerine göre sadece Fatiha sûresinin başındaki meftûh medd-i arızda kasr, tavassut ve tûl ile vakfedilir.²⁷¹

Tablo 2.11: Nâs sûresinin sonundaki vecihler

	Sûre sonu	Tekbîr	Besmele	Sûre başı	Tesviye ekolü	Tefrika ekolü	Kurrâ remzi
	“مِنَ الْجَنَّةِ” “وَالنَّاسِ”	“الله أكبر”	بسم الله الرحمن “الرحيم”	“الْحَمْدُ لِلَّهِ” “رَبِّ الْعَالَمِينَ”			
1	Vakf	Vakf	Vakf	Vakf	12	18	جميع القراء
2	Vakf	Vakf	Vasl		12	18	جميع القراء
3	Vasl-Vasl		Vakf	Vakf	12	18	جميع القراء
4	Vasl-Vasl		Vasl-Vasl		9	9	جميع القراء
5	Vasl-Vasl-Vasl				3	3	جميع القراء
Toplam					48	66	

2.1.15. SÛRE BAŞINDA TEKBÎR, BESMELE ve İSTİÂZE’NİN HÜKÜMLERİ

Duhâ sûresinden Nâs sûresine kadar sûreler arasında geçiş vecihlerini izah etmeye çalıştık. Ancak sûre başından tilavete başlanması halinde istiâze’nin okunması gereklidir. Bu durumda iki sûre arasında zikrettiğimiz bütün vecihler sûre başında da

²⁷⁰ Halicî, *Hallü’l-müşkilat*, 107-108; Mahmut mürsi, *Teşvikü’l-hallan ila leâliyyü’l-beyan*, 69-72.

²⁷¹ Halicî, *Kurratu’l-ayn bitahriri ma beyne’s-sureteyn bitarikayn*, 90-91; Halicî, *Kurratu’l-ayn bitahriri ma beyne’s-sureteyn bitarikayn*, 35.

vardır. Bu durum izah şöyle izah edebiliriz: Duhâ veya ondan sonraki sûrelerde sûre başından okunmaya başlanacaksa ya tekbîr olmadan sûreye başlanır ve vecihler eda edilir ya da sûreye tekbîrle başlanır ve vecihler tekbîrle birlikte eda edilir. Şâyet tekbîr olmadan sûreye başlanırsa birinci bölümde zikrettiğimiz sûre başında caiz olan dört vecihle okunmalıdır. Eğer sûreye tekbîr vecihleriyle başlanacak olursa sekiz vecih caizdir. Bu vecihleri izah ettikten sonra sükûn, işmâm ve ravm gibi fer'î vecihleri daha önceki açıklamalardan idrak etmek zor olmayacaktır.

Sûre başındaki vecihler kat-1 küll, kat-1 evvel vasl-1 sâni, vasl-1 evvel kat-1 sâni ve vasl-1 küll vecihlerine göre tekbîr olmadan dört, tekbîrle birlikte sekiz olmak üzere toplam on iki aslî vecih vardır. Bu vecihlerin izahı şu şekilde yapılabilir:

Tekbîr olmadan sûre başında caiz olan vecihlerin izahı şu şekildedir:

1. İstiâze ve besmelede vakf edildikten sonra sûre başı okunur.
2. İstiâzede vakfedilir, ardından besmele ve sûre vasledilir.
3. İstiâze ve besmele vasledilir ve besmelede vakfedilir, ardından sûre başı okunur.
4. İstiâze, besmele ve sûre vasledilir.²⁷²

Tekbîrle birlikte sûre başında caiz olan vecihler şu şekildedir:

1. İstiâze, tekbîr ve besmelede vakfedildikten sonra sûre okunmaya başlanır.
2. İstiâze ve tekbîrde vakfedildikten sonra besmele ve sûre vasledilir.
3. İstiâzede vakfedilir, tekbîr ve besmele vasledildikten sonra besmelede vakfedilir ve sûreye geçilir.
4. İstiâzede vakfedilir, tekbîr besmele ve sûre vasledilir.
5. İstiâze ve tekbîr vasledildikten sonra tekbîr ve besmelede vakfedilir, ardından sûreye başlanır.
6. İstiâze ve tekbîr vasledildikten sonra tekbîrde vakfedilir, sonra besmele ve sûre vasledilir.
7. İstiâze, tekbîr ve besmele vasledildikten sonra besmelede vakfedilir ve sûreye başlanır.
8. İstiâze, tekbîr, besmele ve sûre vasledilir.²⁷³

²⁷² Muhammed es-Sadık Kamhavi, *Burhan fî tecvidi'l-kur'ân* (Beyrut: Alemü'l-Kutub, 1985), 13.

²⁷³ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 95.

Tehlîl ve tahmîd vecihleri de tekbîr vecihleri gibi sekizdir. Buna medd-i munfasıl kâsır eden kârîler için tehlîl ve tahmîtteki medd-i tazimdeki med miktarları dikkate alınmalıdır. Böylece tekbîr olmadan sûre başında istiâzeyle birlikte dört vecih, tekbîrle birlikte sekiz vecih, toplam on iki vecih vardır.²⁷⁴ Bunlara tehlîl ve tahmîdin sekizer vecihlerini de eklersek sûre başında yirmi sekiz aslî vecih vardır.

²⁷⁴ Halicî, *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*, 95-96; Kadi, *Vâfî fî şerhi's-şatibiyyeti fî'l-kirâati's-saba*, 72-75.

SONUÇ

Kırâat ilminin usûl konularından olan sûre geçişleri kırâat ilminde önemli bir yer tutmaktadır. Sûre geçişlerindeki vecihler genelde kârînin tümünü veya bir kısmını yapmakta serbest olduğu caiz vecihlerdir. Mütেকaddimîn âlimler döneminde iki sûre arasındaki geçişlerde caiz olan vecihlerden bahseden âlimlerin bulunmadığını ancak müteahhirîn âlimler döneminde bu, binlerce vecihe ulaşmaktadır. Buna neden olan durum; mütেকaddimîn âlimlerde, imâmların kırâatinin müstakil hatimlerde tek tek okunma ve okutulmasından dolayıdır. Bu durum, vecihlerin az oluşunu ve birbirine karışmamasını doğurmuştur.

Müteahhirîn âlimler dönemine gelindiğinde, kırâat imâmları tek hatimde okunmaya ve okutulmaya başlanmasıyla vecihlerin çoğalmasına hatta binlere ulaşmasına ve tarîklerin iç içe geçmesine neden olmuştur. İlgili vecihlerin bu kadar çoğalmasının nedeni sûrelerde bulunan geçiş vecihlerinin birbiriyle çarpılmasıdır. Ortaya çıkan tüm vecihlerle okunması kimi kırâat âlimleri tarafından eleştirilmiştir.

Bu durum önceleri kırâat meclislerinde sözlü olarak aktarılmıştır. Bunun nedeninin vecihlerin rivâyete değil dirâyete dayanması şeklinde yorumlanabilir. Kaynalarda iki sûre arasındaki geçişlerden bahseden ilk kişinin Ca'berî olduğu aktarılmıştır. Ca'berî, sûre geçişlerini çarpma hesabıyla ortaya çıkan vecihlere göre okumuştur. O, Fatiha ve Bakara sûreleri arasında sekiz yüz on sekiz vecih olduğunu belirtmektedir. Ancak Ca'berî'nin bu uygulaması tarîklerin iç içe geçmesi ve vecihlerin terkihi konusunda hassas davranmadığı gerekçesiyle kırâat âlimleri tarafından tenkit edilmiştir.

Sûre geçişlerindeki vecihler, herbir imamın kırâati tek tek öğrenildiği için ilk dönem kırâat konularından olmayıp sonradan ortaya çıkan kırâat konularındandır. Bundan dolayı da kırâat ilminde daha önce var olan ve hakkında nâss ve kural olan konulara dayanılarak diğer bir ifadeyle kıyas edilerek çözülmeye çalışılmıştır.

Sûre geçişlerinde vecihleri çarpma hesabıyla eda etmek tenkid edilmiştir. Bu şekilde yol izleyenlere yapılan tenkitlerden sonra kırâat âlimleri arasında iki ekol yaygınlık kazanmıştır. Bunlar aynı olan med türlerinde farklı itibarları medlerin

uygulamasında dikkate alan *tefrika* ekolü ve onların uygulamasında farklı itibarları dikkate almayan *tesviye* ekolleridir.

Tefrika ekolünün farklı itibarları dikkate almakta dayandığı kaide “الرَّوْمُ كَالْوَصْلِ” “وَتَتَّبِعُ الْأَلْفَ مَا قَبْلَهَا وَالْعَكْسُ فِي الْعَيْنِ أَلْفٌ” “*Ravm vasl gibidir, elif kalın ve ince okunmada makablîne uyar, bunun aksine gunne, ince ve kalın olmakta mabadına uyar kuralı bilinmektedir.*” cümlesinde ravmın vasl hükmünde olduğunun belirtilmesidir. Vakf durumunda, ravm yapılarak vakfedilen ve ravm yapılmadan vakfedilen aynı kısımdan olan medlerde farklı itibarları uygulamada dikkate almaktadırlar. Bu nedenle *tefrika* ekolü: Meftûh olan medd-i arız kasr halindeyken meksûr ve mazmûm olan medd-i arızlarda ravmı caiz gördükleri gibi meftûh medd-i arız tavassut ve tûl halindeyken de meksûr ve mamzûm olan medd-i arızlarda ravm yapılmasını caiz görmektedirler. Onlara göre ravm vasl, sükûn ve işmâm vakf hükmünde olmasından dolayı itibarları farklıdır, bu nedenle aynı türden olan medlerde bu itibarlara dayanarak farklı miktarlarda uzatılabilirler.

Diğer bir ekol olan *tesviye* ekolüyse “وَاللَّفْظُ فِي نَظِيرِهِ كَمِثْلِهِ” “*lafız kendi benzerinde aynı olur*” kaidesine dayanmaktadır. *Tesviye* ekolü her ne kadar ravmın vasl hükmünde olduğunu kabul etseler de vakf halinde bir araya gelen aynı med türlerinin uzatma miktarlarının eşit olması gerektiğini benimsemektedir. Buna neden olarak her ne kadar ravm, vasl hükmünde olsa da yalnız vakf durumunda yapılmaktadır. Bu da vakfin etkisinin devam ettiğini ve med miktarlarının eşit olmasını gerektirmektedir. Yukarıda zikrettiğimiz kaideye dayanarak *tesviye* ekolü meftûh olan medd-i arızda kasr, meksûr ve mazmûm olan medd-i arızda kasr ile sükûn ve ravmı caiz görürler. Ancak meftûh medd-i arız tavassut ve tûl miktarı uzatılmışsa meksûr ve mazmûm arızda ravm yapmayı kabul etmezler.

Vakf halinde işmâm yapılmasına gelince; işmâm vakf hükmündedir. Bundan dolayı medd-i arızların meftûh veya meksûr olduğuna bakılmaksızın mazmûm olan tüm medd-i arızlarda kasr, tavassut ve tûl hallerinde her iki ekol için işmâm yapılması caizdir.

KAYNAKÇA

- Abdülfettah, Abdülaziz. *Tecvidü'l-musavver*. Medine: Mektebetü'd-Dar, 9. Basım, 1414.
- Abdülhamid, Suat. *Teysiru'r-rahman fi tecvidi'l-kur'ân*. İskenderiye: Mektebetu's-Şami, 2009.
- Ablay, Rifat. *Ana Hatlarıyla Âsım Kırâatı*. ed. Recep Koyuncu. İstanbul: Siyer Akademi, 2003.
- Ahmet bekri, Abdürrezzak. *Risaletü'l-garra fi'l-evcuhi'l-mütekaddimeti fi'l-eda ani'l-aşereti'l-kurra*. Kahire: Mektebetü'l-Adab, 2. Basım, 2004.
- Akdemir, Mustafa Atilla. "Kırâat İlmi Eğitim-Öğretiminde Med Mertebeleri ve Ölçüleri Bağlamında Oluşan Ekoller". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (30 Haziran 2018), 0-0.
- Altundağ, Mustafa - Duman, M. Zeki. "Hurûf-î Mukattaa". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. C. 18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.
- Âsimîn, Muhammed b. Salih. *Likau'l-babil-meftuh*. 36 Cilt. Şamile: Şamile, 1431.
- Avtebi's-suhari, Seleme b. Müslim. *İbane fi'l-luğati'l-arabiyye*. ed. Abdülkerim Halife vd. 4 Cilt. Umman: Vizaretu't-Turasü'l-Kavmive's-Sekafeti, 1999.
- Batalyusi, Abdullah b. Muhammed. *İktidab fi şerhi edebi'l-kitab*. ed. Mustafa Seka - Hamit Abdülmecit. 3 Cilt. Kahire: Matbaatu Daru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1996.
- Bayar, Ali. *Hidayetü'l-Müstefid Tecvidi Tercümesi*. ed. Hasan Bayar - Murat Çiçek. Şanlıurfa: Elif Matbaası, 3. Basım, 2006.
- Benna, Ahmet b. Muhammed. *İthafu'l-fudela'u'l-beşer bi'l-kırâati'l-erba'a aşer*. ed. Şaban Muhammed ismail. 2 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, 1987.
- Benna, Ahmet b. Muhammed. *İthafu'l-fudela'u'l-beşer bi'l-kırâati'l-erba'a aşer*. ed. Şaban Muhammed İsmail. 2 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, 1987.
- Benna, Ahmet b. Muhammed. *İthafu'l-fudela'u'l-beşer bi'l-kırâati'l-erba'a aşer*. ed. Şaban Muhammed ismail. 2 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, 1987.
- Besseti'l-misrî, Mahmut b. Ali. *Amid fi ilmi't-tecvid*. İskenderiye: Daru'l-Akide, 2004.
- Bilal, Muhammed Mustafa. *Zuhuru'n-nediyye fi şerhi metni's-şatibiyye*. Kahire: Daru'l-Fedile, 2007.

- Dânî, Osman b. said. *Teyisir fî'l-kırâati's-seba*. ed. Halef Hamud Salim Şeğdeli. Suudi Arabistan: Daru'l-Endelüs, 2010.
- Debbâ', Ali Muhammed. *Siracu'l-kârî'l-mübtedi ve tizkari'l-mukri*. Mısır: Matbaatu Mustafa'l-Babi'l-Halebi, 3. Basım, 1954.
- Debbâ', Ali Muhammed. *Şerhü's-şatibiyye irşadu'l-mürîd ila maksu'l-kasid*. ed. Cemal Seyyib Rifâî. Mısır: y.y., 3. Basım, 1904.
- Debbâ', Muhammed Ali. *Kavlu'l-muteber fî'l-evcuhi'l-leti beyne's-suver*. Mısır: Matbaatu Mustafa'l-Babi, 1937.
- Debbâ', Muhammed Ali. *Şerhü's-şatibiyye fî'l-kırâati's-seba irşadü'l-mürîd ila maksudi'l-kasid fî'l-kırâati's-seba*. ed. Cemal Seyyid Rifâî. Kahire: Mektebetü Ezheriyye, 2012.
- Demirci, Muhsin. "İsti'âze". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. C. 23. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.
- Derbale, İslam Mahmut. *Tecvidü'l-musavver*. y.y.: Darü'l-Afak, t.y.
- Deruzet, Muhammed izzet. *Tefsiru'l-hadis*. Kahire: Daru İhyai'l-Kutubu'l-Arabiyye, 1384.
- Devsuri, İbrahim b. Said. *Muhtasaru'l-ibarat limucemi mustalahatu'l-kırâat*. Riyad: Daru'l-Hadara, 2008.
- Ebû şâme, Ebû'l-Kasım Şihabü'd-Din Abdürrahman b. İsmail b. İbrahim. *Ibrazü'l-meani min hirzi'l-emani*. Mektebetü's-Şamile: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1431.
- Ebû vefâ, Aliyyullah b. Ali. *Kavlu's-sadid fî İlmi't-tecvîd*. Mansura: Daru'l-Vefa, 2003.
- Ebû'l-ferec, Laşin - Hafizi'l-ilmi, Halit b. Muhammed. *Takribü'l-mea'ni fî şerhi hirzi'l-emani*. Medine-Suudi Arabistan: Darü'z-Zaman, 2003.
- Emin efendi, Muhammed. *Umdetü'l-hallan fî idahi zübdeti'l-irfan*. İstanbul: Hanifiyye Kitabevi, t.y.
- Ensari'l-gırnati, Ahmet b. Ali. *İkna fî'l-kırâati's-seba*. y.y.: Mektebetü's-Şamile, 1431.
- Ferahidi, Halil b. Ahmet. *Kitabu'l-ayn*. ed. Mehdi Mahzumi. 8 Cilt. Şamile: Mehtebetü Hilal, 1431.
- Fikri, İhab. *Takribü's-şatibiyyeti*. y.y.: Mektebeyü'l-İslamiyye, 2. Basım, t.y.

- Gökdemir, Ahmet. "Osmanlı Kıraat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 219-251. <https://doi.org/10.16947/fsmia.582365>
- Hafizü'l-ilmî, Halit b. Muhammed. *Minehü'l-ilahiyye fi cemi'l-kirâati's-seba min tariki's-şatibiyye*. 2 Cilt. Medine: Mektebetü Darü'z-Zaman, ts.
- Halicî, Muhammed Abdürrahman. *Hallü'l-müşkilat*. y.y.: y.y., 2. Basım, 1939.
- Halicî, Muhammed b. Abdürrahman. *Kurratu'l-ayn bitahriri ma beyne's-sureteyn bitarikayn*. ed. Ömer b. Murabih Murati. Riyad: Daru Edvai's-Selef, 2007.
- Hamis, Muhammed Abduddaim. *Nefahatu'l-ilahiyye fi şerhi metni's-şatibiyye*. ed. Muhammed Mustafa Ulve. y.y.: Daru'l-Menar, 2. Basım, 2009.
- Harûf, Muhammed Fahd. *Müyessr fi'l-kirâati'l-erbea' 'aşer*. Dimaşk: Darü'l-Kelimi't-Tayyib, 2000.
- Humsi, Muhammed Hasan. *Muhtasaru'l-müfid fi ahkami't-tecvîd*. Beyrut: Müessesetü'l-İman, B. y., t.y.
- Huzâî, Muhammed b. Cafer. *Münteha*. ed. Muhammed Şefaât Rabbani. 2 Cilt. Medine-Suudi Arabistan: Mecmeu'l-Melik Fahd, 1434.
- İbn bazurî, Hibetullah b. Abdürrahim. *Feridetü'l-barizziyyetu fi halli kasideti's-şatibiyyeti*. ed. Abdullah b. Hamid Süleymeni. Suudi Arabistan: Ümmü'l-Kura üniversitesi, 1416.
- İbn cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed. *Tahbir ve't-teysir*. ed. Ahmet Myhammed Müflihü'l-kudat. Ürdün: Darü'l-Furkan, 2000.
- İbn cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed. *Neşr fi'l-kirâati'l-aşr*. ed. Ali Muhammed Debbâ'. 2 Cilt. Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, t.y.
- İbn cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed. *Neşr fi'l-kirâati'l-aşr*. ed. Ali Muhammed Debbâ'. 2 Cilt. Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, t.y.
- İbn muhammed, Mahmud b. Muhammed b. Abdü'l-Mün'im b. Abdü's-Selam. *Ravdatü'n-nediyye şerhu metnü'l-cezeriyye*. ed. es-Seyyid Mansûr ahmet. Kahire: Mektebetü'l-Ezheriyye, 2001.
- İsfehani, Ahmet b. Hüseyini. *Mebhut fi'l-kirâati'l-aşr*. ed. Hamza Hakimi. Dimaşk: Mecmei luğati'l-Arabiyyeti, t.y.
- Kabil nasır, Atiyye. *Ğayetu'l-mürîd fi ilmi't-tecvîd*. Kahire: Şamile, 7. Basım, 1431.
- Kadi, Abdulfettah. *Vâfî fi şerhi's-şatibiyyeti fi'l-kirâati's-saba*. Cidde: Mektebetü's-Sevadi, 1999.

- Kadi, Abdulfettah Abdül. *Buduru'z-zahire fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtire min tarikayi's-şatibiyye ve'd-dürre*. Kahire-Mısır: Daru's-Selam, 2004.
- Kamhavi, Muhammed es-Sadık. *Burhan fi tecvidi'l-kur'ân*. Beyrut: Alemü'l-Kutub, 1985.
- Kastallânî, Ahmet b. Ali b.Hacer. *Fethü'l-bari şerhu sahihi buhari*. 13 Cilt. Beyrut: Daru'l-Marife, 1379.
- Kastallânî, Ahmet b. Muhammed. *Letaifu'l-işarart li fununi'l-kirâat*. 10 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetu'l-Arabiyyetu's-Suudiyye, t.y.
- Kinnûcî, Muhammed Sıddık Hah. *Fethü'l-beyan fi mekasidi'l-kuran*. 15 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Mısriyye, 1992.
- Kurtûbî, Mekki b. Ebi Talip. *Kitabü't-tebsire fi'l-kirâati's-seba*. ed. Muhammed Gaysu'n-nedvi. Bumbati-Hindistan: Darü's-Selefiyye, 2. Basım, 1982.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *Câmi li ahkâmi'l-kur'ân*. 20 Cilt. Kahire: Darü'l-Kutubi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.
- Külliyeti usuli'd-din, Camiatü'l-Ezher. *Dirasetu evcuhi'l-kurrâi beyne's-sureteyni ve arau'l-ulemai fiha*. y.y.: y.y., t.y.
- Mahmut mursi, Mahmut Muhammed. *Teşvikü'l-hallan ila leâliyyü'l-beyan*. y.y.: y.y., t.y.
- Mâlikî, Abdülvahid b. Muhammed. *Dürrü'n-nesir ve'l-azbü'l-münir fi şerhi müşkilatin ve halli mükfilatin iştemele aleyha kitabü't-teysir li'd-dânî*. 4 Cilt. Cidde: Darü'l-Fünun, 1990.
- Mâlikî, Abdülvahid b. Muhammed. *Dürrü'n-nesir ve'l-azbü'l-münir fi şerhi müşkilatin ve halli mükfilatin iştemele aleyha kitabü't-teysir li'd-dânî*. 4 Cilt. Cidde: Darü'l-Fünun, 1990.
- Mâlikî, Abdülvahid b. Muhammed. *Dürrü'n-nesir ve'l-azbü'l-münir fi şerhi müşkilatin ve halli mükfilatin iştemele aleyha kitabü't-teysir li'd-dânî*. 4 Cilt. Cidde: Darü'l-Fünun, 1990.
- Mansûr, Muhammed Halit. *Müzhir fi şerhi's-şatibiyyeti ve'd-dürre*. Umman: Daru Ammar, 2. Basım, 2006.
- Medine, Mecelletü Camiati Islamiyye. "Mecelletü'l-camiati'l-islamiyye bi'l-medineti'l-münevvereti". *Mevkiü'n-Naşır Ala'l-İnternet* 120/48 (t.y.), 234-308.
- Mehdi, Osman. *Tekbir 'inde hatmi'l-ku'rân*. y.y.: y.y., t.y.
- Mersifi, Abdulfettah b. es-Seyyid. *Hidayetü'k-kâri ila tecvidi kelami'l-bari*. 2 Cilt. Medine: Mektebetü't-Taybe, 2. Basım, t.y.

- Mevsili, Yaiş b. Ali İbni Sani'. *Şerhu mufasssal li'z-zemahşeri*. 6 Cilt. Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2001.
- Muhammed atıye, Muhyiddin. *Ahkamü'l-vakfi ve'l-ibtidâi*. y.y.: y.y., t.y.
- Muhaysin, Muhammed Muhammed Muhammed Salim. *Hadi şerhu tayyibetü'n-neşr fi'l-kırâati'l-aşr*. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Cil, 1197.
- Muhaysin, Muhammed Muhammed Muhammed Salim. *Hadi şerhu tayyibetü'n-neşr fi'l-kırâati'l-aşr*. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Cil, 1197.
- Muhibbu'd-dini'n-nüveyri, Muhammed b. Muhammed. *Şerhu tayyibetü'n-neşr fi'l-kırâat*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2003.
- Muhibbu'd-dini'n-nüveyri, Muhammed b. Muhammed. *Şerhu tayyibetü'n-neşr fi'l-kırâat*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2003.
- Mutçali, Serdar. *Arapça - Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık, 1995.
- Mükallid, Taha Abdülfetteh. *Fenü'l-ilka'*. Şamile: Mektebetü'l-Faysaliyye, 1431.
- Mütehassisetü, Mecmu'atü'l-Ülema. *Mevsû'atü'l-kur'aniyyetü'l-mütehassisetu*. Mısır: Meclisü'l-A'la, 2002.
- Necd, Abdürrahman. *Tecvidü'l-menhecî*. Ürdün: Daru Ammar, 1989.
- Neşşâr, Siracüddin Ömer b. Kasım. *Buduru'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire*. ed. Ebû Hafs Ömer M'aseravi. 4 Cilt. Suudi Arabistan: Camiatü'l-İslamiyye, 1989.
- Neşşâr, Siracüddin Ömer b. Kasım. *Buduru'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire*. ed. Ebû Hafs Ömer Maseravi. 4 Cilt. Suudi Arabistan: Camiatü'l-İslamiyye, 1989.
- Neşşâr, Siracüddin Ömer b. Kasım. *Buduru'z-zahire fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtire*. ed. Ali Mahmut Mu'avvid vd. 2 Cilt. Beyrut-Lübnan: Alemu'l-Kutub, 2000.
- Neşşâr, Siracüddin Ömer b. Kasım. *Mukerrer fima tevatere mine'l-kırâati ve teharrar*. ed. Ahmet Mahmut Hafyan. Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2001.
- Rıza, M. Reşit. *Tefsîrû'l-menar*. 12 Cilt. Mısır: Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Amme, 1990.
- Rizkü't-tavil, Seyyid. *Medhalun fi ilmi'l-kırâat*. Şamile: Mektebetü'Feysela, 1985.
- Sa'ati, Ahmet b. Abdürrahman b. Muhammed El-benna. *Fethu'r-rabbani litertibi müsnedi'l-imâm ahmet b. hanbel eş-şeybani*. 24 Cilt. Mektebetü's-Şamile: Daru İhyai turasu'l-Arabi, 2. Basım, 1437.
- Sahibu hamat, Ebû'l-Feda İsmail b. Ali. *Kennaş fi fenneyi'n-nahvi ve's-sarf*. ed. Riyad b. Hasan Havam. 2 Cilt. Beyrut-Lübnan: Mektetü'l-Asriyye, 2000.

- Sal, Halime. *Kırâat rivayeti vers̱ ve haf̱s̱*. İmarat: Daru'l-Vadih, 2014.
- Salim, Safvet Mahmut. *Fethu rabbi'l-beriy̱ye şerhu mukadimetü'l-cezeriy̱ye*. Cidde-Suudi Arabistan: Daru Nuru'l-Mektebet, 2. Basım, 2003.
- Sefakûsî, Ali en-Nuri b. Muhammed. *Gaysü'n-nefi fi'l-kırâati's-seba*. ed. Ahmet Mahmut Hafyan. Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2004.
- Seharenfuri, Halil Ahmed. *Bezlü'l-mechud fi halli süneni ebi davud*. ed. Takiyüddin Nedvi. 14 Cilt. Hindistan: Merkezi Şeyh Ebi Hasan Nedvi, 2006.
- Sehâvi, Ali b. Muhammed. *Fethü'l-vesid fi şerhi'l-kasid*. ed. Ahmet Adnan Zabi. 2 Cilt. Kuveyt: Mektebetu Daru'l-Beyan, 2002.
- Semennûdi, İbrahim Ali. *Leâliyü'l-beyan fi tecvidi'l-ku'rân*. y.y.: y.y., ts.
- Semennûdi, Sait Yusuf. *Riyadü'l-lisan şerhu telhisu le'aliyü'l-beyan fi tecvidi'l-kur'ân*. Kahire: Mektebetü's-Sünne, 2003.
- Süveyd, Eymen Rüşdî. *Tecvidü'l-musavver*. 2 Cilt. Dimaşk-Suriye: Mektebetü İbn Cezeri, 2. Basım, 2011.
- Süveyd, Eymen Rüşdî. *Tecvidü'l-musavver*. 2 Cilt. Dimaşk-Suriye: Mektebetü İbni Cezeri, 2. Basım, 2011.
- Şafiiyü'l-Hafyan, Ahmet Mahmut Abdüssami. *Vâfi fi keyfiyeti tertili'l-kur'âni'l-kerim*. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2000.
- Şâtibî, İbrahim b. Musa. *Hirzü'l-emani*. Medine: Mektebetü Daru'l-Hüda, 3. Basım, 1996.
- Şebeketu'islamiyye, Lecnetu'l-Fetava. *Fetava Şebeketi'l-Islamiyyeti*. 24 Cilt. Şamile: Şamile, 1431.
- Şebeketu'islamiyye, Lecnetu'l-Fetava. *Fetava şebeketi'l-islamiyyeti*. 24 Cilt. Şamile: Şamile, 1431.
- Şehatihi, İzzet. *Vakfû'l-kur'ani ve eseruhu fi't-tercihi 'inde'l-hanefiyyeti*. Kahire: Müessetü'l-Muhtar, 2003.
- Şu'le, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Muhammed b. Ahmet b. musiliyyi'l-Hanbeli. *Kenzü'l-meani fi şerhi hirzi'l-meani*. 2 Cilt. Dimaşk-Suriye: Daru'l-Bereket, 2012.
- Şu'le, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Muhammed b. Ahmet b. musiliyyi'l-Hanbeli. *Kenzü'l-meani fi şerhi hirzi'l-meani*. 2 Cilt. Dimaşk-Suriye: Daru'l-Bereket, 2012.
- Tunusi, Muhammed et-Tahir b. Muhammed. *Tahrir ve't-tenvir*. 30 Cilt. Tunus: Daru't-Tunusiyye, 1984.

Zebîdi, Osman b. Ömer. *İdah şerhu imam ez-zebîdi*. Tanta: Darü'l-Diya, 3. Basım, 2003.

Zekeriya, Feryal. *Mizan fî ahkami tecvidi'l-kur'ân*. Kahire: Daru'l-İman, t.y.

